

Information om vilka val som finns inom pensionssystemet

Svar på uppdrag i regleringsbrevet 2015

Datum 2015-12-14
Dok.bet. PID148632
Version 1.0
Dnr/Ref. VER 2015-358

Innehåll

Sammanfattning	3
Rapportens disposition	4
1 Inledning	5
1.1 Uppdraget	5
1.2 Utgångspunkter i rapporten	5
1.3 Avgränsningar och beaktanden i rapporten	7
1.4 Kriterier för att vara omfattad av pensionssystemet.....	9
2 Systemval.....	14
2.1 Spara till pension.....	14
2.2 Planera för pension	19
2.3 Leva med pension.....	23
2.4 Sammanfattning av systemvalen	24
3 Konsekvensanalys	25
3.1 Spara till pension.....	25
3.2 Planera för sin pension	28
3.3 Leva med pension.....	34
3.4 Exempel på när flera systemval görs under ett arbetsliv	35
4 Utmaningar för individen vid systemval	41
4.1 Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget.....	41
4.2 Olika uttagsförfaranden skapar osäkerhet	43
4.3 Svårigheter att överblicka behovet av skydd till familjen	43
4.4 Olika standard för förvald utformning skapar osäkerhet	44
4.5 Flera förvaltningserbjudanden vid uttaget av premiepension	45
4.6 Individer saknar idag tillräcklig information vid vissa livshändelser ..	45
4.7 Det ökande antalet försäkringar med litet pensionskapital	46
5 Åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval	47
5.1 En gemensam e-tjänst för planering av uttaget av pension	47
5.2 Översyn för bättre överblick kring behovet av skydd för familjen	49
5.3 Standard för en förvald utformning av valen i hela pensionssystemet	50
5.4 Översyn av premiepensionens förval/tradlångförsäkring.....	52
5.5 Utökad informationsgivning vid vissa livshändelser	53
5.6 Översyn av framtida hantering av försäkringar med litet kapital	54
6 Hur går vi vidare?	56
Bilaga 1	57

Sammanfattning

Pensionsmyndigheten har i regleringsbrevet för budgetåret 2015 fått i uppdrag att analysera de valsituationer som pensionssparare och pensionärer står inför under sparandetiden, inför pensionering och under tiden som pensionär.

Rapportens fokus

Rapportens fokus är de val som individer kan göra inom pensionssystemet (så kallade *systemval*) och inte mot individers livsval. Med *pensionssystemet* avses den allmänna pensionen, (inkomstpension och premiepension), tjänstepensionen och eget sparande till pensionen. Hur systemvalet i sig är utformat kallas i rapporten för *valarkitektur* och kan skilja sig åt beroende på vilken del av pensionssystemet det handlar om. Rapporten tar även hänsyn till *livshändelser* som kan medföra ett systemval, där det i dag finns behov av utökad information.

Rapportens slutsatser i korthet

Myndighetens analys visar att det idag är svårt att få en överblick av systemvalen och dess konsekvenser. Avsaknaden av överblick gäller i synnerhet vid uttaget av pensionen. Behovet för individen att få en överblick är än viktigare vid uttaget av pension, då flera av valen dessutom är oåterkalleliga.

De systemval som har störst påverkan på den framtida pensionens storlek är valet av uttagstid, uttagsålder och efterlevandeskydd. Ett systemval är inte nödvändigtvis bättre än ett annat, eftersom individernas behov är olika. Ett exempel kan vara att välja efterlevandeskydd. Valet i sig ger generellt sett en lite lägre framtida pension, men innebär ett ekonomiskt skydd för familjen. Syftet med de nedan beskrivna åtgärderna är därför att ge individen en bättre överblick över de valsituationer som finns och underlätta för individen att göra medvetna val.

Åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval

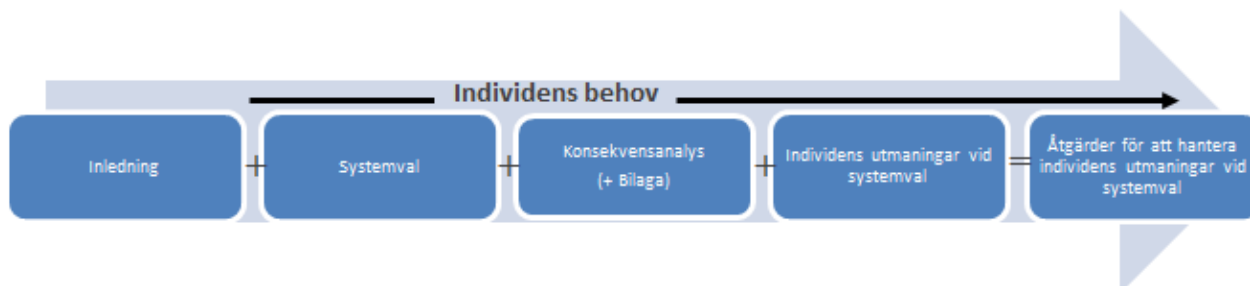
Under hösten och vintern 2015 planerar Pensionsmyndigheten, i samarbete med Min Pension, att inleda en förstudie av en e-tjänst med arbetsnamnet *uttagsplan*. Syftet med tjänsten är att hjälpa individen att planera och simulera alternativa uttag av pensionen.

Under arbetet med rapporten framkom att individen behöver ett bättre beslutsunderlag för att förstå hela sin livförsäkringssituation inklusive efterlevandeskydd inom pensionen. Många har idag svårt att överblicka om försäkringsskyddet är tillräckligt eller om de är under- eller överförsäkrade. Myndigheten ser därefter behov av en översyn kring åtgärder för att skapa *bättre överblick kring behovet av skydd för familjen*. Vi ser även behovet av en *översyn av premiepensionens förval/tradlivförsäkring*.

Pensionsmyndigheten planerar även att genomföra förstudier under 2016 för att adressera *föräldrakoll med pension, tjänstepensionsguiden och utlandsguiden*. Syftet med dessa tjänster är att ge bättre information om pensionen vid vissa livshändelser, exempelvis föräldraskap, tjänstepension och arbete utomlands.

Myndigheten kommer att fortsätta initiera arbeten med att standardisera och förenkla förvalda lösningar inom valarkitekturen för att underlätta valet för pensionssparare och pensionärer. Här ingår bland annat att *uttaget av pension bör vara livsvarigt som förval, individen själv bör initiera uttaget av pension samt en standard för förvald utformning för val av efterlevandeskydd*. Inom området inryms även en översyn av *framtida hantering av försäkringar med litet pensionskapital*.

Rapportens disposition

Inledning

I inledningen beskriver vi regleringsbrevsuppdraget, rapportens utgångspunkter (exempelvis kring individens behov och livsfaser) samt rapportens avgränsningar. Vidare beskriver vi kriterierna för att bli omfattad av val inom pensionssystemet och hur information sker inom de olika delarna i pensionssystemet. Med pensionssystemet avses den allmänna pensionen, (inkomstpensionen och premiepensionen), tjänstepensionen och eget sparande till pensionen.

Systemval

I det här avsnittet beskriver vi de olika val individen kan göra inom pensionssystemet. Beskrivningen utgår från livsfaserna spara, planera och leva med pension samt från när, hur och av vem valen kan göras.

Konsekvensanalys

Avsnittet beskriver vilka utmaningar som finns för individen vid olika valsituationer samt ger exempel på konsekvenserna av olika val. Konsekvensanalysen ger även exempel på tänkbara val inom pensionssystemet. Syftet med dessa analyser och exempel är att visa effekter av olika val. Det finns inte ett valalternativ som är mer rätt än något annat, då valen måste ses utifrån individuella behov.

Fler exempel på konsekvenser, i form av beräkningar, är presenterade i grafer och återfinns i Bilaga 1.

Individens utmaningar vid systemval

Resultatet av analysen är ett antal utmaningar för individen som vi identifierat och beskrivit.

Störst tyngdpunkt i analysen härrör från valens komplexitet och individens möjlighet att överblicka alla valen (*systemval*). I analysen har vi även genomlyst komplexiteten och överblickbarheten utifrån individens behov (*inledning*). Därefter har vi i analysen beaktat vilka konsekvenser valen kan medföra för pensionen (*konsekvensanalys*).

Åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval

Här beskriver vi de åtgärder som möter *individens utmaningar vid systemval*, som är identifierade i analysen. Åtgärderna syftar till att ge individen bättre möjlighet att ta medvetna beslut och att i mindre utsträckning bli drabbad av negativa konsekvenser av valarkitekturen.

1 Inledning

1.1 Uppdraget

Pensionsmyndigheten har i regleringsbrevet för budgetåret 2015 fått i uppdrag att analysera de valsituationer som pensionssparare och pensionärer står inför under sparandetiden, inför pensionering och under tiden som pensionär.

Analysen ska omfatta den allmänna pensionen såväl som tjänstepension och privat sparande.

Pensionsmyndigheten ska lämna förslag på åtgärder för hur informationen och stödet till pensionssparare och pensionärer kan förbättras så att individen kan få en samlad och tydlig bild över vilka olika val som finns inom pensionssystemets alla delar, vad de olika valen innebär, när olika beslut kan fattas och vilka konsekvenser som de olika valen kan medföra för kvinnors och mäns sparande och pension. Åtgärderna ska avse såväl Pensionsmyndighetens eget ansvarsområde som möjliga samarbeten med andra aktörer.

Uppdraget ska även beakta de iakttagelser som Riksrevisionen har gjort i sin granskning Att gå i pension – varför så krångligt? (RiR 2014:13).

Uppdraget ska redovisas efter samråd med Konsumentverket och Finansinspektionen, vilket vi gjort i framtagandet av rapporten. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 15 december 2015.

1.2 Utgångspunkter i rapporten

Nedanstående avsnitt beskriver utgångspunkterna för myndighetens svar på regleringsbrevet och denna rapportens innehåll.

Det som fortsättningsvis kallas pensionssystemet avser den allmänna pensionen, (inkomstpension och premiepension), tjänstepensionen och eget sparande till pensionen.

Figur 1: Pensionspyramiden¹.

¹ Bild från www.pensionsmyndigheten.se

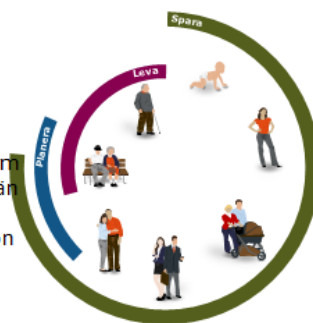
1.2.1 Generella livsfaser för individen med avseende på pensionen

För att beskriva individens behov kopplat till de val som individen behöver göra, utgår rapporten från behoven och valen i de olika livsfaserna. Livsfaserna som finns beskrivna nedan kan även vara parallella med varandra över tid. En individ kan till exempel ta ut pension (leva med pension) och fortfarande vara yrkesverksam (spara till pension).

Figur 2: Livsfaser²

Leva (med sin pension): Tiden då individen har sin huvudsakliga inkomst från pensionskapitalet eller pensionsbehållningen (framåt i texten endast kallat pensionskapital).

Den här livsfasen berör de som får utbetalning av och lever med någon form av pension. Med detta avses såväl allmän pension, pensionsrelaterade förmåner inkl. efterlevandepension, tjänstepension och eget sparande.

Spara (till pensionen): Tiden då individen har sin huvudsakliga inkomst från tjänst eller näring.

Den här livsfasen kan pågå hela livet och berör alla som tjänar in eller sparar till pensionen och är bosatta i Sverige (alternativt de som någon gång i livet arbetat och/eller varit bosatta i Sverige och därmed tjänat in eller sparat till pension).

Planera (för sin pension/välja att ta ut pension): Tiden för när och hur individen planerar att ta ut större delen av pensionskapitalet. Det kan ske under hela livet (*Spara*) men generellt är intresset som störst för individen kring *Planera* ett antal år innan fasen *Leva* (med sin pension).

Den här livsfasen berör alla som tjänat in och sparat till pension oavsett om man är bosatt i Sverige idag eller inte.

1.2.2 Livshändelser påverkar när individen gör ett val

Med *livshändelse* avses en händelse som påverkar och förändrar livssituationen. Sådana händelser kan vara giftermål, skilsmässa, byte av arbetsgivare samt att välja att arbeta vidare långt upp i åldrarna. Vissa livshändelser kan individen i större utsträckning välja eller påverka själv, beroende på förutsättningar som exempelvis hälsa, ekonomi, arbetsmarknads- och pensionsvillkor. Andra livshändelser har individen liten eller ingen påverkan över, exempelvis sjukdom, arbetslöshet eller att bli efterlevande då en partner går bort.

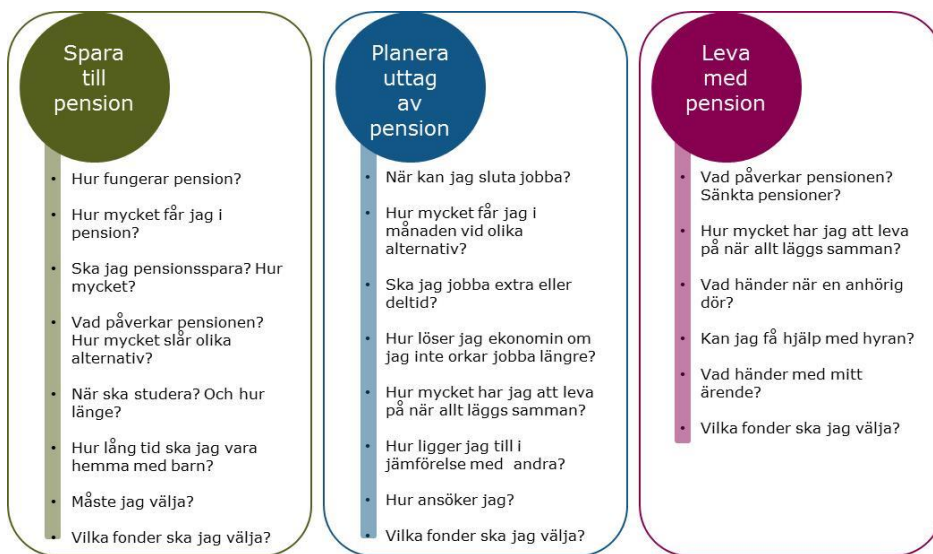
Livshändelserna som finns beskrivna i den här rapporten har en påverkan på den egna ekonomin och därmed den framtida pensionens storlek.

² Pensionsmyndighetens Förstudier inom Pensionsadministration och Vägledning/Beslutsstöd

1.2.3 Individens behov är styrande

Med utgångspunkt i pensionssystemets konstruktion och de tre livsfaserna visar myndighetens analyser av pensionssparare och pensionärer att individen har ett antal behov kopplat till pensionen. Behoven skiljer sig åt mellan de olika livsfaserna och det är viktigt att från myndighetens sida kunna möta dessa behov. I nedanstående bild finns de olika behoven beskrivna, utifrån frågor som individen önskar få svar på. I rapporten beskriver vi *åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval* och har där tagit hänsyn till individens behov (frågorna).

Figur 3: Individens behov kopplat till pensionen³

1.3 Avgränsningar och beaktanden i rapporten

Nedanstående avsnitt beskriver de avgränsningar som myndigheten gör i rapporten.

1.3.1 Pensionssystemets konstruktion ger förutsättningar för när val kan göras

Individens första arbete är en livshändelse som utifrån pensionssystemets konstruktion innebär ett intjänande av pensionskapital. Det första arbetet innebär generellt sett även att individen för första gången får möjlighet att göra ett val inom pensionssystemet (hädanefter kallat *systemval*). Det kan exempelvis vara att välja att ha efterlevandeskydd eller inte, att göra eller inte göra ett aktivt val av förvaltningsform eller att välja uttagstid för ett pensionskapital.

Livshändelser påverkar inte bara möjligheten att bli omfattad av systemvalen (exempelvis individens första arbete eller byte av arbete), utan kan även ge möjlighet till och behov av ett systemval (familjebildning kan till exempel leda till ett behov av efterlevandeskydd).

Vid valet av efterlevandeskydd kan exempelvis utformningen skilja sig åt mellan olika avtalsområden, samt mellan avtalsområden och premiepensionen. Ett efterlevandeskydd kan till exempel vara förvalt eller att individen själv kan välja till det. Hur valet i sig är utformat kallar vi i rapporten för *valarkitektur*.

³ Pensionsmyndighetens Förstudier inom Pensionsadministration och Vägledning/Beslutsstöd

Pensionssystemets konstruktion innebär att flera av de val som individen kan göra är starkt kopplade till en livshändelse. Det kan även vara svårt att definiera en tydlig gräns mellan en livshändelse och ett systemval. Rapporten utgångspunkt är följande:

Systemval Avser de systemval som en individ, som är omfattad av pensionssystemet, kan göra. Exempelvis har deltidsarbete under en längre period i livet, oavsett om det är självvalt eller inte, en stor påverkan på den framtida pensions storlek. Valmöjligheterna inom pensionssystemet är dock generellt likvärdiga för den som arbetar exempelvis halv- eller heltid.

Effekterna av deltidsarbete på den framtida pensionens storlek beskriver vi därför endast generellt i konsekvensbeskrivningen. I de beskrivna åtgärderna för att hantera individens utmaningar vid systemval hanterar vi däremot vissa livshändelser där individen står inför valet att arbeta deltid. Ett exempel är möjligheten för föräldrar att gå ned i arbetstid fram till dess att barnet är åtta år.

Valarkitektur Avser hur individen kan göra systemval, eller hur de är förvalda, inom pensionssystemets konstruktion. Det innebär exempelvis hur individen kan eller bör agera för att ta ut sin pension. I rapporten beskrivs *åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval* utifrån systemval och valarkitektur.

Myndigheten kommer i beskrivningen av *åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval* även adressera vissa livshändelser där myndigheten ser att det finns ett ökat behov av information för att individen enklare ska kunna göra informerade och medvetna val, utifrån valens påverkan på den framtida pensionens storlek.

1.3.2 Fokus på fasen *planera uttag av pension*

Uppdraget i regleringsbrevet anger att hänsyn ska tas till de iakttagelser som Riksrevisionen har gjort i rapporten *Att gå i pension – varför så krångligt?* (RiR 2014:13). Det innebär att ett extra fokus har lagts på utmaningar som är aktuella när det gäller fasen planera, då många av de gjorda valen därefter är oåterkalleliga.

1.3.3 Fokus på inkomstpension, premiepension och de fyra stora avtalsområdena

Förutom inkomstpensionen och premiepensionen inkluderar vi de fyra största kollektivavtalade tjänstepensionerna i rapporten: Avtalspension för SAF-LO, PA03, KAP-KL och ITP. Fokus ligger på dessa avtalsområden eftersom de täcker majoriteten av de yrkesverksamma som har tjänstepension.

1.3.4 Beaktande i rapporten av eget sparande

Enligt uppdraget ska analysen omfatta den allmänna pensionen, tjänstepensionen samt det egna sparandet till pensionen. Det egna sparande hanterar vi generellt inte i rapporten. Orsaken är att vid årsskiftet 2015/2016 försvinner avdragsmöjligheterna helt för individuellt pensionssparande (IPS) och privat pensionsförsäkring för personer med pensionsrätt i sin anställning, samt att det idag inte finns någon ny produkt eller något koncept på marknaden som tydligt är förknippad med ett eget sparande till pensionen. Eget sparande i form av IPS och privat pensionsförsäkring är dock upptagen i rapportens deskriptiva del eftersom flera av valen är likvärdiga med andra val inom andra delar av pensionssystemet.

Ett eget sparande till pensionen kan istället vara mer intressant att se som en del av en privatekonomisk helhet, hur individen ser på inkomster och utgifter som blivande pensionär. Rapporten berör det privatekonomiska perspektivet, men endast på en generell basis.

1.3.5 Beaktande av kvinnors och mäns sparande och pension

Pensionssystemets konstruktion och dess valmöjligheter är könsneutralt utformade. Män och kvinnor som är omfattade av samma tjänstepensionsavtal har samma möjligheter att välja exempelvis förvaltningsform eller efterlevandeskydd. Analysen av kvinnors och mäns sparande och pension har istället utgått ifrån att det fortfarande finns löneskillnader mellan könen, inom och mellan avtalsområdena (i exemplen i rapporten används medellöner för kvinnor respektive män per avtalsområde⁴). Vi har tagit hänsyn till könsfördelningen i olika avtalsområden, samt till att kvinnor i större utsträckning arbetar deltid under hela eller delar av yrkeslivet.

1.4 Kriterier för att vara omfattad av pensionssystemet

2016 skickar Pensionsmyndigheten ut orange kuvert till alla de cirka 7,1 miljoner, födda 1938 och senare, som är omfattade av pensionssystemet. Tabellen nedan visar hur dessa personer fördelar sig kring olika kategorier/livsfaser i systemet.

Figur 4: Antal individer som omfattas av pensionssystemet

Faktaruta	
Total folkmängd i Sverige ⁵	9 800 000 personer
Sett utifrån beskrivna livsfaser:	
- Spara till pension ⁶	5 500 000 personer
- Planera för sin pension ⁷	560 000 personer
- Leva med sin pension ⁸	2 100 000 personer
Anställda i Sverige ⁹	4 300 000 personer
Omfattas av kollektivavtal ¹⁰	3 900 000 personer
Årligen nya ansökningar om allmän pension ¹¹	130 000 personer

1.4.1 Från när blir individen omfattad av pensionssystemet

Allmän pension

Alla som betalar skatt är omfattade av den allmänna pensionen. Det finns ingen åldersgräns. Varje år avsätter arbetsgivaren motsvarande 18,5 procent av lönen och andra skattepliktiga ersättningar, upp till 7,5 inkomstbasbelopp, till den allmänna pensionen som består av inkomstpension och premiepension. Arbetsgivaren betalar in avgifterna på hela inkomsten, även för inkomster som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp, det så kallade *intjänandetaket*. Inkomster som överstiger intjänandetaket ger därmed inte

⁴ Medellönerna uppgår 2014 till:

Avtalsområde/sector	Heltidslön kvinnor	Heltidslön män
Privata tjänstemän	34 700	42 600
Privata arbetare	33 100	35 900
Kommunal- och landstingsanställda	28 500	32 800
Statligt anställda	24 000	27 200
Samtliga	29 200	33 600

Källa: SCB <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Arbetsmarknad/Loner-och-arbetskostnader/Lonestrukturstatistik-hela-ekonomin/14367/14374/149087/>

Anm. För kommun- och landstingsanställda antas att 2/3 arbetar i kommunal sektor och att resterande tredjedel är landstingsanställda. Observera att det här avser heltidslöner, vilket överskattar sektorns löneinkomster eftersom samtliga inte arbetar heltid. Typfallen ovan får därmed ett bättre utfall än genomsnittspersonen inom de olika avtalsområdena. Det förhållandet gäller i högre utsträckning kvinnor som i allmänhet arbetar mer deltid än männen.

⁵ Källa: SCB, sept. 2015

⁶ Källa: Pensionsmyndigheten. Observera att i denna grupp ingår även de personer som *planerar för sin pension*

⁷ Källa: SCB, antal individer 60-64 år aug 2015

⁸ Källa: Pensionsmyndigheten. Av dessa 2,1 miljoner individer bor cirka 120 000 utomlands.

⁹ Källa: SCB, antal anställda (företagare uteslutna)

¹⁰ Uppskattning om att cirka 90 procent av anställda i Sverige omfattas av kollektivavtal

¹¹ Källa: Pensionsmyndigheten

pensionsrätt. Den delen av avgiften är därför att betrakta som en skatt och pengarna blir inte heller överförda till pensionssystemet utan till statsbudgeten.

De flesta som är födda 1938¹² eller senare tjänar in till sin premiepension. Av de totalt 18,5 procent som blir avsatta är det 2,5¹³ procent som går till premiepensionen. Nya premiepensionsrätter blir insatta på ett personligt konto i december varje år. År 2014 hade 49 procent av pensionsspararna gjort ett aktivt val för sin premiepension.¹⁴

Tjänstepension

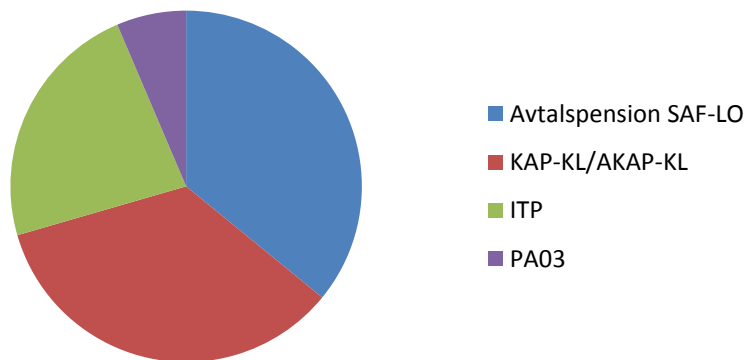
De allra flesta som har en anställning, cirka 90 procent, har någon form av tjänstepension från sin arbetsgivare. Varje år avsätter arbetsgivaren generellt sett motsvarande 4,5 procent av lönen till den anställdes framtida pension.¹⁵ Det innebär en nästan dubbelt så stor avsättning till tjänstepensionen som till premiepensionen (2,5 procent).

Det finns fyra stora kollektivavtalade tjänstepensionsavtal i Sverige:

- Privatanställda arbetare: Avtalspension SAF-LO (ASL)
- Privatanställda tjänstemän: ITP1/ITP2
- Kommun- och landstingsanställda: KAP-KL/AKAP-KL
- Statligt anställda: PA03.

Cirka 3,9 miljoner individer är omfattade av kollektivavtal. Av dessa hör majoriteten till kollektivavtalen för privatanställda arbetare och kommun- och landstingsanställda. Se figur 5 nedan.

Figur 5: Fördelning av premiebetalningar för de fyra stora kollektivavtalsområdena¹⁶

¹² Undantaget de som är födda 1938 eller senare och endast arbetade fram till 1995.

¹³ År 1995-1998 motsvarade premiepensionen 2 procent.

¹⁴ Pensionsmyndighetens rapport, Pensionsspararna 2014.

¹⁵ Det avser de fyra stora kollektivavtalen som har tecknats på senare tid. (ITP2 är både förmånsbestämd och premiebestämd och den premiebestämda delen motsvarar två procent.) Utöver de 4,5 procent som avsätts tillkommer det en större del för de med inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp, det vill säga inkomster över taket.

¹⁶ Källa: valcentralernas statistik och Pensionsmyndighetens uppskattning. Bilden visar andel premieaktiva individer.

Olika avtalsområden har olika regler för när personen börjar tjäna in till sin tjänstepension.¹⁷

Figur 6: Konstruktionen av pensionsavtalen avseende intjänandeålder för de fyra stora kollektivavtalsområdena¹⁸

Kollektivavtal	Avtalsparter	Intjänandeålder	Kommentar
Avtalspension SAF-LO	Svenskt Näringsliv/LO	25–65 år	Helt premiebestämd. Arbetsgivaren kan erbjuda individen att fortsätta tjäna in ålderspension enligt Avtalspension SAF-LO efter 65 år, men det är ingen skyldighet. Individen och arbetsgivaren måste komma överens.
ITP1, födda 1979 och senare	Svenskt Näringsliv/PTK	25–65 år	Helt premiebestämd. Arbetsgivaren kan erbjuda individen att fortsätta tjäna in ålderspension enligt ITP 1 efter 65 år, men det är ingen skyldighet. Individen och arbetsgivaren måste komma överens.
ITP2, födda 1978 och tidigare	Svenskt Näringsliv/PTK	28–65 år	Premiebestämd och förmånsbestämd. Kräver 360 månader för hel tjänstepension. Arbetsgivaren kan erbjuda individen att fortsätta tjäna in ålderspension enligt ITP 2 efter 65 år, men det är ingen skyldighet. Individen och arbetsgivaren måste komma överens.
KAP-KL, födda 1985 eller tidigare	SKL och Arbetsgivarförbundet Pacta/OFR	21–67 år	Premiebestämd och förmånsbestämd över taket. För förmånsbaserad pension räknas tjänstetid från 28 års ålder och kräver 360 månader för hel tjänstepension.
AKAP-KL, födda 1986 och senare	SKL och Arbetsgivarförbundet Pacta/OFR	Ingen undre gräns. Den övre gränsen går vid "LAS-åldern" ¹⁹	Helt premiebestämd och intjänande under hela arbetslivet gäller.
PA 03	Arbetsgivarverket/OFR, SACO-S och SEKO	23–65 år	Premiebestämd och förmånsbestämd över taket.

Vilket avtalsområde en person tillhör beror på vilken arbetsgivare individen har och om arbetsgivaren har kollektivavtal. Den som har arbetat inom olika avtalsområden eller har bytt förvaltare eller förvaltningsform har med stor säkerhet flera tjänstepensionsförsäkringar.

Även arbetsgivaren som inte har kollektivavtal kan erbjuda anställda tjänstepension som en förmån. Denna typ av tjänstepension påminner ofta om den kollektivavtalade.

Lokala avtal

Inom en del avtalsområden finns lokala tilläggsavtal som ger individen möjlighet att göra fler val för sin tjänstepension. Det kan exempelvis vara möjligt att byta arbetad övertid mot antingen lön, semesterdagar eller pensionsavsättningar. Inom vissa områden är lönevaxling och andra löneförmåner kopplade till pensionen.

¹⁷ Åldersgränserna för intjänande har ändrats över tid för Avtalspension SAF-LO och PA 03. (Pensionsmyndighetens typfallsmodell, som används i konsekvensanalyser senare i dokumentet tar hänsyn till dessa övergångsregler.)

¹⁸ Uppgifter från Fora, Collectum, Pensionsvalet och SPV

¹⁹ År 2015 är LAS-åldern 67 år.

Eget sparande

Individen kan när som helst initiera ett eget sparande till pensionen.

Under många år har det funnits en skattemässig fördel (för individer med inkomster över gränsen för statlig inkomstskatt²⁰) att spara i en privat pensionsförsäkring eftersom sparandet har varit avdragsgillt. Regeringen har aviserat att avdragsrätten försvinner helt år 2016, efter att ha blivit nedtrappad ett par gånger. Det innebär att pensionssparandet i en privat pensionsförsäkring eller IPS inte längre är ett skattemässigt gynnsamt alternativ (utom för de med inkomst av aktiv näringsverksamhet eller för de som saknar pensionsrätt i sin anställning).

Det totala kapitalet i privata pensionsförsäkringar och IPS uppskattades 2013 till cirka 433 miljarder kronor. Knappt 2 miljoner individer, cirka 36 procent i åldern 20 - 64 (cirka 39 procent av kvinnorna och cirka 33 procent av männen) hade aktiva avdragsgilla privata pensionssparanden 2013. De sparade i genomsnitt cirka 490 kronor i månaden²¹. Samma år betalades i genomsnitt (för alla pensionärer sammantaget) 856 kronor i månaden ut i privat pension, drygt 5 procent av den totala genomsnittliga pensionen på cirka 16 200 kronor²².

För individer som vill ha ett eget sparande finns det en mängd alternativ att välja bland, även om de inte är örönmärka till pensionen. Några exempel på alternativ är sparkonto, direktägda fonder, investeringssparkonto (ISK), kapitalförsäkring, samt att betala av eventuella bostadslån för att minska kostnaderna som pensionär.

1.4.2 Pensionsinformation

Allmän pension

Pensionsmyndigheten informerar om den allmänna pensionen. Det sker framför allt genom det orange kuvert som vi årligen skickar till pensionssparare och pensionärer, som är födda 1938 eller senare. Information sker även via Pensionsmyndighetens övriga verksamhet exempelvis pensionsinformatörer, servicekontor, pensionsmyndigheten.se och Pensionsmyndighetens kundservice. Det orange kuvertet innehåller ett årsbesked om individens inkomstpension och premiepension. Individer som inte har tagit ut sin pension får information om hur mycket de hittills har tjänat in till pensionen. Utskicket ger också en prognos över hur stor den allmänna pensionen kan bli. För dem som redan har börjat ta ut den allmänna pensionen innehåller kuvertet ett årligt utbetalningsbesked. Det orange kuvertet finns också i elektronisk form under fliken *Dina pensionssidor* på pensionsmyndigheten.se.

Enligt bestämmelserna i det allmänna pensionssystemet som beslutades av riksdagen 1998²³ ska alla pensionssparare få:

- grundläggande kunskaper om hur systemet fungerar och vilka konsekvenser olika val får för den egna - pensionen
- allmän information om hur det reformerade ålderspensionssystemet är uppbyggt och fungerar
- individuell information om den intjänande pensionsrätten och hur stor den framtida ålderspensionen beräknas bli.

Myndigheten har under de senaste åren, i sin information och vägledning, allt mer tryck på hela pensionens betydelse. Det har skett genom att vi i orange kuvert uppmanar individen att göra en prognos för hela pensionen på minpension.se²⁴.

²⁰ För år 2015 är gränsen 430 200 kronor.

²¹ Kvinnor sparade 475 kronor i månaden och män ca 55 kronor i månaden.

²² Källa: SCB Privat pensionssparande 2013

²³ Prop. 1997/98:151

Tjänstepension

Flera aktörer informerar om tjänstepensionen, bland annat arbetsgivare, fackförbund, valcentraler och försäkringsgivare.

Samtliga försäkringsgivare skickar ut ett årligt värdebesked till sina kunder, såvida inte valcentralen har blivit anlitaad att göra det. Det kan innebära att individen får två värdebesked: ett från valcentralen och ett från den försäkringsgivare som förvaltar pensionskapitalet. Så gott som samtliga försäkringsgivare erbjuder idag även elektroniska värdebesked som går att nå via inloggning på en webbplats.

Eget sparande

Information om alternativ för det egna sparandet lämnas främst av banker, försäkringsförmedlare, försäkringsbolag och andra förvaltningsinstitut.

Gemensamt för alla delar av pensionssystemet

Utöver ovan beskrivna informationskällor finns minpension.se där både statliga och privata aktörer har gått samman för att ge en samlad information om pensionsparande. Minpension.se kan även göra individuella pensionsprognoser.

Det finns också andra aktörer som i sin verksamhet informerar om pension och erbjuder tjänster som är kopplade till förvaltningen av pensionen. Under de senaste åren har många företag, som erbjuder sig att mot en kostnad välja, byta och förvalta framförallt premiepensionen blivit etablerade.

---

²⁴ I oktober 2015 var 47 procent av de registrerade på minpension.se kvinnor och 53 procent män. Källa Min Pension.

2 Systemval

Inom pensionssystemet finns många systemval att ta ställning till. Vissa val finns endast inom den allmänna pensionen och vissa val är endast aktuella under en viss livsfas. I tabellen nedan följer en schematisk bild över vilka val som finns. De grå markeringarna visar i vilken fas de är aktuella. Valen beskrivs i kapitel 2.1–2.3.

Figur 7. Val i förhållande till livsfaser och del i pensionspyramiden (allmän pension, tjänstepension och eget sparande)

	Spara till pension			Planera för sin pension			Leva med sin pension		
	Allmän	Tjänste	Eget	Allmän	Tjänste	Eget	Allmän	Tjänste	Eget
Val av överföring av barnårsrätt									
Val av överföring av premiepensionsrätt									
Val av förvaltningsform									
Val av fonder									
Nyval, omval, flytt									
Val av efterlevandeskydd ²⁵									
Val av uttagstidpunkt och uttagsålder									
Val av uttagsprofil									
Val av ändrad utbetalning									

2.1 Spara till pension

2.1.1 Intjänning och överföring av pensionsrätter

Allmän pension

Inkomstpensionen är en inkomstgrundad pension som är baserad på de pensionsrätter individen tjänar in. Hur stor inkomstpensionen blir beror på hur mycket individen har betalat in under sina yrkesverksamma år och hur inkomstutvecklingen är i samhället. Storleken på inkomstpensionen och premiepensionen går alltså att påverka genom hur mycket och hur länge individen har möjlighet att arbeta.

Barnårsrätt

Om en individ är föräldraledig, eller använder sig av möjligheten att gå ned i arbetstid fram till dess att barnet är åtta år, påverkar det intjänandet till pensionen. Pensionsrätt för barnår kompenserar ekonomiskt för det inkomstbortfall det kan innebära. Individen får pensionsrätt för barnår för de fyra första åren i barnets liv, oavsett föräldraledighetens längd. Endast en av föräldrarna får barnår och bara för ett barn i taget. Den förälder som tjänar minst under respektive år får automatiskt pensionsrätten för barnår det året. Pensionsrätten för barnår kan dock istället tillgodoräknas den andra föräldern om individen anmäler det till Pensionsmyndigheten. Gränsen för att få barnårsrätt är 7,5 inkomstbasbelopp.²⁶

Premiepensionsrätt

Under sparandetiden kan individen välja att överföra premiepensionsrätter till sin make eller maka.

Den som är gift eller har en registrerad partner kan välja att föra över pensionsrätter för premiepensionen till maka, make eller registrerad partner. Det är endast möjligt att föra över premiepensionsrätter som individen tjänar in under äktenskapet eller partnerskapet och det är hela den årliga pensionsrätten för premiepension

²⁵ För allmän pension är det endast premiepensionen där individen har möjlighet att välja ett efterlevandeskydd. Valet är markerat under fasen leva, men själva valet sker vid ansökningstillfället.

²⁶ För 2015 motsvarar 7,5 inkomstbasbelopp 435 750 kronor.

som blir överförda. Det är inte möjligt att föra över redan intjänade premiepensionsrätter, utan endast för det år individen ansöker om och åren därefter. Det går inte heller att ångra en överföring och få tillbaka redan överförda pengar. Överföringen fortsätter sedan tillsvidare eller under de år individen har valt att överföringen ska gälla.

För att avsluta en tillsvidareöverföring av premiepensionsrätter måste individen göra en anmälan till Pensionsmyndigheten. Om överföringen ska gälla vissa år och det har angetts vid anmälan, stoppas överföringen automatiskt när tiden har gått ut. Vid skilsmässa upphör överföringen automatiskt från och med det år äktenskapet upplöses. Vid dödsfall upphör överföringen från och med året efter dödsfallet. Om mottagaren av premiepensionsrätten avlider upphör överföringen från och med det år dödsfallet inträffar.

Tjänstepension

Inom tjänstepensionen finns inga pensionsrätter att föra över.

Eget sparande

Via olika försäkringslösningar kan en individ till exempel låta den med högre inkomst inom familjen spara till den med lägre inkomst.

2.1.2 Val av förvaltningsform

Allmän pension

Inkomstpensionen är uppbyggd som ett *fördelningssystem*. Det innebär att de avgifter som betalas in finansierar pensionsutbetalningarna under samma år. Därmed kan individen inte göra några val avseende förvaltningsform för inkomstpensionen. Premiepensionen är en fonderad del av den allmänna pensionen, vilket innebär att individen har möjlighet att välja fonder för placering av premiepensionskapitalet. Inom premiepensionsdelen, avseende livsfasen spara, finns tre val:

- *Att inte välja.* Om individen inte gör något val placeras pengarna i fondportföljen AP7 Såfa (Statens årskullsförvaltningsalternativ). Det är ett alternativ för den som inte själv vill välja fonder för sin premiepension. Portföljen har låg fondavgift och anpassar automatiskt risknivån efter individens ålder. Det innebär att sparandet succesivt flyttas över från aktiefonder till räntefonder ju äldre individen blir.
- *Att välja en fondportfölj som staten förvaltar.* De färdiga fondportföljerna – AP7 Offensiv, AP7 Balanserad och AP7 Försiktig – är döpta efter hur hög risken är i portföljen. De färdiga fondportföljerna passar individer som vill välja risknivå för sitt sparande, men som inte vill skapa en fondportfölj på egen hand. De tre fondportföljerna kan inte kombineras med andra fonder. I likhet med AP7 Såfa är de tre portföljerna förvaltade av Sjunde AP-fonden. Det är också möjligt att välja fondportföljen AP7 Såfa, den fondportfölj som tillfaller dem som inte gör ett aktivt val.
- *Att välja fonder – med eller utan stöd av Pensionsmyndighetens fondvalsguide.* Pensionsmyndigheten har ett fondtorget där det går att välja bland uppemot 850 fonder. På fondtorget får individen information om samtliga fonder, exempelvis avgifter, avkastning och rating, och kan göra sitt val. Fondvalsguiden ger stöd i vilka typer av fonder som kan passa, samt informerar om vad individen kan tänka på när det gäller risk och fondavgifter och helheten i sitt pensionssparande. Individen kan välja upp till fem fonder för sitt sparande (vid en given tidpunkt).

Den första gången individen ska göra sitt val inom premiepensionen skickar Pensionsmyndigheten ut information om valet. Därefter går det att välja under hela sparandetiden. Det innebär att de individer som inte tidigare har valt kan välja fonder senare i livet, eller kontinuerligt göra nya fondval på Pensionsmyndighetens webbplats, en särskild applikation (app) för fondbyten eller genom en blankett.

Tjänstepension

Det finns två olika typer av tjänstepension: *förmånsbestämd* och *premiebestämd*. I en förmånsbestämd pension är en viss procentsats av slutlönen garanterad vid pensionen, under förutsättning att det finns ett visst antal arbetsår. Individen kan däremot inte placera kapitalet själv.

I en premiebestämd pension är premien som arbetsgivaren betalar in bestämd. Exakt hur stor tjänstepensionen blir med denna typ av lösning beror på avkastningens storlek och vilken förvaltningsavgift som tas ut. Med premiebestämd pension väljer individen själv hur kapitalet ska placeras. Idag går utvecklingen mot premiebestämd pension, även om det fortfarande finns inslag av förmånsbestämd pension inom flera kollektivavtalsområden.

Individen har möjlighet att välja förvaltningsform: traditionell försäkring eller fondförsäkring. I valet ingår också möjligheten att välja en försäkringsgivare som ska förvalta den intjänade tjänstepensionen.

När individen har bestämt sig för en traditionell försäkring eller en fondförsäkring ska individen välja en försäkringsgivare. Alternativen att välja bland är en blandning av försäkringsbolag, storbanker och nischbolag. De tar ut olika avgifter för sina produkter, har olika fondutbud och de traditionella försäkringarna är konstruerade på olika sätt. Ägandet hos dessa aktörer varierar. De är partsägda, kundägda eller privatägda och de drivs med ömsesidiga principer eller är vinstdrivna.

Inom ITP1 innebär förvalet att 50 procent av premierna ska vara placerade i en traditionell försäkring, en så kallad *ständig traditionell försäkring*, men individen väljer vilken försäkringsgivare som ska förvalta premierna. Resterande 50 procent kan delas upp i två delar och individen kan välja om delarna ska vara placerade i en traditionell försäkring eller i en fondförsäkring, eller både och. Inom PA 03 är en del placerad i en förvald traditionell försäkring hos Kåpan, men individen kan välja placering för resterande del. Valet gäller både förvaltningsform och försäkringsgivare.

Om individen väljer fondförsäkring kan individen fördela tjänstepensionskapitalet i fonder med olika risknivåer. Om individen väljer fondförsäkring men sedan inte gör något aktivt val av fonder, placeras premierna i en så kallad *entrélösning* som kollektivavtalsparterna har godkänt. När det gäller en traditionell försäkring överlåter individen till försäkringsbolaget att ta hand om förvaltningen av pensionskapitalet.²⁷

Valcentralernas statistik visar andelen som har gjort aktiva val för sin tjänstepension. Det kan konstateras att majoriteten av individerna *inte* gör ett aktivt val för sin tjänstepension (se tabellen nedan). Det innebär även att traditionell försäkring är den vanligaste förvaltningsformen eftersom samtliga förval inom tjänstepensionen är en traditionell försäkring.

Figur 8. Återbetalningsskydd och andel av förval²⁸

Kollektivavtal	Förvald försäkringsgivare (traditionell försäkring)	Andel individer i förvalet ²⁹	Återbetalningsskydd i förvalet
Avtalspension SAF-LO	AMF	69 %	Utan, kan väljas till
ITP1/ITP2	Alecta	68 % / 30 %	Utan, kan väljas till
KAP-KL/AKAP-KL	KPA	Redovisas inte av valcentralerna	Med, kan väljas bort
PA 03 (Kompletterande pension)	Kåpan	56 %	Med, kan väljas bort (Utan, kan väljas till)

²⁷ Förvaltaren Alecta har i sin traditionella försäkring infört möjligheten att själv välja placeringsinriktning med olika aktieandelar.

²⁸ Valcentralernas statistik

²⁹ Källa: Valcentralernas hemsidor. Siffrorna avser 2014.

Eget sparande

När det gäller det egna sparandet i privat pensionsförsäkring har individen kunnat välja mellan en traditionell försäkring och en fondförsäkring, beroende på vad försäkringsgivaren har haft i sitt utbud.

2.1.3 Ändra val

Allmän pension

Individen har möjlighet att byta fonder i premiepensionen under hela sparandefasen.

Tjänstepension

När individen når inträdesåldern (se figur 6) eller byter avtalsområde väljs försäkringsgivare och förvaltningsform. Det kallas för *nyval*. Valcentralen skickar då ut ett så kallat *valpaket* till individen, antingen med en valblankett eller med en uppmaning om att gå in på valcentralens hemsida och göra ett elektroniskt val. Om individen inte gör ett aktivt val placeras individen i ett *förval*.

Förvalet är ett alternativ som kollektivavtalsparterna har valt som en lösning för dem som inte gör något val för sin tjänstepension. Kollektivavtalsparterna har bestämt vilken försäkringsgivare som ska erbjuda förvalet. I samtliga fall är förvalet en traditionell försäkring, vilket vi har beskrivit tidigare i det här avsnittet.

Under sparandetiden kan individen sedan göra nya val för sina framtida premier, vilket kallas *omval*. Spararen kan då byta från en försäkringsgivare till en annan eller byta förvaltningsform. Den tidigare försäkringen lever vidare och är fortsatt förvaltd i ett så kallat *fribrev* och nya premier ingår i det nya valet. Beroende på vilken typ av kollektivavtal kan individen göra ett omval en gång per år eller ett obegränsat antal gånger. Valblanketter för omvalet finns hos valcentralerna och där kan individen även göra elektroniska val.

Ett fribrev är en försäkring där inbetalningar upphört permanent. Förvaltningen av försäkringen fortsätter på samma sätt som tidigare och försäkringsgivaren tar ut avgifter för sin förvaltning. Ett exempel kan vara om en individ byter avtalsområde, då blir det redan intjänade tjänstepensionskapitalet ett så kallat fribrev, då nya intjänade inbetalningar går in i en ny försäkring.

Det är vanligt att individen byter arbetsgivare, gör nya val, byter kollektivavtalsområde eller att avtalsparterna omförhandlar avtalen. Det innebär att individen kommer att ha sin tjänstepension uppdelad hos flera försäkringsgivare och i olika versioner av upphandlade tjänstepensionsprodukter. Det får även som följd att individen har en mängd olika tjänstepensionsförsäkringar att hantera.

Inom kollektivavtalen³⁰ går det numera att mot en avgift *flytta* det redan intjänade kapitalet från en försäkringsgivare eller från en förvaltningsform till en annan. Det avgivande bolaget tar ut flyttavgiften.³¹ Vid en flytt från en traditionell försäkring kan spararens fördelning mellan det pensionskapital som är garanterat respektive inte är garanterat förändras. Det beror på att den nya förvaltaren kan behöva göra en marknadsvärdesjustering på grund av att konsolideringsnivån inte ligger i linje med förvaltarens mål.

Individen har ångerrätt efter det att flytten är initierad. Det innebär att individen kan avbryta flytten. Ångerperioden brukar vara cirka tio dagar. Individen kan göra omval eller flytta sina försäkringar, men endast till de försäkringsgivare som parterna har valt.

När en individ inleder en flytt av en premieaktiv försäkring blir även ett omval initierat. Det innebär att även framtida intjänade premier ingår i det val som flytten går till. Om en individ inom Avtalspension SAF-LO

³⁰ Samtliga avtalsområden utom PA 03 är idag flyttbara genom valcentralerna. I det nya avtalet PA 16, som kommer att gälla för personer födda 1988 eller senare, ingår flytt som en del av avtalet. Det är dock oklart hur det kommer att fungera.

³¹ Inom KAP-KL/AKAP-KL tar även valcentralerna (Pensionsvalet och Valcentralen) ut en administrativ avgift för att genomföra flytten. Ett tak för flyttavgiften per försäkringsgivare och flyttillfälle gör att flytten inte får kosta individen mer än 800 kronor.

ångrar en flytt, måste ett nytt omval ske för att undvika att framtida premier går till det val som individen just har avbrutit att flytta till.

För att ge försäkringstagarna tillgång till ett korrekt och jämförbart beslutsunderlag innan en flytt, tog Svensk Försäkring i juni 2015 fram rekommendationen *Informationsgivning i samband med flytt av pensionsförsäkrings värde* efter ett samarbete med sina medlemsorganisationer. Denna rekommendation träder i kraft den 1 januari 2016. Tanken med rekommendationen är att alla försäkringsgivare ska ge samma information på ett standardiserat sätt och att det ska vara lättare för individen att jämföra försäkringsgivarnas villkor med varandra.

De tre valen – nyval, omval och flytt – administreras av respektive valcentral.³² Valen görs antingen via blankett eller elektroniskt med hjälp av legitimation.

De senaste tio åren har avtalsparterna gjort åtskilliga upphandlingar och anslutningar i syfte att kontinuerligt se över sina erbjudanden och även pressa avgifterna. Resultatet är att vissa förvaltare som tidigare var valbara har fallit bort medan andra har tillkommit. Det har också gjort att individer som tidigare hade gjort ett aktivt val nu blir tvingade till ett *obligatoriskt omval* eftersom det ursprungliga alternativet inte längre finns kvar. Om individen inte gör ett aktivt val i ett sådant läge hamnar individen i förvalet för nya premier. Statistiken visar att en mindre andel individer gör aktiva val i det här läget och att fler individer hamnar i förvalet och får sina försäkringar utspridda hos fler försäkringsgivare.

2.1.4 Val av skydd till familjen

Allmän pension

Under livsfasen spara kan individen inte välja något skydd för familjen för den allmänna pensionen. Däremot finns ett grundskydd för efterlevande i form av omställningspension, barnpension och änkepension.

Tjänstepension

Inom tjänstepensionen finns det möjlighet att välja ett skydd till efterlevande, ett så kallat *återbetalningsskydd*. Om individen inte gör ett aktivt val av förvaltare hamnar individen i ett förval där återbetalningsskyddet antingen ingår eller är valbart beroende på avtalsområde. Vill individen välja till ett återbetalningsskydd i ett senare läge behöver individen göra hälsodeklaration för att försäkringsgivaren ska kunna avgöra om skyddet kan gälla för hela kapitalet eller endast för framtida premier. Individen behöver inte göra någon hälsodeklaration om skyddet blir valt inom tolv månader från en familjehändelse (individen gifter sig, blir sambo eller får barn). För att välja bort återbetalningsskyddet behöver individen inte göra någon hälsodeklaration. Förmånstagare till återbetalningsskydd är följande personer:

- Make eller maka, registrerad partner eller sambo
- Barn oavsett ålder

Det går även att välja följande förmånstagare:

- Tidigare make eller maka, registrerad partner eller sambo
- Styvbarn eller fosterbarn

Individen kan även välja att rangordna sina förmånstagare via ett *ändrat förmånstagarförordnande*, till exempel att pensionskapitalet i första hand ska gå till barn, före sambo.

Tjänstepensionen har en vidare förmånstagargrupp än den som gäller för premiepensionen. För premiepensionen kan barn inte ingå i förmånstagargruppen och det finns vissa specifika krav för att förmånstagaren ska kunna bli betraktade som sambo och förmånstagare.

³² Inom PA 03 kan en bilateral flytt ske mellan förvaltarna utan valcentralens inblandning, om både avgivande och mottagande förvaltare tillåter det.

I vissa fall gör individen valet av återbetalningsskydd hos valcentralen (Avtalspension SAF-LO och ITP/ITPK) och i andra fall hos försäkringsgivaren direkt (KAP-KL/AKAP-KL och PA 03).

Återbetalningsskydd går att välja och välja bort under hela sparandetiden.

Individen betalar ingen avgift för att ha ett återbetalningsskydd. Skyddet innebär dock en indirekt kostnad eftersom individer med återbetalningsskydd går miste om intäkter från arvsvinster.

Inom några avtalsområden går det även att lägga till ytterligare skydd för familjen mot en kostnad, ett så kallat *familjeskydd*.

Familjeskydd är en extra pension som faller ut till förmånstagare om individen avlider före 65 års ålder. Det går att teckna inom Avtalspension SAF-LO och ITP. Den årliga kostnaden blir dragen från individens pensionspremie. Individen väljer själv hur många basbelopp som familjen ska få vid dödsfall och kostnaden för försäkringen beror på hur många basbelopp som blir valda och på individens ålder. Tecknar individen familjeskydd vid nyvalet behöver individen inte göra någon hälsodeklaration. Vill individen i ett senare läge välja till familjeskyddet ska individen lämna in en hälsodeklaration om det inte inträffat någon familjehändelse, som vi beskrivit ovan.

Utöver det skydd som finns kopplat till tjänstepensionen innehåller kollektivavtalet ett antal försäkringar som ska skydda familjen. Som exempel kan nämnas Tjänstegrupplivförsäkring (TGL), som är ett skydd till efterlevande vid dödsfall.

Eget sparande

Individen kan teckna separata livförsäkringsprodukter som ett skydd till sina efterlevande. I privat pensionsförsäkring och IPS finns ett återbetalningsskydd som liknar det som finns i tjänstepensionen.

2.2 Planera för pension

I det här avsnittet kommer vi inte beskriva det egna sparandet separat då det egna sparandet kan ske på olika sätt och med syfte att öka inkomsten som pensionär likväl som att minska fasta kostnader som pensionär. Det medför att det är svårt att redogöra för alla aspekter av planeringen.

2.2.1 Val av uttagstidpunkt och uttagsålder

Allmän pension

Från 61 års ålder *kan* individen ansöka om allmän pension. Det finns ingen fast pensionsålder, utan det är upp till individen att avgöra när uttaget av hela eller delar av pensionen ska börja, efter 61 års ålder. Någon övre åldersgräns finns inte. Garantipension kan tidigast tas ut från 65 års ålder och den är inkluderad automatiskt om rätten till garantipension finns. För att individen ska få rätt till bostadstillägg är det ett krav att full allmän pension är uttagen.

För att ta ut den allmänna pensionen måste individen lämna in en ansökan. Ansökan om allmän pension sker på Pensionsmyndighetens webbplats eller via blankett och bör ske minst två månader innan den första pensionsutbetalningen. Ett beslut om pension kan tidigast ske månaden innan den månad som ansökan avser. Om individen har arbetat eller bott i flera länder inom EU bör en ansökan vara gjord cirka sex månader innan pensionsutbetalningen så att även den utländska pensionen hinner bli handlagd.

Individer som fortsätter att arbeta istället för att ta ut pension betalar lägre skatt efter 65 års ålder. Det beror på att förvärvsarbete i de flesta fall har en lägre beskattning än pension. Har individen en viss summa i lön är skatten på lön lägre än den skatt som skulle ha blivit betald för en lika hög pension. Anledningen är att ett så kallat jobbskatteavdrag på lönen är tillgodoräknad, vilket minskar skatten. Den som fyller 66 år och fortfarande arbetar, eller som fyller 66 år under åren därpå, får dessutom tillgodoräkna sig ett förstärkt jobbskatteavdrag. Från och med sitt 66:e levnadsår har individen dessutom ett så kallat förhöjt grundavdrag.

Det förstärkta jobbskatteavdraget och det förhöjda grundavdraget innebär att skatten endast blir åtta procent på en lön upp till 192 000 kronor (2015). Om individen både arbetar och tar ut pension samtidigt sker ett skatteavdrag enligt två olika skattekolumner. Det förhöjda grundavdraget som gäller från och med det år individen fyller 66 år medför att individen kan ha en högre pension innan statlig inkomstskatt behöver bli betald.

Val som är relaterade till sjukersättning och a-kassa

För den som har sjukersättning upphör ersättningen vid 65 års ålder. Cirka tre månader innan dess skickar Pensionsmyndigheten ett brev som berättar att pensionen kommer automatiskt eller att individen behöver lämna in en ansökan.

Individer som är arbetslösa eller riskerar att bli det och planerar ett uttag av pensionen ska kontakta sin a-kassa. Den som är arbetssökande är skyldig att anmäla ändrade förhållanden till a-kassan. Det beror på att arbetslöshetsersättningen är samordnad med pensionen och att ersättningen från arbetslöshetskassan blir sänkt om pension betalas ut samtidigt. Det gäller även om individen endast tar ut ett lågt pensionsbelopp, till exempel premiepensionen med lägsta uttagsnivå. Om anmälan inte kommer in till a-kassan riskerar individen att bli återbetalningsskyldig för arbetslöshetsersättningen. Pensionsmyndigheten har även ett elektroniskt informationsutbyte med a-kassorna. Även en återkallad pension kan påverka individen negativt eftersom a-kassorna tolkar reglerna olika.

Arbetslöshetsersättningen upphör också vid 65 års ålder.

Tjänstepension

Inom tjänstepensionen ser branschen 65 års ålder som pensionsålder, men det finns möjlighet till både ett tidigare och ett senare uttag. I normalfallet kan individen börja ta ut den kollektivavtalade tjänstepensionen redan vid 55 års ålder³³ och har som regel ett krav på pensioneringssyfte för pensionsutbetalning. En ansökan om att ta ut tjänstepension vid ett annat tillfälle gör individen direkt till den berörda försäkringsgivaren. Inför 65-årsdagen skickar försäkringsgivaren ut information om att en utbetalning av tjänstepensionen snart kommer att bli påbörjad. Tidpunkten för utskicket av dessa så kallade aktualiseringsbrev varierar mellan bolagen, liksom hur innehållet är utformat. Figur 9 nedan visar som ett exempel när försäkringsgivare inom KAP-KL skickar ut sina aktualiseringsbrev.³⁴

Figur 9. Försäkringsbolagens tidplan för utskick av aktualiseringsbrev inom KAP-KL

Försäkringsbolag	Kontakt inför pension med individen
AMF	7 månader före pensionsåldern
SPP	4 månader före pensionsåldern
Nordnet Pensionsförsäkring	3 månader före pensionsåldern
Swedbank Försäkring AB	3 månader före pensionsåldern
Handelsbanken liv	4 månader före pensionsåldern
Danica Pension	3 månader före pensionsåldern
SEB Trygg Liv	1 månad före pensionsåldern
Svenska Lärarfonder	6 veckor före pensionsåldern
Folksam	3 månader före pensionsåldern
Länsförsäkringar	6 veckor före pensionsåldern
KPA Pensionsförsäkring AB	3 månader före pensionsåldern
Nordea Liv & Pension	14 dagar före den 1:a i den månad kunden har valt att gå i pension

³³ För PA 03 är dock 61 år den tidigaste uttagsåldern för den individuella del som individen kan göra ett val för.

³⁴ Källa: pensionsvalet.se.

Kollektivavtalad tjänstepension betalas automatiskt ut vid 65 års ålder, såvida individen inte har anmält till respektive försäkringsgivare att utbetalning ska ske vid ett tidigare eller ett senare tillfälle. När utbetalningen av tjänstepensionen väl är påbörjad är den oåterkallelig, till skillnad från den allmänna pensionen där individen kan göra uppehåll.

Om individen har en förmånsbestämd tjänstepension och arbetar inom KAP-KL eller PA03 är det arbetsgivarens ansvar att anmäla att individen önskar påbörja uttaget av den förmånsbestämda delen av tjänstepensionen.

2.2.2 Val av uttagsprofil (uttagstid och uttagsnivå)

Allmän pension

Inför uttaget av den allmänna pensionen ska individen välja om hela pensionen eller en del av den ska bli uttagen. De valmöjligheter som finns är: helt månadsbelopp, tre fjärdedels månadsbelopp, halvt månadsbelopp eller en fjärdedels månadsbelopp. Det är också möjligt att enbart ta ut premiepensionen eller en del av den, samt att fortsätta arbeta och samtidigt ta ut pension. Det är möjligt att pausa sitt uttag eller ändra storleken på uttaget vid valfri tidpunkt.

Inom den allmänna pensionen kan även ett partiellt uttag av pensionen från 61 års ålder ske utan att det begränsar individens möjligheter att fortsätta arbeta. Ett fåtal väljer att ta ut en liten del av pensionen för att få pensionärsrabatter. Det kan dock få konsekvensen att a-kassa inte blir beviljad om individen blir arbetslös eftersom pensionsutbetalningarna har blivit påbörjade.

Om hela den allmänna pension blir uttagen gör Pensionsmyndigheten som huvudarbetsgivare ett skatteavdrag på pensionen. Det innebär att Pensionsmyndigheten drar skatt enligt den skattetablell som gäller för den kommun där individen är folkbokförd. Om individen endast tar ut en del av den allmänna pensionen, är den betraktad som sidoinkomst. Pensionsmyndigheten drar då 30 procent i skatt.

Tjänstepension

Individen kan ta ut tjänstepensionen livsvarigt eller temporärt under en kortare tid. Ett temporärt uttag av pensionen innebär att individen tar ut hela pensionskapitalet på 5, 10, 15 eller 20 år. De val som sker för respektive försäkring är oåterkalleliga.

Möjligheten att göra partiella uttag varierar mellan kollektivavtalsområdena. En slags huvudregel vid partiella uttag av tjänstepensionen är att uttaget ska täcka upp den inkomstförlust som uppstår då individen går ned i arbetstid och att det finns ett pensioneringssyfte. Det finns ett regelverk kring hur och när denna typ av uttag kan ske, till exempel hur många deluttag som är tillåtna. Individer som har flera försäkringar kan som ett alternativ välja att ta ut vissa försäkringar tidigare och senarelägga andra. Det här kräver att individen har kunskap om sina olika tjänstepensioner och deras villkor för att kunna göra en pensionsplanering.

Försäkringsgivaren gör ett skatteavdrag på 30 procent, vilket individen kan begära ändring av.

Eget sparande

Om individen har ett sparande till sin pension och vill börja ta ut det, gäller olika regler beroende på vilken typ av sparande som individen har valt. För IPS och privat pensionsförsäkring gäller att individen tidigast får ta ut sparandet vid 55 års ålder och under minst fem år.

2.2.3 Val av skydd till familjen

Allmän pension

När individen för första gången ansöker om att ta ut premiepensionen ska individen också ta ställning till om det är aktuellt med ett efterlevandeskydd på premiepensionen. Skyddet innebär att maka, make, registrerad partner och i vissa fall sambo får del av de pengar som är inbetalda om individen dör före förmånstagaren.

För att kunna teckna ett efterlevandeskydd måste individen och förmånstagaren uppfylla något av följande villkor:

- att de är gifta med varandra eller har registrerat partnerskap
- att båda är ogifta och sammanbor, men tidigare har varit gifta med varandra eller har haft ett registrerat partnerskap
- att båda är ogifta och sammanbor, samt har eller har haft barn tillsammans.

Om individen avlider innan förmånstagaren får förmånstagaren den avlidnes premiepension under resten av dennes liv. För den som tecknar efterlevandeskydd blir premiepensionen lägre eftersom pengarna också ska räckta till förmånstagaren om individen avlider före honom eller henne. Hur mycket lägre premiepensionen blir beror på individens och förmånstagarens ålder.

Ansökan allmän pension

Normalt kan ansökan om efterlevandeskydd endast ske vid ansökan av uttag av premiepension. Det finns dock även möjligt att ansöka om efterlevandeskydd senare om individen gifter sig, registrerar partnerskap eller inleder ett samboförhållande. I dessa fall måste skyddet vara tecknat inom tre månader från det att äktenskapet, partnerskapet eller samboförhållandet har sin början. Skyddet börja gälla först ett år efter det att Pensionsmyndigheten har fått ansökan och nya pensionsrätter har blivit fastställda. Det är inte möjligt att teckna skyddet senare om individen var gift, registrerad partner eller sambo med samma person vid det tillfälle då individen första gången ansökte om att ta ut premiepensionen.

Ingen ångerrätt för premiepensionen

Om individen en gång har valt att teckna ett efterlevandeskydd går det inte att ångra. Det gäller även om förmånstagaren avlider. Däremot upphör skyddet vid skilsmässa eller om samboförhållandet eller partnerskapet upphör. I det här fallet måste individen anmäla det till Pensionsmyndigheten för att omräkning av premiepensionen ska ske.

Tjänstepension

Det finns ingen möjlighet att lägga till återbetalningsskydd efter det att pensionen börjat betalas ut. Dock finns möjligheten att lägga på skyddet på nya tjänstepensionspremier som blir intjänade efter uttaget är påbörjat. Inför planeringen av uttag av tjänstepension bör individen därför återigen se över sitt val av återbetalningsskydd.

Återbetalningsskydd inom tjänstepensionen är beräknat på ett annat sätt än efterlevandeskydd inom premiepensionen, men generellt sett ökar den indirekta kostnaden för återbetalningsskyddet ju äldre individen blir.

2.2.4 Val av förvaltning inför pensionsutbetalning

Allmän pension

Fram till pensioneringen är premiepensionskapitalet placerat i en fondförsäkring. Vid pensioneringstillfället kan individen välja att ha kvar kapitalet i fondförsäkringen eller byta till en traditionell försäkring. Vid ett fortsatt val av fondförsäkring går det som tidigare att välja andra fonder.

Om en traditionell försäkring är vald, blir minst ett garanterat belopp utbetalat varje månad under resten av livet. Efter valet av en traditionell försäkring räknar Pensionsmyndigheten ut hur stort beloppet blir. Värdet på kontot utvecklas med den så kallade återbäringsräntan som varierar i storlek beroende på hur förvaltningen av kapitalet går. Pensionsmyndigheten beslutar varje månad hur stor återbäringsräntan ska vara.

Efter valet av en traditionell försäkring säljer Pensionsmyndigheten fondandelarna och tar över förvaltningen av premiepensionskapitalet. Om förvaltningen överavkastar blir ett tilläggsbelopp utöver det garanterade beloppet utbetalat. Tilläggsbeloppet räknar myndigheten om varje år och kan både öka och minska. Om individen väljer en fondförsäkring vid pensionstillfället går det att byta till traditionell försäkring senare. Det är däremot inte möjligt att byta tillbaka till fondförsäkring när en traditionell försäkring en gång har blivit vald.

Tjänstepension

Möjligheten att välja vilken försäkringsgivare som ska förvalta de inbetalda pensionspremierna kan individen göra under hela arbetslivet, fram till dess att försäkringsgivaren börjar betala ut tjänstepensionen. När pensionen väl är under utbetalning kan inga val, förutom fondval, bli gjorda.

Om individen tillhör ett kollektivavtalsområde med flytträtt går det att flytta kapitalet till en försäkring med annan förvaltning, avgift, risknivå, prognosränta eller ett annat livslängdsantagande. Prognosräntor och livslängdsantaganden har inverkan på pensionsutbetalningens storlek (prognosräntan är ett förskott på pensionen och inkluderar en förväntad framtida avkastning på pensionskapitalet). Tillsammans kan de varierande livslängdsantagandena och prognosräntorna påverka pensionsutbetalningen.

2.3 Leva med pension

2.3.1 Ändringar under uttag av pension

Allmän pension

Efter det att uttaget av den allmänna pensionen är påbörjad, kan individen, beroende på tidigare uttagsnivå, när som helst ansöka om att ta ut en större eller mindre del av sin allmänna pension eller göra ett uppehåll. Om individen vill öka sitt uttag kan pensionen tidigast ändras från och med den månad då ansökan kommer in. Gäller ökningen premiepensionen blir den ändrad den från och med månaden efter det att Pensionsmyndigheten har fått in ansökan. Vill individen minska eller helt avstå från ett uttag kan ändringen tidigast bli genomförd från och med månaden efter det att Pensionsmyndigheten har fått in ansökan.

I dag är det endast några få procent som väljer att utnyttja flexibiliteten i systemet genom att göra partiella uttag, ändra eller återkalla pensionsuttaget.

Inom den allmänna pensionen är det möjligt att stoppa pensionsuttaget och tjäna in nya pensionsrätter vid ytterligare arbete. Det är även möjligt att fortsätta arbeta samtidigt som uttag av den allmänna pensionen pågår.

För de individer som saknar eller har låg pension finns möjligheten att ansöka om extra ekonomiskt stöd i form av bostadstillägg till pensionärer och äldreförsörjningsstöd. Båda förmånerna är inkomstprövade. Det innebär att inkomst, förmögenhet och bostadskostnad påverkar storleken på dessa förmåner. Om individen har pension från utlandet påverkar den också det ekonomiska stödets storlek. Vid ansökan om bostadstillägg gäller ansökan automatiskt också äldreförsörjningsstöd.

Tjänstepension

Inom samtliga avtalsområden gäller att när tjänstepensionen väl har gått till utbetalning är den oåterkallelig och därmed kan inte utbetalningen stoppas. Vid uttag av tjänstepensionen är det inte möjligt att tjäna in nya pensionsrätter inom samma avtalsområde, även om individen är yngre än 65 år. Försäkringar som individen skjutit upp utbetalningen för kan dock börja bli utbetalda vid den tidpunkt som individen valt.

2.3.2 Val av förvaltning under uttaget av pension

Allmän pension

För de individer som har valt att ha kvar sin premiepension i fondförsäkringen finns möjligheten att byta fonder kvar, precis som under sparandetiden. Individen kan också välja en traditionell förvaltning.

Tjänstepension

De individer som har valt att ha sin tjänstepension förvaltat i en fondförsäkring under uttagstiden kan fortsätta att göra fondval. De som har en traditionell försäkring har överlåtit förvaltningen av tjänstepensionen till förvaltaren även i fortsättningen.

Eget sparande

Som pensionär kan det vara svårt att påverka pensionskapitalet för att få mer pengar att röra sig med. Individen kan däremot se över sina fasta kostnader, där boendet ofta utgör en stor del. Det kan vara en idé att undersöka om det finns möjlighet att byta till ett mindre kostsamt boende, även om det i det fallet också är viktigt att ta hänsyn till att ett eventuellt bostadstillägg kan påverkas.

2.4 Sammanfattning av systemvalen

Som vi beskrivit i detta avsnitt förekommer valen vid olika tillfällen beroende på vilken del i pensionssystemet det handlar om. En del systemval har stor påverkan på vad individen får i pension, vilket vi kommer att beskriva i nästa avsnitt *konsekvensanalys*. Svårigheten för individen är att veta vad denne ska göra, respektive inte göra, vid vilket tillfälle. Inom tjänstepensionen kan individen exempelvis välja mellan att själv ta hand om förvaltningen genom att välja fondförsäkring eller att avstå från det genom att välja traditionell försäkring. Inom den allmänna pensionen finns en del som det inte går att göra några val för när det gäller förvaltningen och en del där det finns stora möjligheter att påverka utfallet. Svårigheterna och därmed utmaningarna som detta innebär för individen beskrivs under avsnittet *utmaningar för individen vid systemval*.

3 Konsekvensanalys

I konsekvensanalysen belyser myndigheten hur de olika valen kan slå på individens pension. I de fall beräkningar visas används Pensionsmyndighetens typfallsmodell³⁵ för att beräkna utfallet. Beräkningarna i rapporten innefattar de fyra stora kollektivavtalen samt ett typfall där tjänstepension saknas. Typfallen är redovisade för kvinnor och män där vi använt snittinkomster. I det här avsnittet i rapporten visar vi oftast beräkningar endast för typfall födda 1970. I Bilaga 1 återfinns en mer omfattande beskrivning över antaganden i beräkningarna och där redovisar vi även beräkningar för typfall födda 1950 och 1994, utöver typfall födda 1970.

3.1 Spara till pension

3.1.1 Överföring av premiepensionsrätter minskar beloppet

När pensionsrätten för premiepensionen blir överförda minskar beloppet med åtta procent. Storleken på minskningen är åtta procent, vilket motsvarar den uteblivna arvsvinst som blir följd av en längre förväntad livslängd. Anledningen till minskningen är att pengarna i huvudsak blir överförda från män till kvinnor och eftersom kvinnor lever längre blir pensionsrätterna värda mer och ska därför bli reducerade för att neutralisera ökningen.

Storleken på en eventuell garantipension blir inte påverkad av att individen för över eller tar emot pensionsrätt.

Konsekvensen av valet är att en mottagande individ får en extra insättning på sitt premiepensionskonto, om än något reducerad, medan den individ som för över rätten inte får någon insättning det året på sitt premiepensionskonto.

3.1.2 Ingen intjäning påverkar utfallet av pensionen

Det förekommer att individer frivilligt står utanför arbetsmarknaden under en period. Det kan till exempel vara efter utbildningens slut och innan ett arbete startar, eller mellan anställningar, ibland kallade sabbatsår. Ett sabbatsår innebär i denna rapport att ingen pensionsrätt blir intjänad under tiden.

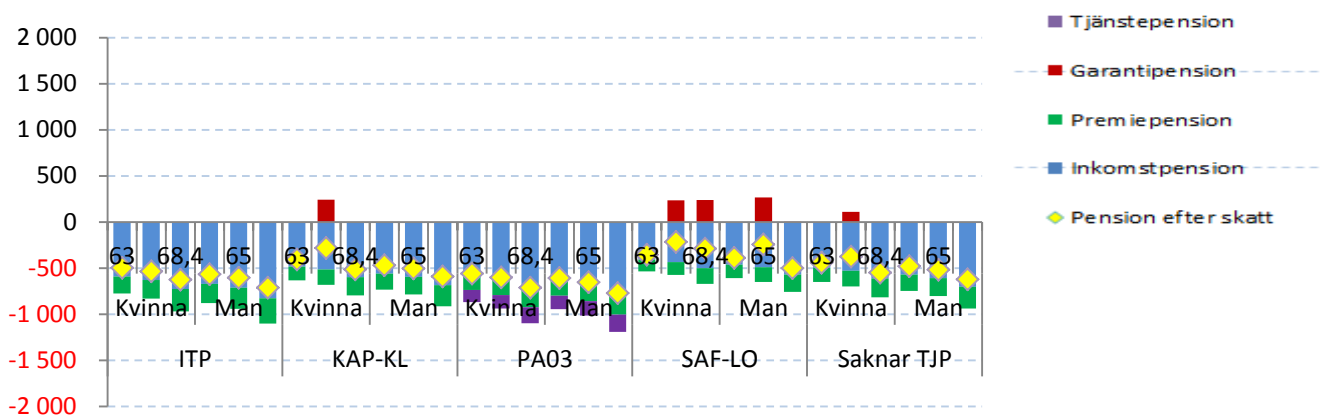
För den allmänna pensionen räknas hela livet, medan intjänandet till den premiebestämda tjänstepensionen varierar med respektive avtalsområde, vilket vi har beskrivit tidigare i rapporten. Den förmånsbaserade pensionen blir inte påverkad såvida antalet intjänade månader inte blir färre än 360 månader (30 års intjänande).

Pensionsbortfallet från den svenska pensionen beror på när sabbatsåret sker. I det här exemplet antar vi att sabbatsåren blir uttagna vid 25 och 26 års ålder, dvs. under två hela år. Figurerna 10 och 11 visar skillnaden i pensionsutfall för de olika typfallen.

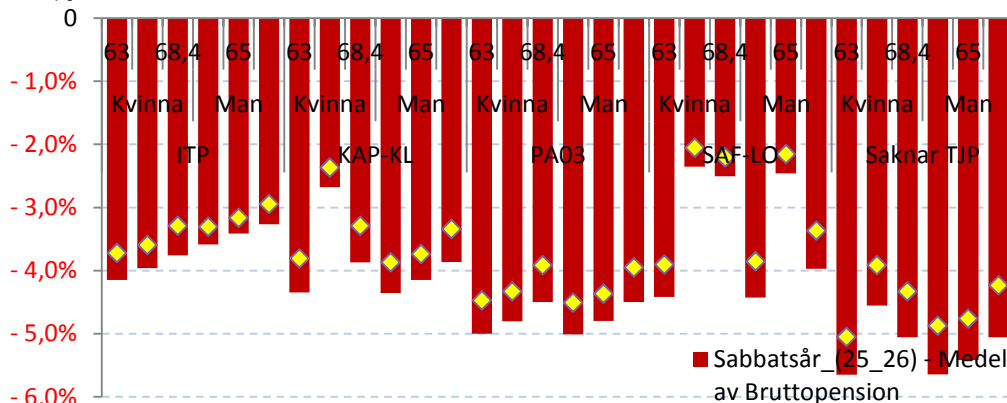
---

³⁵ Typfallsmodellen används för beräkning av pensionsutfallet för en individ i en specifik grupp. Modellen tar hänsyn till allmän pension, tjänstepension, bostadstillägg samt eget pensionssparande. Typfallsmodellen finns publicerad på pensionsmyndigheten.se och tar även hänsyn till skattesystemet.

Figur 10. Pensionsförlusten av sabbatsår vid 25 - 26 års ålder för typfallen födda 1970, kronor per månad

Figur 11. Pensionsförlusten brutto (röda staplar) och netto (gula romber) av sabbatsår vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1970, procent

De två sabbatsåren resulterar i ett pensionsbortfall för typfallen. Pensionsbortfallet varierar från cirka 500 kronor till omkring 1 000 kronor i månaden livet ut, vilket motsvarar mellan cirka 2-5,5 procent. Förlusten ovan avser alltså den första månadsinkomsten (före och efter skatt) vid pensioneringstillfället.

Pensionsförlusten av sabbatsåren blir mindre för typfall födda 1950 beroende på att inkomst- och tjänstepensionen är mer förmånsbaserad för dessa individer. En del av inkomstpensionen består av tilläggspension. En annan orsak till att förlusten blir mindre är att premiepensionen inte var införd vid tidpunkten för den beräknade ledigheten för årskullen 1950. Tjänstepensionen är mer förmånsbaserad för äldre årskullar och har övergått till att vara mer premiebaserad för de yngre. Experimentet med sabbatsår vid 30–31 års ålder visar snarlika resultat, men vi redovisar inte det i denna rapport.

Individer som arbetar utomlands för ett icke svenskt företag under en längre period har ingen svensk pensionsrätt under tiden, men eventuellt tillkommer och erhåller de en utländsk pensionsrätt. Det svenska grundskyddet (garantipension och bostadstillägg) kan även bli påverkat om försäkringstiden blir så kort att förmånen blir reducerad. Om den utländska pensionen ska bli samordnad med den svenska pensionen kan även underlaget för beräkning av den allmänna pensionen bli påverkad.

3.1.3 Återbetalningsskyddet har en indirekt kostnad

Återbetalningsskydd är ett tillval som individen aktivt måste välja till eller från inom de olika avtalsområdena. Den lägre pensionen med återbetalningsskydd ska bli sedd som priset eller premien för försäkringen till de efterlevande.

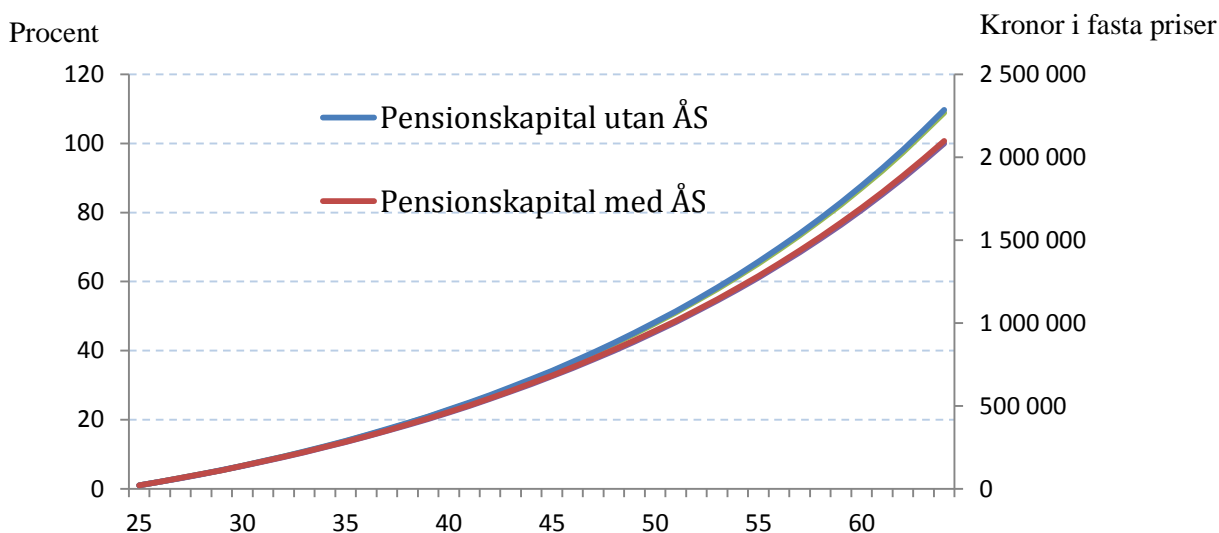
Det är svårt att veta exakt hur mycket extra tjänstepension som individen tjänar in genom att välja bort återbetalningsskyddet. Enligt Collectum³⁶ kan individer öka sin ersättning med upp till 20 procent genom att välja bort återbetalningsskyddet vid ett livslångt pensionsuttag. Om ett återbetalningsskydd däremot blir valt fram till pensionen minskar ersättningen med 3–5 procent, i jämförelse med om individen aldrig hade haft ett återbetalningsskydd. Konsumenternas Försäkringsbyrå har i sin Pensionsguide tagit fram en funktion för att beräkna kostnaden för återbetalningsskyddet inom den kollektivavtalade tjänstepensionen.

Enligt AMF³⁷ kan de som har avstått från återbetalningsskydd öka tjänstepensionen med upp till 18 procent. De rekommenderar återbetalningsskydd om en familj skulle bli hård drabbad om individen avlider. För ensamstående personer utan barn är rekommendationen att tänka över behovet om återbetalningsskydd.

Med hjälp av typfallsmodellen har vi gjort en beräkning av en kvinnlig privatanställd tjänsteman (ITP). I beräkningen med återbetalningsskydd från 25 års ålder innebär att pensionskapitalet vid pensioneringen blir omkring 9 procent lägre. Under den förväntade tiden som pensionär är summan av pensionsutbetalningarna omkring 10–20 procent lägre än vad de hade varit utan återbetalningsskyddet, under förutsättning att individen har ett återbetalningsskydd under hela spara- och levfasen.

I figur 12 illustreras pensionskapitalet med och utan återbetalningsskydd, vilket innebär med och utan arvsvinster. I figuren exemplifieras skillnaderna utifrån en privatanställd kvinnlig tjänsteman som är född 1994.³⁸

Figur 12. Pensionskapitalet med och utan återbetalningsskydd (ÅS). Den högra axeln redovisar beloppen i fasta priser och den vänstra redovisar pensionskapitalet som andel av kapitalet vid 65 års ålder med ÅS (=100)

Vi kan alltså konstatera att val av återbetalningsskydd kan ha en mycket stor effekt på pensionskapitalets storlek. Vi kan dock konstatera att det inte är självklart att alla individer ska välja bort det för att höja pensionskapitalet. Många familjer behöver skyddet om en individ avlider i förtid.

³⁶ Källa: collectum.se, 2015-08-21.

³⁷ <http://media.amf.se/2012/08/29/aterbetalningsskydd-kan-motsvara-tva-ars-tjanstepension/>

³⁸ Utfallet påverkas av lönenivå, där män i snitt har en högre lönenivå, se bilaga 1. Regelverken är dock könsneutrala.

3.2 Planera för sin pension

3.2.1 Pensionstidpunkten har stor betydelse för pensionsutfallet

Tidpunkten som individen väljer för att börja ta ut pensionen har stor betydelse för hur stor pensionen blir. Ju längre tid som går innan individen påbörjar utbetalningen av pensionen, efter det att individen kan börja ta ut den, desto högre blir månadsbeloppet. Att fortsätta arbeta efter 65 ger också en högre pension, inom den allmänna pensionen och i vissa fall inom tjänstepensionen. När medellivslängden ökar måste individer som är yngre räkna med att jobba några år längre än till 65 år för att få en pension som motsvarar tidigare årskullars pension vid 65 år. Arbetstagare har rätt att arbeta fram till 67 års ålder, därefter kräver valcentralerna samtycke från arbetsgivaren.

Pensionsmyndigheten har under ett antal år redovisat en alternativ pensionsålder, en så kallad årskullsegen pensionsålder, i orange kuvert. Den alternativa pensionsåldern är ett sätt att beskriva den ökade livslängdens effekt på pensionerna.

Desto fler arbetade år i slutet av arbetslivet, och därmed intjänade pensionsrätter, desto större blir pensionsbehållningen.³⁹ Den förväntade återstående livslängden från pensionstidpunkten blir också kortare. Delningstalet blir därför lägre och den årliga pensionen högre. Den sammanlagda effekten av en högre pensionsbehållning och ett lägre delningstal kan vi uppskatta till närmare tio procent mer i pension för varje år som individen väljer att skjuta upp pensionsuttaget.

3.2.2 Uttagstillfallets betydelse för pensionsutfallet per månad

Följande avsnitt beskriver utfallet för olika val av pensionsålder, det vill säga hur mycket som betalas ut till individen per månad. Utfallet har beräknats utifrån män och kvinnor som är födda 1970 och som tillhör olika avtalsområden. Lönerna baseras på medellöner för kvinnor respektive män. De pensionsåldrar som visas är 63 år, 65 år och en alternativ pensionsålder.⁴⁰

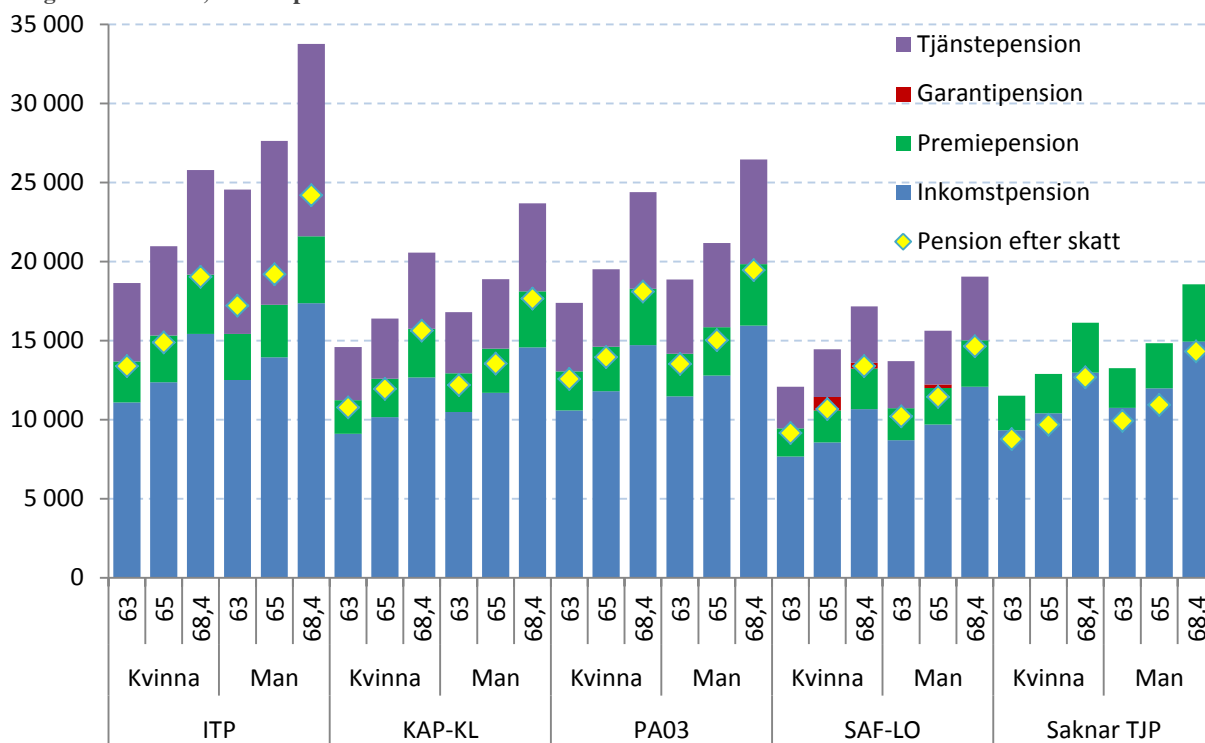
---

³⁹ Det gäller framför allt de nyare premiebestämda tjänstepensionerna. I de förmånsbestämda avtalen är intjänandet maximerat till 30 år.

⁴⁰ Pensioner är beskattningsbara och skillnaden mellan summan av de olika pensionerna och den disponibla inkomsten (markerad med en gul romb i figurerna) utgörs av individernas inkomstskatt. Skatten följer 2015 års skatteregler, justerade för inkomstutvecklingen (det vill säga: en oförändrad politik eftersom skatternas andel av det totala löneutrymmet är oförändrat). I beräkningarna ingår den sista intjänade pensionsrätten som annars erhålls året efter pensioneringen på grund av eftersläpningen i taxeringssystemet. Redovisningen avser det första pensionsutfallet och uttrycks i dagens lönenivåer.

Den alternativa pensionsåldern är den pensionsålder som krävs för att få samma inkomst- och premiepension som andelen av slutlönen vid 65 års ålder, om livslängden inte hade ökat sedan det nya pensionssystemet beslutades 1994. Den alternativa pensionsåldern är ett sätt att beskriva den ökade livslängdens effekt på pensionerna. Jämför: Orange rapport 2014, sid. 62–63.

Figur 13. Pensionsutfallet för kvinnor och män födda 1970, fördelat på pensionsåldrar och olika avtalsområden samt uttryckt i dagens lönenivåer, kronor per månad

Figuren ovan visar utfallet för de olika typfallen. Gemensamt för alla är att en senarelagd pensionering ger ett högre pensionsutfall (omkring 7-8 procent),⁴¹ vilket är naturligt.

För individer med löneinkomster som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp (drygt 36 310 kr/månad år 2015) utgör tjänstepensionen en större andel av den sammanlagda pensionen, då tjänstepensionen kompenserar för att allmän pension endast intjänas upp till taket. Den allmänna pensionen och de årliga pensionsrätterna är begränsade till 17,21 procent upp till taket på 7,5 inkomstbasbelopp,⁴² medan premierna i tjänstepensionen uppgår till 4,5 procent under taket och 30 procent över taket. Löner under avgiftstaket på 7,5 inkomstbasbelopp ger således en total pensionsrätt om 21,71 procent och över taket ger det en pensionsrätt om 30 procent.⁴³ Även i de förmånsbaserade tjänstepensionerna finns motsvarande skillnader för inkomster över och under intjänandetaket för det allmänna pensionssystemet.

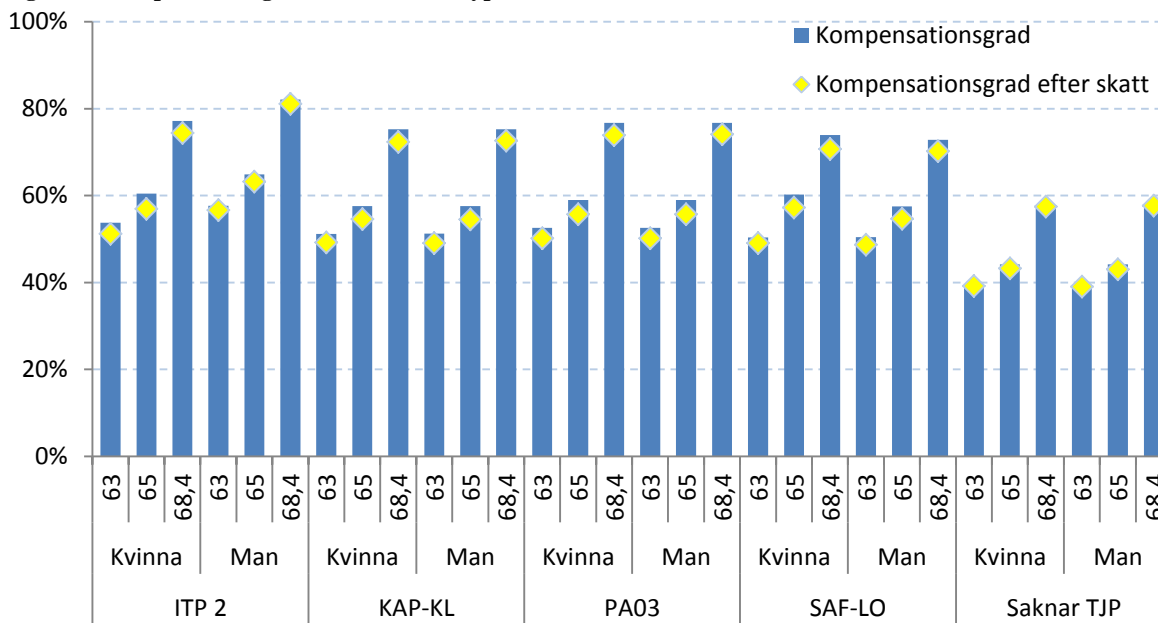
⁴¹ Utfallet varierar mellan typfallen. Rådet för den enskilde individen är att gå in på minpension.se och göra en egen prognos på pensionsutfallet vid olika uttagstidpunkter.

⁴² För det allmänna pensionssystemet uppgår avgiftstaket till 8,07 inkomstbasbelopp, men eftersom pensionsavgiften på 7 procent inte ger någon pensionsrätt i sig begränsas intjänandet och pensionsrätterna till 7,5 inkomstbasbelopp [= 8,07 x (1-7 %)].

⁴³ Individer med inkomster mellan 8,07 och 7,5 inkomstbasbelopp tilldelas på marginalen, den sista intjänade kronan, en pensionsrätt som omfattar dels den allmänna pensionsrätten på 17,21 procent, dels en pensionsrätt från tjänstepensionen på 30 procent. På marginalen innebär det totalt 47,21 procent.

Pensionsutfallet kan även vara uttryckt som kompensationsgrader som avser pensionen som en andel av slutlönen. Kompensationsgrad netto avser motsvarande relation men efter skatt. I figur 14 visar vi kompensationsgraderna före och efter skatt för de olika typfallen.

Figur 14. Kompensationsgraden för de olika typfallen födda 1970

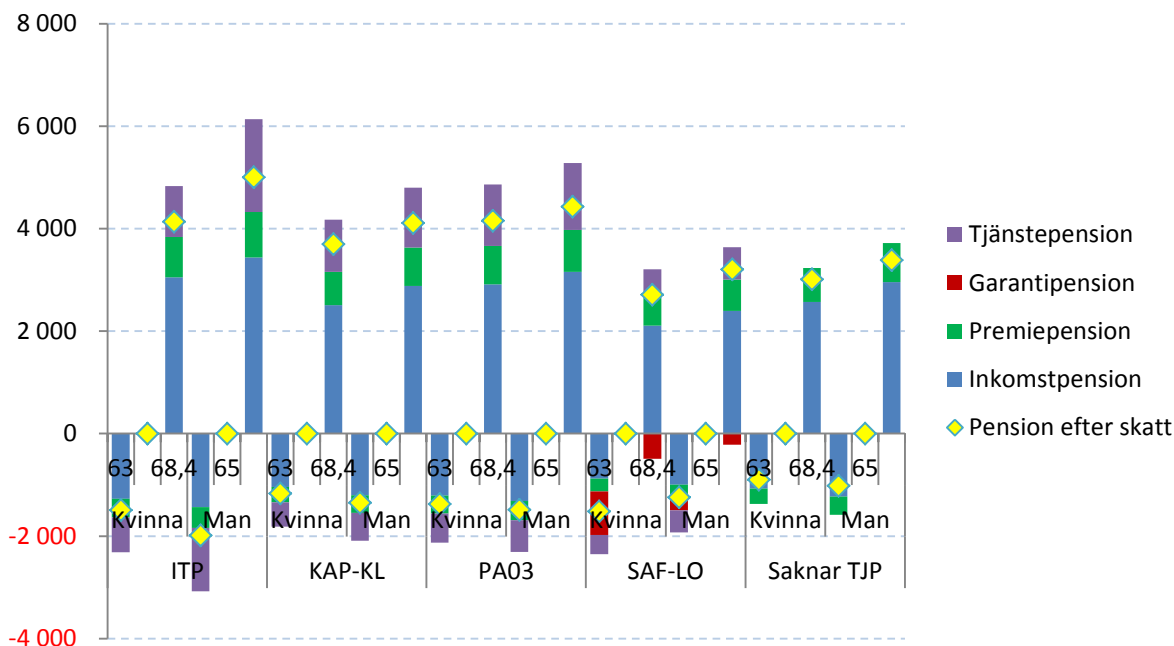
Kompensationsgraderna efter skatt är påverkad av grundavdraget, som är den lägsta gräns där en individ börjar betala inkomstskatt. Äldre individer som vid utgången av året är 66 år eller äldre har ett förhöjt grundavdrag. Kompensationsgraden efter skatt vid en alternativ pensionsålder är påverkad av de båda grundavdragen vilket innebär att skillnaden i kompensationsgrad mellan före och efter skatt minskar för typfallen ovan. Kompensationsgraden efter skatt är påverkad av arbetsinkomster och jobbskatteavdrag där skattereduktionen är högre för dem som är 66 år eller äldre vid utgången av året.

Typfallen ovan har under yrkeslivet varit kvar i samma tjänstepensionsavtal. Individer som byter kollektivavtal och som sedan tidigare har en förmånsbaserad tjänstepension påverkas däremot: den gamla arbetsgivaren skickar ett fribrev medan en eventuell ny förmåns pension blir intjänad från den nya arbetsgivaren. Att anställa en person som är i åldern 55–65 år kan innebära höga premier för arbetsgivaren om den har ett förmånsbaserat kollektivavtal, vilket kan leda till inlåsningseffekter på arbetsmarknaden. Att anställa en person som är 65 år eller äldre är dock förmånligt eftersom arbetsgivaravgifterna är reducerade och några premier inte utgår för tjänstepensionen. Det gäller dock inte för äldre individer inom AKAP-KL.⁴⁴ Indirekt missgynnar förmånsbestämda kollektivavtalen arbetskraft i åldrarna 55–64 år när det gäller att söka och få nya anställningar, medan den i viss mån gynnar äldre som är 65 år eller äldre.

⁴⁴ Det nya avtalet AKAP-KL för individer födda 1986 och senare är helt avgiftsbaserat och grundar sig på livsinkomsten. Det innebär att premier sätts av för löneinkomster under hela arbetslivet, både före till exempel 21 års ålder och efter 65 års ålder.

Figurerna 13 samt 14 illustrerade pensionsutfallet för individer som gick i pension vid 63 och 65 års ålder, samt vid alternativ pensionsålder. Figur 15 redovisar differensen från pensioneringen vid 65 års ålder för de olika typfallen.

Figur 15. Differens i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1970, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

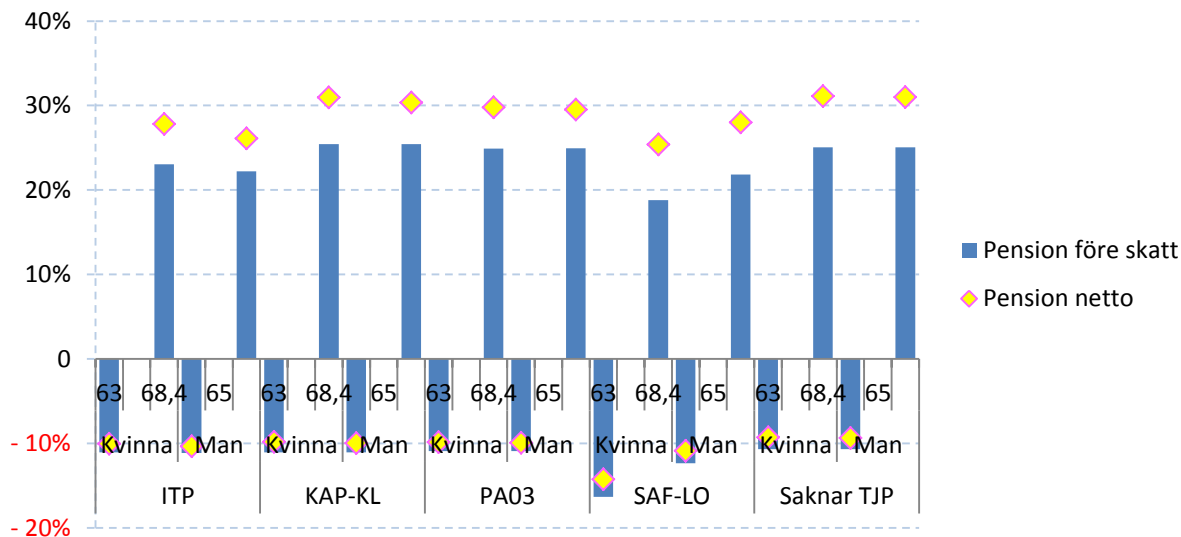
Som figuren visar ökar pensionsinkomsterna av att skjuta på pensionsuttaget. Garantipensionen som individen eventuellt får först vid 65 år har dock en motsatt effekt.⁴⁵

Ett uttag av pension vid 63 års ålder, i jämförelse med uttag av pension vid 65 års ålder, innebär en större förlust brutto än netto eftersom skattesystemet till viss del är progressivt.⁴⁶ Det motsatta förhållandet gäller uttag av pension vid en alternativ pensionsålder i jämförelse med 65 års ålder eftersom äldre som vid årets slut har fyllt 66 år får ett högre grundavdrag. I figur 16 visar vi motsvarande uppgifter i procent.

⁴⁵ Notera dock att vid årsräkningar av inkomstpensionen innebär en lönetillväxt som är större än följsamhetsnormen på 1,6 procent en ökad inkomstpension. Den ökade pensionen innebär i sin tur att inkomstunderlaget för garantipensionen också ökar, vilket reducerar garantipensionen. En lönetillväxt som är lägre än 1,6 procent får motsatt effekt, med en minskad inkomstpension och en ökad garantipension. Om hushållet har bostadstillägg får det liknande motverkande effekter.

⁴⁶ Ökade reala pensioner innebär att grundavdraget kan komma att påverkas. Om grundavdraget blir lägre ökar den beskattningsbara inkomsten, vilket innebär att inkomsten efter skatt påverkas och reduceras, och vice versa om grundavdraget ökar.

Figur 16. Procentuell skillnad i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1970, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

Att gå i pension vid 63 års ålder jämfört med 65 års ålder ger en minskning av pensionen brutto och netto med omkring drygt tio procent, vilket i det här fallet motsvarar omkring fem procent årligen. Att pensioneras vid alternativ ålder (68,4 år) istället för 65 års ålder ökar pensionen med motsvarande cirka 7-8 procent per år, för typfallen födda 1970.

Det relativa pensionsutfallet för de som är födda 1994 ökar i jämförelse med de som är födda 1970. Och utfallet för de senare är i sin tur större än för årskullen 1950, se Bilaga 1. En förklaring till det är mognaden i premiepensionssystemet och även övergången till premiebestämda tjänstepensioner. Det premiebestämda systemet ger en högre avkastning i förväntan än det förmånsbestämda systemet och inkomstpensionen.⁴⁷

Pensionsutfallen ovan jämför enbart den första pensionsutbetalningen och för de olika typfallen som är födda 1970. Typfall födda 1950 och 1994 återfinns i Bilaga 1. Det innebär att dessa utbetalningar sker vid olika tidpunkter. För årskullen 1950 innebär en pensionering vid 63 års ålder att den sker 2013, medan en pensionering vid 65 års ålder respektive vid 66,4 års ålder innebär 2015 respektive 2016. Ett alternativt sätt att jämföra pensionerna vid olika pensionsåldrar (63, 65 och exempelvis 67 år) är att beräkna pensionsutbetalningarna vid samma tidpunkter. En sådan beräkning innebär att den årliga differensen ökar med ytterligare cirka 1,7 procent till totalt nästan 9–10 procent.⁴⁸

⁴⁷ Premiepensionen infördes för 1995. Åren 1995–1998 var avgiften till premiepensionen 2 procent och först 1999 nådde den dagens nivå på 2,5 procent. Åren 1995–1999 förvaltades premiepensionskapitalet hos Riksgälden och först 2000 tillkom fondförsäkringen med val för de försäkrade. De förmånsbestämda tjänstepensionssystemen innebär enbart att en senarelagd pensionering påverkas av livslängdsantagandet, det vill säga att kapitalet redan är "intjänat" och inte förräntas i det förmånsbestämda systemet.

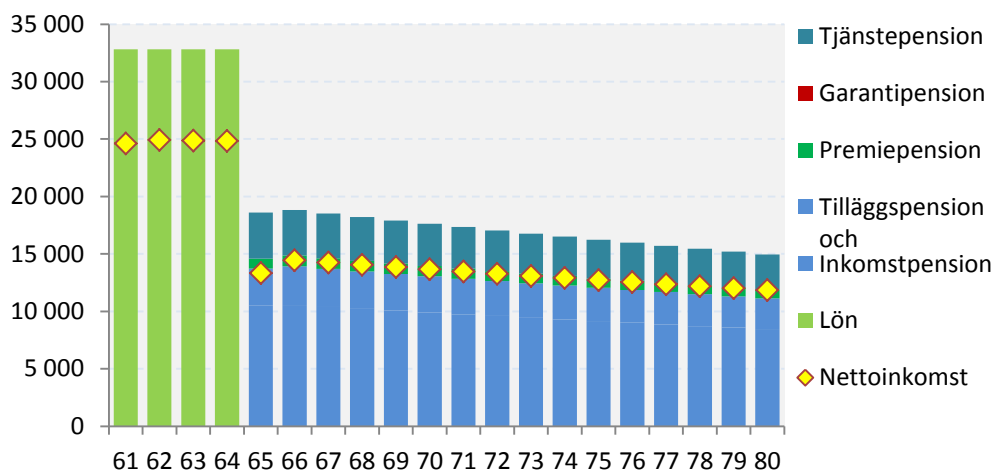
⁴⁸ Tillväxtantagandet är 1,8 procent. Inkomstpensionen följsamhetsindexeras vilket innebär att pensionen omräknas med tillväxten/1,016 (förutsatt att ingen justering görs på grund av den automatiska balanseringen). Tjänstepensionen räknas om med inflationen, det vill säga: den tappar i förhållande till löneutvecklingen. Detsamma gäller premiepensionen eftersom antagandet är att avkastningen stämmer överens med förskottsräntan och att livslängdsantagandet inte ändras. Om inkomstpensionen utgör 50 procent av den totala pensionen minskar den totala pensionen årligen med 1,7 procent, i jämförelse med löneutvecklingen, förutsatt antagandet om en årlig lönetillväxt på 1,8 procent.

3.2.3 Uttagstid

Individen kan ta ut tjänstepensionen livsvarigt eller på kortare tid men lägst fem år. Nedan redovisas inkomsterna vid 61 till 80 års ålder för det manliga typfallet inom KAP-KL som är född 1950.⁴⁹ Syftet är att åskådliggöra effekten av att ta ut pensionen på en kortare period (fem år) än livsvarigt.

Figur 17. Löne- och pensionsinkomster per månad för det manliga typfallet inom KAP-KL som är född 1950 med pensionering vid 65 års ålder, 61–80 års ålder och ett livsvarigt uttag av tjänstepensionen, uttryckt i dagens lönenivå⁵⁰

Den ökade inkomsten före och efter skatt vid 66 års ålder beror dels på att den sista intjänade pensionsrätten av taxeringskäl blir känd först året efter intjänandet, dels på att grundavdraget höjs (lägre inkomstskatt) för dem som vid utgången av året är 66 år eller äldre.

Pensionerna uttrycks i dagens lönenivå och inte i fasta priser. I fasta priser skulle löneinkomsterna öka med 1,8 procent per år och pensionerna skulle öka marginellt över tid. Inkomstpensionen skulle öka med 0,2 procent per år på grund av följsamhetsindexeringen⁵¹ och premie- och tjänstepensionen beräknas vara reellt oförändrad.⁵²

⁴⁹ Utfallet påverkas av lönenivå, där män i snitt har en högre lönenivå, se bilaga 1. Regelverken är dock könsneutrala.

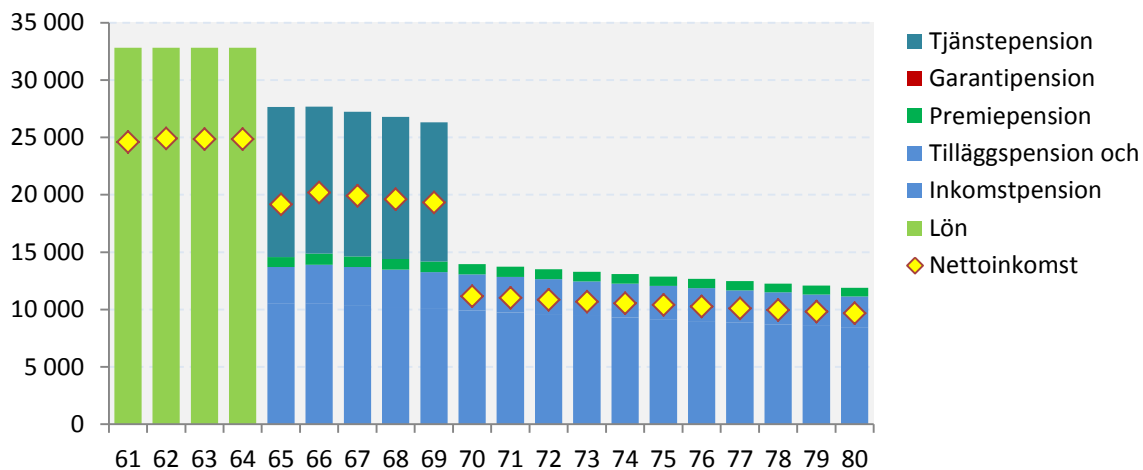
⁵⁰ Redovisningen i figurerna 17 samt 18 är kassamässig till skillnad från i de tidigare figurerna där den är periodiserad. Det innebär att hänsyn till de intjänade pensionsrätterna hänförs till det aktuella pensionsåret.

Observera att delningstalet vid fem års uttag, med hänsyn till (premiepensionens) dödsrisker och till kalkylräntan om två procent, ger ett delningstal på 4,8.

⁵¹ Vid pensioneringen ges ett förskott på inkomstpensionen, en så kallad förskottsrenta på 1,6 procent som sedan räknas av över tid. Summa pension är i förväntan densamma.

⁵² Tjänstepensionen följer förändringen i prisbasbeloppet medan premiepensionen varje år ser till pensionskapitalet. Behållningen delas med ett nytt delningstal som baseras på den förväntade, återstående livslängden och kalkylräntan. Givet att dessa är rätt, att avkastningen motsvarar den reala kalkylräntan och att livslängden inte korrigeras, är premiepensionen reellt oförändrad.

Figur 18. Löne- och pensionsinkomster per månad för det manliga typfallet inom KAP-KL som är född 1950 med pensionering vid 65 års ålder, 61–80 års ålder och med ett femårigt uttag av tjänstepensionen, uttryckt i dagens lönenivå

Att ta ut tjänstepensionen livsvarigt eller på kortare tid påverkar individens och hushållets disponibla inkomster och konsumtionsmöjligheter över tid. Valet av uttagstid för tjänstepensionen påverkar givetvis skatteuttaget, men även bostadstillägget till pensionärer kan bli påverkat eftersom tjänstepensionen ingår som ett bidragsgrundande underlag.⁵³

3.2.4 Efterlevandeskydd

I premiepensionen finns det ett efterlevandeskydd som är valbart vid uttag av pension. Försäkringens kostnad är en lägre pension för den som väljer efterlevandepensionen via ett sämre så kallat delningstal. För en individ som till exempel går i pension vid 65 års ålder och där maken också är 65 år, innebär det med efterlevandeskydd att pensionen minskar med nästan 16 procent [=15,18/18,01].⁵⁴

Återbetalningsskyddet inom tjänstepensionen innebär att den som väljer återbetalningsskydd erhåller en försäkring till efterlevande om individen skulle avlida i förtid. Försäkringens kostnad i det här fallet är uteblivna arvsvinster från övriga som avstått från skyddet och avlidit. Konsekvensen för de som väljer att avstå från återbetalningsskydd får istället ta del av arvinsterna, vilket gör det egna pensionskapitalet större. Se tidigare beräkning.

3.3 Leva med pension

Huvudprincipen i den allmänna pensionen är att hela arbetslivet räknas. Att arbeta efter ”pensionen” påverkar och ökar alltså den allmänna inkomst- och premiepensionen. Notera dock att grundskyddet kan bli påverkat och även minska, samt att skatten ökar, dock inte i samma utsträckning som den allmänna pensionen ökar. Det är alltså inga hundra procentiga marginaleffekter.

⁵³ Tjänstepensionen viktas dock ned med 20 procent i underlaget och är 80 procent av det utbetalda pensionsbeloppet.

⁵⁴ Jämför bilaga A i Orange rapport, med tabell om delningstal, med och utan efterlevandeskydd.

3.4 Exempel på när flera systemval görs under ett arbetsliv

Tidigare i avsnittet har vi beskrivit konsekvenserna av de större systemvalen. Beskrivningarna av konsekvenserna har varit helt fristående från varandra. I verkligheten har individen haft möjlighet att göra, och har även gjort, flera val under sitt arbetsliv. Syftet med exemplen är därför att beskriva pensionsutfallet i livsfasen leva utifrån kombinationer av flera olika val eller att inte några val alls är gjorda, under livsfaserna spara och planera. Avsnittet nedan beskriver två olika exempel och exemplifierar när och hur valen kan uppstå. Syftet är inte att visa på vad som är rätt eller fel val utan mer visa på hur utfallet av pensionen kan bli för olika personer beroende av de val som görs.

Exempel 1: Hector och Isabell, här visar vi resultatet av deras val, och uteblivna val, i pensionsfrågor. Utgångspunkten är här att beskriva en vanlig svensk familj utifrån att de representerar de största kollektivavtalen. Inom Avtalspension SAF-LO är det en majoritet män, liksom det inom KAP-KL är en majoritet kvinnor.

Exempel 2: Maria, här visar vi skillnaden mellan en individ som inte gör några direkta systemval och en individ som gör flera val kopplade till intjäning av pensionen. Utgångspunkten är här också att hitta en ”vanlig” person. Då KAP-KL har flest kvinnor i kollektivavtalet valdes ett kvinnligt typfall.

3.4.1 Exempel 1. Hector och Isabell

Hur valen uppkom för Hector och Isabell

Hector utbildar sig till elektriker och får jobb direkt efter gymnasiet, vid 19 års ålder. Från sin första intjänade krona börjar han att tjäna in till sin allmänna pension. Jobbet han får är på ett företag med kollektivavtal och när Hector fyller 25 år börjar han även att tjäna in till sin tjänstepension. Hector har inte brytt sig om att göra något val inför sin premiepension och bryr sig inte heller om att välja för sin Avtalspension SAF-LO och hamnar därför i förvalet.

Vid 25 års ålder har Hector träffat Isabell och flyttat ihop med henne. Isabell är två år yngre än Hector och arbetar som fritidspedagog på en kommunal skola sedan hon var 22 år. Två år senare gifter de sig. Strax därefter bestämmer de sig för att köpa ett hus tillsammans och bokar in ett möte på banken för att se hur mycket pengar de kan låna till husköpet. Samtidigt som bankmannen tittar på bolånekalkylen berättar han om bankens erbjudande inom tjänstepension och premiepension. Isabell har inte heller gjort något val för sin KAP-KL. De väljer båda bankens fondförsäkring och Hector lägger till ett återbetalningsskydd. Isabell hade redan ett återbetalningsskydd i sitt förval och väljer att ha det i fortsättningen också. Banktjänstemannen hjälper paret att välja bankens fonder. Både Hector och Isabell hamnar i bankens entrélösning när det gäller tjänstepensionen och har nu möjlighet att byta fonder kontinuerligt. Några fonder blir aldrig valda. Det har mycket annat att tänka på i vardagen, här och nu. Ett år senare kommer det första barnet och inom två år har de två barn. Det är framför allt Isabell som är föräldraledig med båda barnen. Isabell börjar jobba deltid (80 procent) och fortsätter att göra det (under sex år) till dess att båda barnen har börjat i skolan.

När Hector är 40 år sker det en upphandling inom Avtalspension SAF-LO och den bank som Hector har valt som försäkringsgivare för sin tjänstepension faller ur urvalet. Hector får då möjlighet att göra ett nytt val, vilket aldrig blir av. Han hamnar återigen i förvalet för sin Avtalspension SAF-LO, utan återbetalningsskydd. Strax därpå får han hem ett brev i brevlådan om att välja en annan försäkringsgivare för sin tjänstepension och Hector fyller i blanketten, men missar att fylla i rutan om återbetalningsskydd.

När Isabell är 45 år blir förskolan hon arbetar på en privatägd friskola och Isabell får istället tjänstepension ITP1. Isabell gör inget val av sin tjänstepension och får en traditionell försäkring utan återbetalningsskydd hos Alecta. Denna försäkring delas upp i två delar, en ständig traditionell och en valbar traditionell.

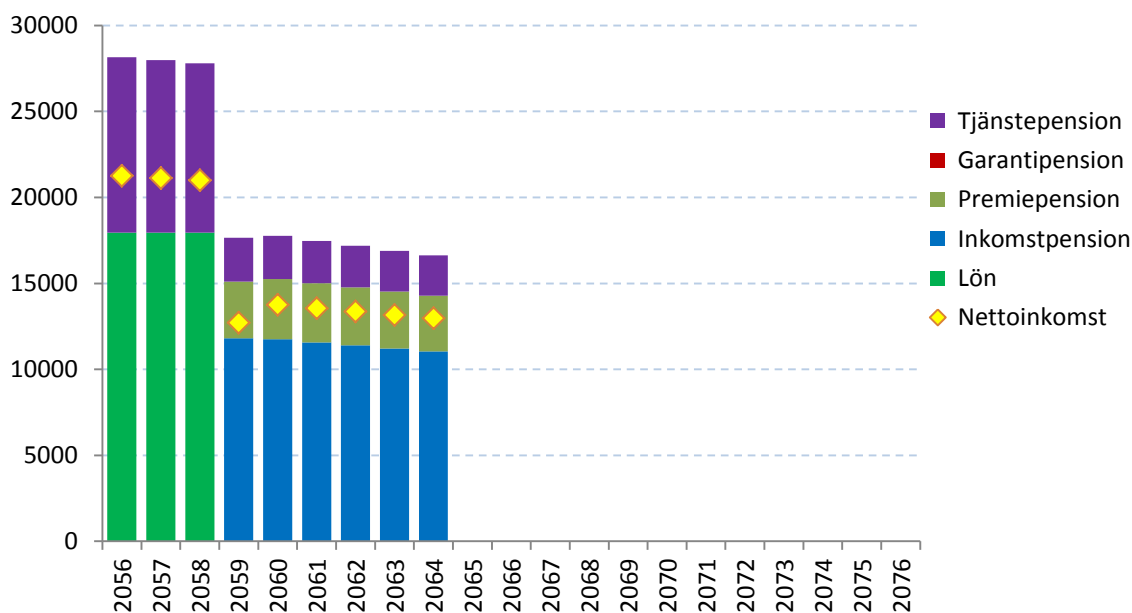
Vid 60 års ålder väljer Hector att gå ned i tid då han har fått besvär med ryggen. Hector tar ut sin deltidspension via sin Avtalspension SAF-LO då han jobbar deltid (50 procent) fram till dess han går i full pension vid 65 års ålder. Pensionen tas ut livsvarigt. Isabell jobbar vidare till dess hon fyller 63 år och väljer då att gå i pension för att gå i pension samtidigt som Hector. Pensionen tas ut livsvarigt. När Hector och Isabell ska ta ut sin tjänstepension har Hector fyra stycken tjänstepensionsförsäkringar inom Avtalspension SAF-LO och Isabell har fyra tjänstepensionsförsäkringar, två inom AKAP-KL och två inom ITP1.⁵⁵ Vid 70 års ålder avlider Hector.

Pensionsutfall

Hector är född 1994 och Isabell 1996. De har i övrigt samma egenskaper som övriga typfall i rapporten (se Bilaga 1).

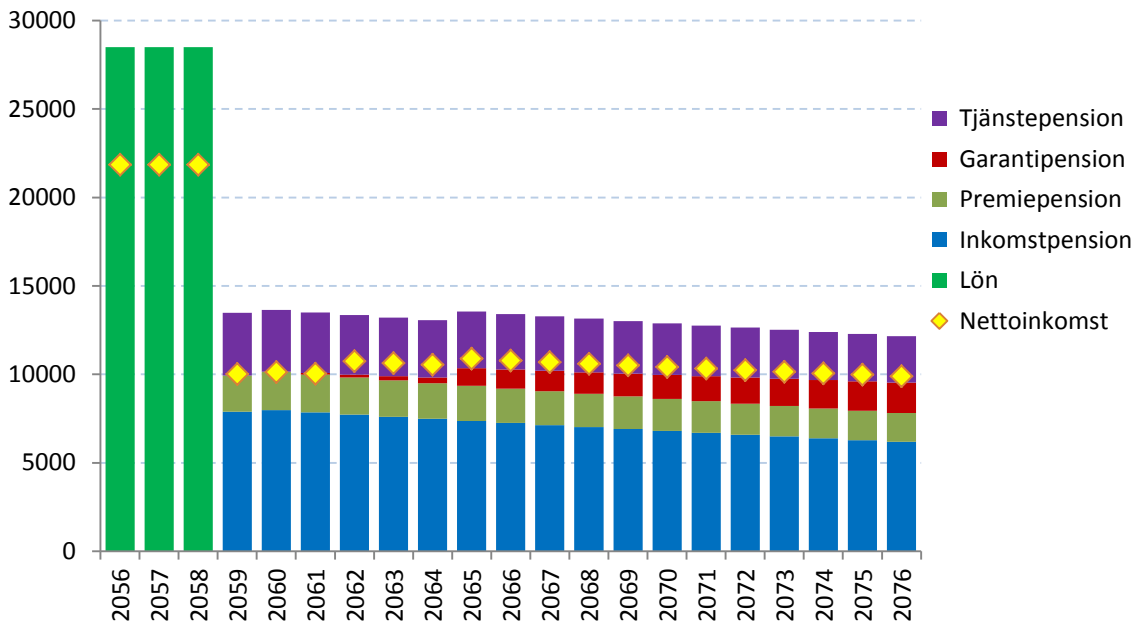
Nedanstående figurer redovisar först Hectors och sedan Isabell totala inkomster mellan 60–80 års ålder. Vi antar att Hector avlider vid 70 års ålder (vid årets slut). Därefter visar vi även hushållet totala inkomster.

Figur 19. Löne- och pensionsinkomsterna per månad för Hector i åldern 62–82 år, uttryckt i dagens lönenivå

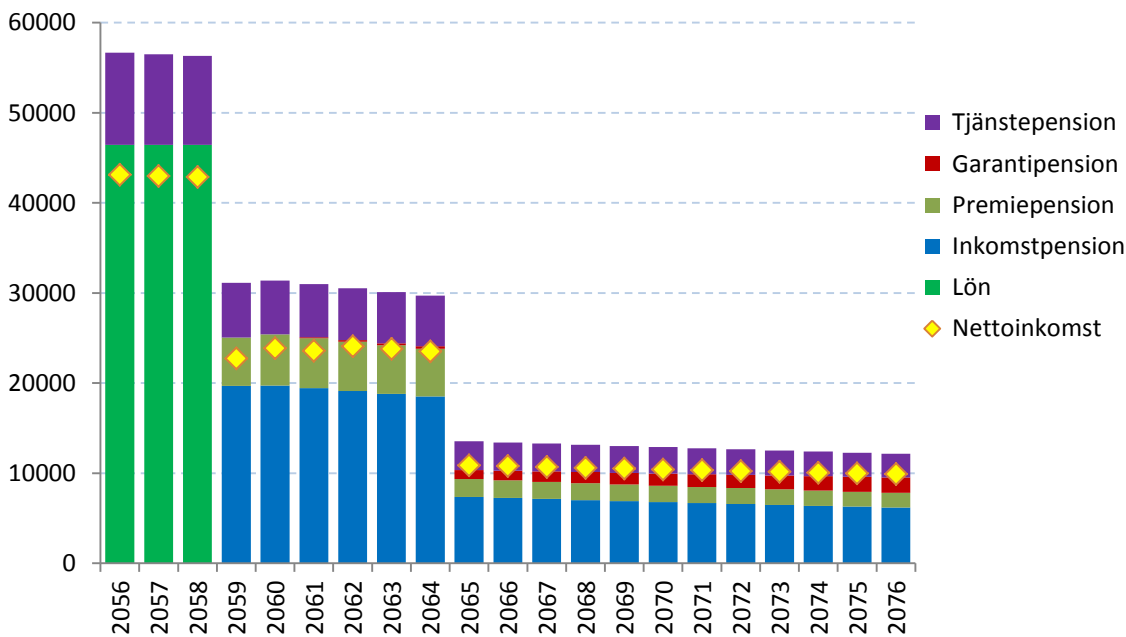
⁵⁵ Källa: Med utgångspunkt från Statistiska Centralbyrån 2012:1 ”Sambo, barn, gift, isär? Parbildning och separationer bland förstagångsföräldrar” har vi försökt att hitta en familj som är nära genomsnittet.

Figur 20. Löne- och pensionsinkomsterna per månad för Isabell i åldern 60–80 år, uttryckt i dagens lönenivå

Isabell blir 60 år 2056 och änka åtta år senare, vid årets utgång 2064. Som änka och ensamstående får hon en högre garantipension. Figur 21 visar hushållets samlade inkomst under perioden 2056–2076, när Isabell är 60–80 år gammal.

Figur 21. Löne- och pensionsinkomsterna per månad för hushållet Hector och Isabell i åldern 60–80 år, uttryckt i dagens lönenivå

För hushållet sker det dramatiska ekonomiska och sociala förändringar när Hector avlider. Ekonomiskt, utan att beakta försörjningsbördan med mera, minskar hushållets inkomster efter skatt med drygt 57 procent.

Isabells disponibla inkomster kan bli utdrygade med bostadstillägg (förutsatt att hon ansöker om det). Möjligheten till bostadstillägg och dess eventuella storlek beror dock inte enbart av hennes pensionsinkomster, utan även av boendekostnaden och en eventuell förmögenhet utöver bostaden som hon är skriven på.

Inkomsterna i figurerna ovan uttrycks i dagens lönenivå, vilket underskattar köpkraften men gör det lättare att jämföra med dagens lönenivåer. Uttryckt i dagens priser beräknas inkomsterna vara cirka 108 procent högre 2056⁵⁶ för att åren därefter öka med ytterligare 1,8 procent årligen (den antagna reala löneökningstakten).

För just den här familjen hade det med facit i hand, varit bättre om Hector haft ett återbetalningsskydd för att Isabell, som efterlevande, inte skulle drabbas lika hårt ekonomiskt när Hector avled.

3.4.2 Exempel 2. Maria

Hur valen uppkom för Maria

Maria 1: Maria börjar jobba som undersköterska på det lokala sjukhuset efter gymnasiet och gör aldrig något val för sin premiepension. Hon jobbar på sjukhuset mellan 21–24 års ålder. Hon väljer sedan att säsongsarbeta på en bar i Alperna under vintrarna i tre år. Under somrarna tar hon kortare jobb i restaurangbranschen i Sverige. Hon betalar ingen skatt i Sverige på inkomsterna i Alperna och hon tjänar inte in någon tjänstepension på de temporära jobben i Sverige. Maria går sedan tillbaka till sjukhuset där hon får en deltidstjänst på 80 procent som hon har fram till dess hon är 36 år då hon får en heltidstjänst. Från 55 år och fram till dess hon är 63 år går Maria återigen ned i tid och jobbar 75 procent. När Maria är 64 år går hon i pension och tar ut sin tjänstepension på 10 år. Maria bildar aldrig familj.

Maria 2: Maria börjar jobba som undersköterska på det lokala sjukhuset efter gymnasiet. Hon väljer bort återbetalningsskyddet och gör aldrig något val för sin premiepension. Maria fortsätter att jobba heltid på samma sjukhus fram till dess att hon är 65 år och väljer att gå i pension. Tjänstepensionen tar hon ut livsvarigt. Maria bildar aldrig familj.

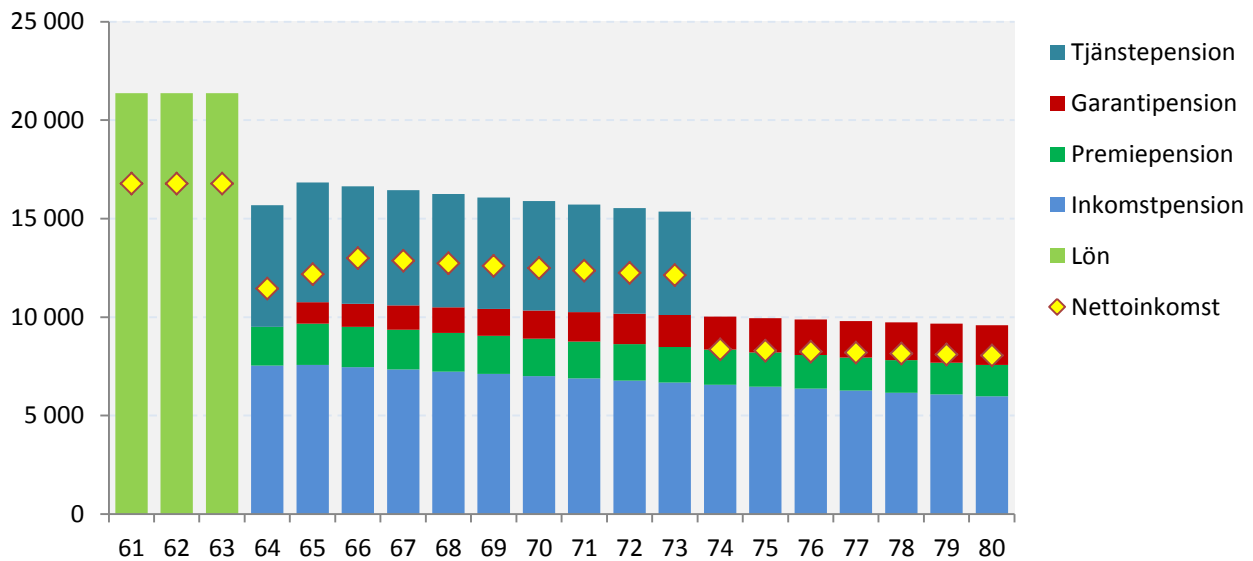
Pensionsutfall

Både Maria 1 och 2 är födda 1994 och har ingen familj. De har i övrigt samma egenskaper som övriga typfall i rapporten. Månadsutfallet för Maria 1 respektive Maria 2 vid åldern 61–80 år presenterar vi nedan. Inkomsterna är uttryckta i dagens lönenivå.

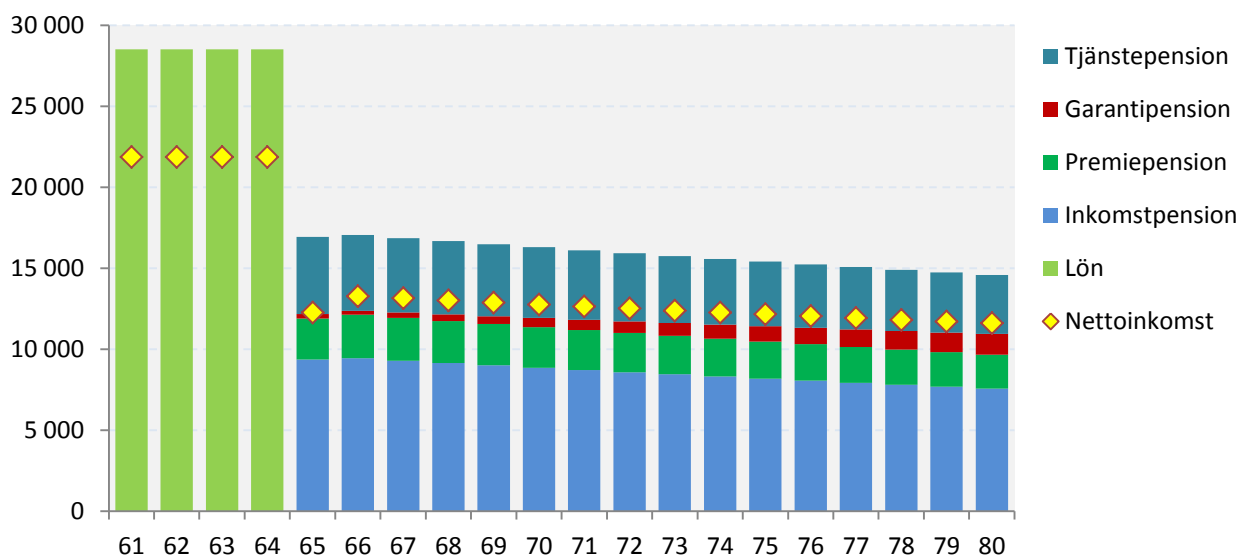
---

⁵⁶ $2,08 \approx 1,018^{(2056-2015)}$.

Figur 22. Löne- och pensionsinkomster per månad för Maria 1 i åldern 61–80 år, uttryckt i dagens lönenivå

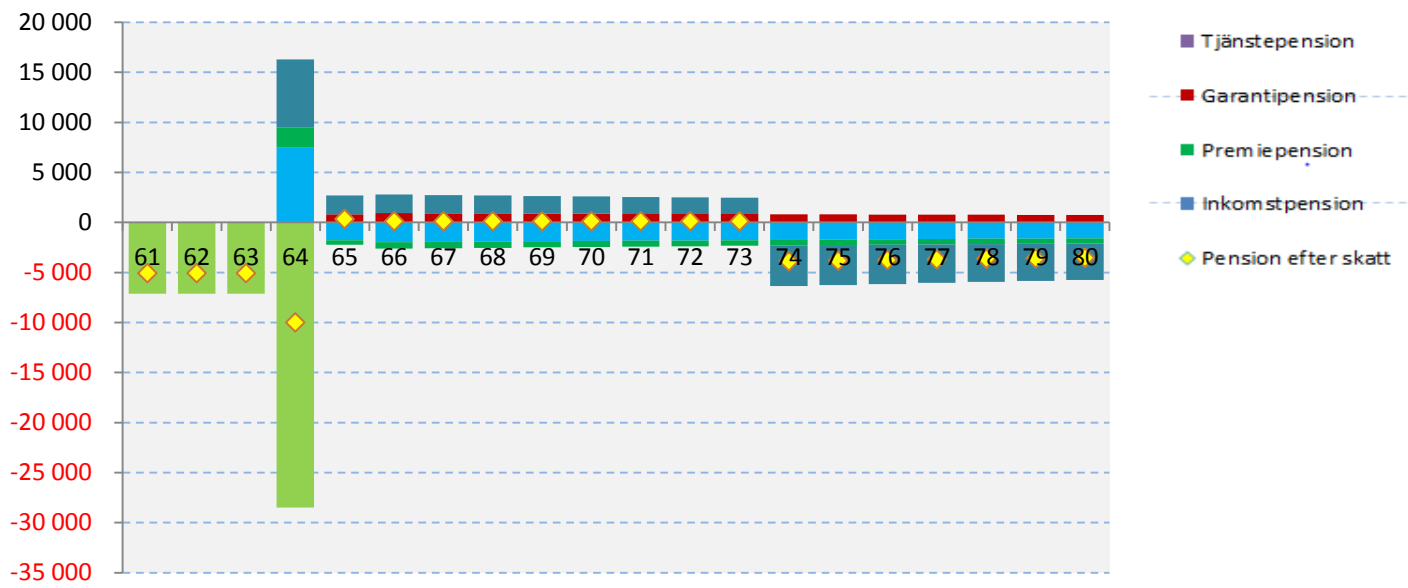
Figur 23. Löne- och pensionsinkomster per månad för Maria 2 i åldern 61–80 år, uttryckt i dagens lönenivå

Under sin förvärvsaktiva ålder har Maria 1 under några år lägre inkomster än Maria 2. Maria 1 slutar jobba ett år tidigare, vid 64 års ålder, än Maria 2. Maria 1 kompenserar den lägre allmänna pensionen genom att ta ut sin tjänstepension under tio år, mellan 64–73 års ålder.

Maria 1 och Maria 2:s inkomster som pensionärer är i stort sett desamma mellan 65–73 års ålder beroende på att Maria 1 tar ut sin tjänstepension under tio år. Åren före och efter detta är Maria 1:s inkomster lägre. Figur 24 visar på inkomstskillnaderna per månad mellan Maria 1 och Maria 2.

Figur 24. Inkomstskillnader per månad mellan Maria 1 och Maria 2 i åldern 61–80 år, uttryckt i dagens lönenivå

4 Utmaningar för individen vid systemval

De nedan beskrivna utmaningarna är en sammanvägd analys av rapportens tidigare beskrivning av systemval och valarkitektur. Störst tyngdpunkt i analysen härrör från valens komplexitet (beskrivna i kapitel 2). I analysen har även komplexiteten och överblickbarheten genomlysts utifrån individens behov (beskrivna i kapitel 1). Därefter har vi i analysen beaktat vilka konsekvenser valen kan medföra (beskrivna i kapitel 3).

4.1 Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget av pension

Idag är 65-årsdagen en väl etablerad pensionstidpunkt och viljan att sluta arbeta är ofta större än förståelsen för hur långt pensionskapitalet räcker. Å andra sidan vet inte individen hur många år pensionskapitalet ska räcka.

Vid pensionstidpunkten kommer pensionen från flera håll. Enligt Riksrevisionen (RiR 2014:13) försvåras valet av pensionsålder av att skattesystemet är utformat på ett invecklat sätt under övergångsåren från arbetsliv till pension. Individen måste ansöka om den allmänna pensionen, vilken också kan bli pausad och uttagen i delar, medan tjänstepensionen blir utbetald automatiskt och uttaget är oåterkalleligt.

Den allmänna pensionen kan bestå av flera delar, de vanligaste är inkomstpension och premiepension. Vissa individer är även omfattade av garantipension och tilläggspension. Därutöver kan personer med låg pension ha rätt till bostadstillägg. Har individen haft sjukersättning betalar Pensionsmyndigheten dock ut den allmänna pensionen automatiskt. Det medför att individen kan ha svårt att hantera sitt pensionsuttag på ett samlat sätt.

Inom allmän pension, och premiepensionen i synnerhet, finns det stor valfrihet vid och under uttaget av pensionen. Inom tjänstepensionsområdet har individen oftast flera tjänstepensionsförsäkringar, vilket också bidrar till fler valmöjligheter och en stor komplexitet.

Enligt Minpension.se har den genomsnittlige användaren sammanlagt åtta olika försäkringar, där de två delarna från den allmänna pensionen ingår.⁵⁷ Inom de olika delarna, allmän pension, tjänstepension och eget sparande, har individen ett flertal försäkringar. Av den anledningen är det mycket viktigt att den som snart går i pension skapar sig en överblick över det egna beståndet av försäkringar.

Inom tjänstepensionen är 65 år fortfarande den pensionsålder då en automatisk utbetalning sker och då intjäningen som regel är avslutad. Kollektivavtalen kräver att individen ska sluta arbeta (pensioneringssyfte) för att utbetalningen ska kunna bli påbörjad.

För att fortsätta tjäna in tjänstepension efter 65 års ålder kan individen inom vissa avtalsområden komma överens med arbetsgivaren om en fortsatt intjäning. Arbetsgivaren anmäler det då till valcentralen.

Valarkitekturen för de olika delarna i pensionspyramiden ser olika ut, vilket gör det svårt för individen att välja eftersom det skiljer sig mellan de olika valen.

Riksrevisionen (RiR 2014:13) konstaterar att det finns stora möjligheter att påverka sin uttagsprofil genom att till exempel ta ut en stor del av sin pension tidigt, göra temporära uttag eller välja en jämnare fördelning över hela livet. Samtidigt är de ekonomiska för- och nackdelarna av utbetalningens fördelning påverkade på ett mycket svårberäknat sätt av livslängdsantaganden och prognosräntor. För individen kan det vara svårt att förstå betydelsen av detta. Det är lättare att se till sitt nuvarande behov än att göra sig en bild av hur framtiden kommer att se ut. Den allmänna pensionen och tjänstepensionen uppvisar sinsemellan stora

---

⁵⁷ Uppgifter från Min Pension i RiR 2014:13, s. 41.

skillnader när det gäller villkoren för pensionsuttag och möjligheterna till en flexibel övergång mellan arbete och pensionering. Det gäller framför allt följande:⁵⁸

- Den allmänna pensionen kan startas och stoppas som individen vill, tjänstepensionen ligger fast.
- Tjänstepensionen betalas ut automatiskt vid 65 års ålder, den allmänna pensionen kräver en ansökan.
- Den allmänna pensionen kan kombineras obegränsat med arbete. Individen kan arbeta 100 procent och ta ut pension på 100 procent. Inom tjänstepensionen är möjligheterna begränsade.
- Det går att välja ett temporärt uttag, vilket ibland finns med som förval i tjänstepensionerna – en livsvarig utbetalning i den allmänna pensionen.
- I vissa tjänstepensionsavtal fortsätter inte intjänandet automatiskt efter 65 års ålder.⁵⁹

I dag har merparten av de individer som vill planera sin pension inte tillgång till några manuella eller e-tjänster för uttagsplanering i någon större omfattning. Sannolikt har därför många individer tagit ut sitt pensionskapital utan att reflektera över sina valmöjligheter eller vad de förval som finns i avtalet innebär för deras pension.

Under de sista åren har det blivit mer aktuellt för vissa aktörer att börja beakta och hantera kundbehoven avseende just uttagsplanering. Det finns därför aktörer som i dag har påbörjat arbetet med att bygga digitala systemstöd för det här ändamålet, systemstöd framtagna både för användning med och utan kontakt med rådgivare eller säljare. Det finns även aktörer som säljer tjänstelösningar till aktörer för att möjliggöra detta. Det finns dock ingen ”neutral part” som erbjuder stöd och vägledning. Det kan innebära risker i att alltför stora skillnader avseende utfall i tjänsterna kan förekomma.

Information

Information om pensionen kommer från ett antal olika aktörer: Pensionsmyndigheten, försäkringsgivare och valcentraler. Vissa besked informerar om samma pensionskapital, som i fallet med tjänstepensionen. Det samlade greppet som valcentralerna står för kan i viss mån hjälpa till att visa på helheten i tjänstepensionen, förutsatt att individen inte har bytt avtalsområde någon gång under sitt yrkesliv. Den största utmaningen med information som skickas ut i exempelvis årsbeskedet är att den inte ger en bild av hela pensionen, utan endast enskilda delar som är svåra att jämföra.

På minpension.se kan individen se så gott som hela sitt pensionsinnehav. Minpension.se täcker drygt 99 procent av pensionskapitalet. En utmaning är att inte alla individer känner till att Min Pension finns och att all pension finns samlad där. Av de frågor som inkommer till Min Pensions kundservice avser ungefär en tredjedel frågor om uttag av pension. Det är därmed det vanligaste frågeområdet inom Min Pensions kundservice.⁶⁰

Skillnaderna i informationen från pensionssystemets olika delar samt inom vissa delar skapar tillsammans med det som vi beskriver i utmaningen: Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget av pension. Det gäller inte bara överblickbarheten utan även osäkerhet kring hur individen bör agera vid uttagstillfället.

Myndigheten ser därför behov av att individen får bättre överblick och vägledning vid sitt planerande och uttag av hela pensionen.

⁵⁸ Punktlistan har tagits från RiR 2014:13, sid 54.

⁵⁹ Ett undantag från det är det nya kommunala avtalet AKAP-KL där den övre gränsen för intjänande för tillfället är 67 år.

⁶⁰ Källa: Min Pension

4.2 Olika uttagsförfaranden skapar osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut

Individen har stora möjligheter att göra tidsbestämda temporära uttag av tjänstepensionen. Andelen sådana uttag ökar och de livsvariga minskar.⁶¹ I de flesta aktualiseringsbrev informerar förvaltarna av tjänstepension om möjligheterna men inte om konsekvenserna av att göra temporära uttag av tjänstepensionen.⁶²

Riksrevisionen konstaterar att förval och blankettutformning kan ha stor betydelse för valet av temporära uttag.⁶³ Vilka val som individen kan göra av utbetalningstiden är reglerat av respektive avtalsområdes villkor och är framförhandlade av avtalsparterna.

Individer som har ett pensionskapital hos flera försäkringsgivare får aktualiseringsbrev vid olika tidpunkter, vilket innebär att det är svårt att få ett samlat grepp om pensionsuttaget. Trots att aktualiseringsbrev skickas med information om att försäkringsgivaren kommer att påbörja utbetalningen av tjänstepensionen, hör många av sig till försäkringsgivaren då utbetalningen redan har startat för att ändra utbetalningss längden eller pausa utbetalningen, något som inte är möjligt inom tjänstepensionen.

Tjänstepensionen påbörjar utbetalningen när syftet med utbetalningen är att sluta arbeta (pensioneringssyfte) och därefter är det inte möjligt att stoppa utbetalningen (oåterkallelig). Inom den allmänna pensionen är det däremot en stor flexibilitet, det går både att pausa utbetalningarna, ändra utbetalningens storlek och att arbeta vidare. Det förekommer att individer som har börjat ta ut sin allmänna pension tar för givet att samma regelverk gäller för tjänstepensionen, vilket inte är fallet. Det är vanligt att dessa individer överklagar pensionsbesluten, men det är svårt att få rätt eftersom kollektivavtalen är konstruerade på ett annat sätt än den allmänna pensionen.

Myndigheten ser därför behov av att se om det går att standardisera de val som individen ska göra när det kommer till uttag av pensionen.

4.3 Svårigheter att överblicka behovet av skydd till familjen

Efterlevandeskydd

Efterlevandeskydd är ett samlingsnamn för återbetalningsskydd och familjeskydd inom tjänstepensionen. Det innefattar även det efterlevandeskydd som finns i premiepensionen och som individen kan välja inför utbetalningen av pensionen.

Skillnaden på att ha eller att inte ha ett återbetalningsskydd kan ge stora konsekvenser för kapitalets storlek och det har vi belyst i tidigare avsnitt. En annan faktor som är viktig att väga in vid valet är hur beroende de efterlevande är av individens inkomst under fasen spara och leva. Inför pensionen har till exempel många vuxna barn som kan försörja sig själva, vilket kan innebära att det kanske är ett bättre val för individen att se till sin egen pension.

Val kring återbetalningsskydd

Beroende på vilket avtalsområde individen tillhör är återbetalningsskyddet antingen inkluderat eller valbart i förvalet. Kommunalanställda 20-åringar får till exempel ett automatiskt återbetalningsskydd när de börjar tjäna in sin tjänstepension, men har inte alltid några förmånstagare vid denna ålder. Privatanställda har däremot inte ett automatiskt återbetalningsskydd när de börjar tjäna in sin tjänstepension vid 25 års ålder. Individen har möjlighet att ändra återbetalningsskyddet, men valstatistiken visar att det är ytterst få unga som

⁶¹ Undersökning gjord av AMF ”Temporära uttag av pensionen” våren 2014.

⁶² RiR 2014:13, s. 74.

⁶³ RiR, 2014:13, s 85–89

gör ett aktivt val för sin tjänstepension. Det betyder att återbetalningsskyddet inte heller blir valt, eller bortvalt, utan följer förvalet.

Det är också en utmaning att processen för att ändra återbetalningsskyddet skiljer sig åt mellan avtalsområdena, speciellt när individer byter avtalsområde under årens lopp. Om individen exempelvis är offentligt anställd och har tjänstepensionsförsäkringar hos flera försäkringsgivare måste individen kontakta samtliga försäkringsgivare vid en ändring av återbetalningsskyddet. De privatanställda vänder sig däremot till sin valcentral och gör ändringen där. Den slår sedan igenom på samtliga försäkringar.

Utmaningarna ovan ger upphov till flera frågeställningar, frågan om varför valprocessen skiljer sig åt beroende på avtalsområde och frågan om varför förvalen skiljer sig åt. Dessutom ligger ett stort ansvar på individen när det exempelvis gäller att bedöma vilket val som är mest fördelaktigt, att ta del av arvsvinsten och bygga upp sin egen tjänstepension, eller att inte ge sina förmånstagare ett extra tillskott om individen avlider i förtid.

Val kring återbetalningsskydd vid uttag av tjänstepensionen

Information om återbetalningsskydd saknas ofta i de aktualiseringsbrev som pensionsförvaltarna skickar till individer i 65-årsåldern. Få individer ser aktivt över sitt val av återbetalningsskydd inför pensionen, det vill säga: få lägger till eller tar bort ett återbetalningsskydd. Inom de stora kollektivavtalen är det inte möjligt att lägga till återbetalningsskydd när pensionen väl har börjat betalas ut.

Ett stort ansvar ligger på individen

Då valprocessen och förvalen skiljer sig åt beroende på avtalsområde ligger ett stort ansvar på individen att hantera och förstå helheten av sitt livförsäkringsskydd, där efterlevandeskyddet av pensionen är en stor del.

Individen är sannolikt bäst lämpad att förstå sina behov av livförsäkringsskydd, inklusive efterlevandeskydd för pensionen. Dock finns det inte idag någon överblickbarhet för individen av gjorda och möjliga val samt dess konsekvenser.

Myndigheten ser därför behov av att individen får bättre överblick av, och vägledning kring, sitt behov av livförsäkringsskydd, inklusive efterlevandeskydd för pensionen

4.4 Olika standard för förvald utformning skapar osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut

Återbetalningsskydd

Som vi tidigare nämnt är det för individen svårt att förstå varför återbetalningsskydd automatiskt ingår i vissa avtalsområden eller inom en viss del inom ett avtalsområde. Som arbetsmarknaden ser ut idag är det vanligt att individer under sina år inom sparfasen blir omfattade av flera avtalsområden. På grund av att avtalens utformning skiljer sig åt kan individen av misstag erhålla ett återbetalningsskydd då det inte är önskvärt respektive att missa ansöka om återbetalningsskyddet, även om det hade varit behövt.

Uttagstid

Förvalen för uttagstid av pensionen skiljer sig åt mellan de olika delarna i pyramiden. Som vi tidigare nämnt vet ingen hur många år pensionen ska räcka och lockelsen att ta ut så mycket som möjligt på kort tid är stor. Samtidigt skiljer sig förvalen åt vad gäller utbetalningstid mellan temporär utbetalning under fem år till

livsvarig utbetalning. Kopplat till området uttagstid finns även beröringspunkter med valmöjligheterna kring uppehåll i uttag av tjänstepension.⁶⁴

Skillnaderna utifrån hur individen måste agera för att göra samma val, inom eller mellan delar av pensionssystemet, samt att individen kan ha svårt att förstå uttagstidens betydelse, kan skapa osäkerhet och medföra felaktiga beslut.

Myndigheten ser därför behov av standardisering av förvald utformning för vissa systemval.

4.5 Flera förvaltningserbjudanden vid uttaget av premiepension

Fram till pensionsuttaget är individens premiepensionskapital placerade i en fondförsäkring. Vid pensioneringen kan individen välja att ha kvar pensionskapitalet i en fondförsäkring eller byta till en traditionell försäkring. Om individen väljer en traditionell försäkring säljer Pensionsmyndigheten fondandelarna och tar över förvaltningen av pensionskapitalet. Aspekterna vid valet mellan traditionell försäkring eller fondförsäkring, tillika bakgrunden till behovet av en analys, kan bland annat bli uttryckta som följande:

- För många individer är en större säkerhet i form av garanterade belopp en stor fördel vid uttaget av pension. Om individen anser att säkerhet i form av garantier är en mycket viktig faktor i sparandet, kanske Pensionsmyndigheten även ska erbjuda en traditionell försäkring under spartid.
- Den minskade risken i en traditionell försäkring kan även medföra en lägre pension om individen exempelvis lever länge som pensionär och om börser har en stark utveckling under perioden. Sett utifrån att vi lever och är pensionärer allt längre borde det även kunna innebära att fler kan ta en högre risk under pensioneringen.

Sett utifrån ovanstående olika resonemang kan det vara svårt för individen att förstå de olika alternativen och varför det skiljer sig mellan faserna spara och leva.⁶⁵

Myndigheten ser därför behov av en översyn av sparalternativ vid uttag av premiepensionen.

4.6 Individer saknar idag tillräcklig information vid vissa livshändelser för att kunna göra medvetna val

Intjänande

Det finns skillnader mellan olika avtalsområden när det gäller intjänande. Inom vissa avtalsområden går det att fortsätta tjäna in till sin tjänstepension efter överenskommelse med arbetsgivaren, även efter 65-årsdagen, men inom andra områden är det inte möjligt. Inom AKAP-KL (det nyaste avtalet på marknaden) finns det inte någon gräns för när intjänningen börjar. I det avseendet påminner det avtalet om den allmänna pensionen.

Utöver att flera aktörer informerar om pensionens storlek finns det information från aktörer som inte har mottagarna som kunder. Även den senare informationen påverkar individernas uppfattning om vad som är viktigt när det gäller den egna pensionen. Det är exempelvis aktörer som erbjuder olika tjänster kring pensionen, exempelvis förvaltningstjänster, eller som uppmanar till val av tjänstepension och

⁶⁴ I slutbetänkandet för Tjänstepensionsbeskattningsutredningen SOU 2015:68 (Tjänstepension – tryggandelagen och skattereglerna) beskrivs frågeställningen kring möjligheten att göra uppehåll i uttaget av tjänstepension.

⁶⁵ Inspektionen för socialförsäkring (ISF) har i sin rapport 2014:26 bland annat belyst frågan ”Är konstruktionen av valalternativen lämplig ur ett konsumentperspektiv?”

premiepensionsfonder. Det är svårt för individen att sortera bland alla aktörer och i den stora informationsmängd som finns.

Individer som inte har arbetat i Sverige under hela sitt arbetsliv har ofta svårt att få en överblick över helheten. Det handlar både om personer som har invandrat till Sverige och svenskar som har arbetat utomlands under en period. För individen kan det vara svårt att veta vem man ska vända sig för att ta reda på detta samt hur man bär sig åt för att ta ut sin pension i framtiden.

Individer kan även ha svårt att förstå innebörden av att inte tjäna in pensionsrätter, exempelvis genom att ta ett sabbatsår.

Överföring av pensionsrätter

För individer som befinner sig mitt i livet, till exempel under småbarnsåren, kan det vara svårt att förstå hur stor påverkan de val som sker då har för pensionen. Det handlar till exempel om överföring av barnårsrätter och premiepensionsrätter samt betydelsen av att arbeta deltid. Det är svårt att beräkna vad ett val idag är värt när det är dags att gå i pension.

Myndigheten ser därför behov av utökad informationsgivning vid vissa livshändelser tillika för vissa målgrupper såsom blivande småbarnsföräldrar och småbarnsföräldrar. Vidare för individer som arbetar, avser arbeta, eller har arbetat utomlands samt för de individer som behöver få bättre kunskap om tjänstepensionens betydelse för den framtida pensionen.

4.7 Det ökande antalet försäkringar med litet pensionskapital kan medföra onödiga kostnader både för individer och försäkringsbolag

Även om individen inte gör speciellt många val under sitt arbetsliv för sin tjänstepension kommer samtliga individer att ha ett flertal fribrev när det är dags att gå i pension. Att göra omval för sin tjänstepension resulterar ofta i fler fribrev och dessutom blir det många gånger fribrev med ett litet pensionskapital. I ett fribrev med mycket litet pensionskapital kan avgiften under årens lopp äta upp pensionskapitalet. Inom detta område finns även beröringspunkter med en reglerad flyttantering inom och mellan tjänstepensionsavtal.⁶⁶

En annan utmaning är de individer som exempelvis arbetat en kort tid i Sverige och tjänat in pension med ett litet pensionsbelopp och som inte får ut sin pension. Individen har oftast inte lämnat någon korrekt adress där försäkringsgivaren kan komma i kontakt med individen för att be om kontouppgifter inför utbetalning. Pensionskapitalet når aldrig mottagaren och försäkringsgivaren vet inte hur länge pensionskapitalet ska vänta på att få kunna bli utbetalt.

Myndigheten ser därför ett behov av en översyn av hur försäkringar med små belopp ska hanteras.

⁶⁶ I slutbetänkandet för Tjänstepensionsbeskattningsutredningen SOU 2015:68 (Tjänstepension – tryggandelagen och skattereglerna) beskrivs frågeställningen kring flytt av tjänstepensionskapital och ger där förslag på åtgärder.

5 Åtgärder för att hantera individens utmaningar vid systemval

Regleringsbrevets uppdrag anger att Pensionsmyndigheten ska lämna förslag på *åtgärder* för hur informationen och stödet till pensions sparare och pensionärer kan bli bättre så att individen kan få en samlad och tydlig bild över vilka olika val som finns inom pensionssystemets alla delar, vad de olika valen innebär, när individen kan fatta olika beslut och vilka konsekvenser som de olika valen kan medföra för kvinnors och mäns sparande och pension. Utgångspunkten i avsnittet är därmed att hantera de identifierade utmaningar som individen står inför vid systemvalen och att beskriva åtgärder för att möta utmaningarna. Vi beskriver i avsnittet även berörda val samt vilka individer som blir hjälpta av åtgärderna. Orsaken att merparten av åtgärderna som vi beskriver tillhör livsfaserna spara och planera är att merparten av systemvalen görs under de här faserna, samt att flera av valen är oåterkalleliga när uttaget av pension väl är påbörjat.

Pensionssystemets konstruktion och valmöjligheter är generellt sett könsneutrala. Det finns däremot vissa livshändelser och systemval som blir påverkade av eventuella skillnader i lönenivåer och familjesituation. Vidare att kvinnor i större utsträckning arbetar deltid under hela eller delar av yrkeslivet.

Beskrivningarna på åtgärderna är i sig helt könsneutrala. Riktningen på vissa åtgärder medför dock möjlighet till mer medvetna val utifrån skillnader i lönenivåer och familjesituation, såsom behovet av efterlevandeskydd eller inte. Vissa av åtgärderna hanterar delvis hur deltid kan bli kompenserad inom en familj. Det avser i synnerhet de nedan beskrivna åtgärderna för *bättre överblick kring behovet av skydd för familjen och föräldrakoll med pension*.

5.1 En gemensam e-tjänst för planering av uttaget av pension

Utifrån analyserna i arbetet med uppdraget i regleringsbrevet, har myndigheten identifierat att det finns ett behov av en gemensam e-tjänst för planering av uttaget av pension (hädanefter kallat *uttagsplan*).

Vilka utmaningar är hanterade

- Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget av pension
- Olika uttagsförfaranden skapar osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut

Vilka val är berörda

- Uttagsprofil (uttagsstid och uttagsnivå)
- Uttagsålder
- Skydd för familjen

Individen kan, beroende på pensionskapitalets storlek, påverka beskattningen av pensionen genom valen av uttagsprofil (uttagsstid och uttagsnivå) samt uttagsålder.

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger mot fasen planera vilket innefattar cirka 560 000 individer.⁶⁷

5.1.1 Beskrivning av åtgärden

Tjänsten innefattar möjligheten för individen att samla in information kring pensionskapital från alla berörda aktörer. Vidare ger tjänsten individen en möjlighet att planera och simulera alternativa uttag av pensionen och kunna se vilka fördelar och nackdelar dessa val innebär.

Några systemval som vi direkt kan identifiera är bland annat uttagsstid, uttagsnivå, uttagsålder, efterlevandeskydd och risknivå. Individen bör även kunna jämföra eventuella skillnader i skatteeffekter

⁶⁷ Källa: SCB, antal individer 60-64 år aug 2015

utifrån möjliga alternativa pensionsuttag. När valen är gjorda bör individen på ett enkelt sätt kunna kommunicera sina val samt övriga uppgifter till de berörda pensionsaktörerna.

Produkter som bör vara innefattade i tjänsten

Tjänsten bör innefatta den allmänna pensionen (inkomstpension och premiepension) och individens alla tjänstepensionsförsäkringar. Tjänsten bör även inkludera eget sparande i form av IPS och privat pensionsförsäkring.

5.1.2 Effekter av åtgärden

Individen kan, på ett ställe, planera och simulera alternativa uttag av pensionen. Därmed får individen bättre förståelse för valen och valmöjligheterna och kan göra ett mer medvetet val. Det är i synnerhet viktigt för de val som är oåterkalleliga vid uttaget av pensionen. Genom att individen kan bekräfta sina val på en plats minskar administration för att ansöka, ändra och bekräfta valen.

5.1.3 Utmaningar i utvecklingen av tjänsten

Det finns utmaningar med att utveckla en gemensam e-tjänst för planering av uttaget av pension. Här följer några exempel på utmaningar, oavsett vem som ”äger” tjänsten och var tjänsten är placerad.

Att samla in och att erhålla information

Generellt finns det idag inte ändamålsenlig information sammanställd på ett ställe för att kunna göra en simulering, utifrån beskrivningen av tjänsten ovan.

Sett utifrån den information som idag finns tillgänglig på Min Pension är till exempel beräkningar generellt gjorda utifrån prognosstandard och schabloner som är definierade för utbetalning. Vissa av försäkringsbolagen har tagit fram bolagsspecifika värden för beräkning av utbetalningsbelopp för exempelvis livslängdsantaganden och prognosräntor. För att få en bättre exakthet krävs därför en fortsatt utveckling samt tillgång till de enskilda aktörernas värden. Min Pension saknar generellt även information om efterlevandeskydd och en eventuell samordning av förmånsbestämda pensioner⁶⁸.

Sett utifrån att vissa aktörer i princip inte har möjlighet att leverera en korrekt beräkning av pensionen och utbetalningen innan individen har lämnat in en ansökan⁶⁹, kan det vara svårt att ha en hundra procentig exakthet som mål för en uttagsplan. Det krävs dock en mycket hög noggrannhet för att tjänsten ska fylla sin funktion och kännas relevant för individen, samt att individen inte ska känna sig ”lurad”. Det behöver därför göras ett arbete utifrån tjänstens informationsbehov för att bestämma vilken grad av noggrannhet som är acceptabel i simuleringen. Oavsett var tjänsten är placerad innebär det att flera aktörer kan behöva förändra sina datauttag och leveranser i jämförelse med det som idag blir levererat till Min Pension. Merparten av alla aktörer kan troligen leverera rätt sorts data, men det kräver att aktörerna prioriterar arbetet med leveranserna.

Beroende på vilka uppgifter som kan inhämtas löpande när det gäller regelverket för individens individuella försäkring, kan det även vara aktuellt att skapa möjlighet till online-förfrågningar till de enskilda försäkringsgivarna och valcentralernas system för att individen ska kunna göra korrekta simuleringar.

Pedagogisk utformning av tjänsten

Då syftet med tjänsten är att skapa underlag för medvetna val räcker det inte att samla in informationen och tillhandahålla exakta uppgifter, den måste också bli presenterad på ett för individen begripligt sätt. Det innefattar exempelvis användarvänlighet, enkla visuella presentationer och tydlig vägledning.

---

⁶⁸ Detta gäller främst de kollektivavtalade tjänstepensionerna.

⁶⁹ Detta gäller främst de förmånsbestämda pensioner som tecknats för relativt länge sedan.

Kommunicera valen på ett enkelt sätt

När valen är gjorda bör individen på ett enkelt sätt kunna kommunicera sina val samt övriga uppgifter direkt till de berörda försäkringsgivarna. Det innefattar även en återkoppling till individen när det gäller status på ansökan samt information kring kommande utbetalningar. För att säkerställa tillgången till ändamålsenliga data för simuleringen samt kommunikationen mellan individen och försäkringsgivare, måste en struktur och standard för en gemensam informationshantering och kommunikation finnas. Det ställer dock krav på samverkan i hela pensionsbranschen.

5.2 Översyn för bättre överblick kring behovet av skydd för familjen

Utifrån de analyser som vi gjort i uppdraget kring val av efterlevandeskydd, har myndigheten identifierat att individen har ett behov av bättre överblick av skyddet för familjen. Det innefattar att kunna simulera behovet av skydd för familjen, inklusive efterlevandeskydd inom pensionen. Därför ser myndigheten ett behov av en översyn, kring hur vi och resten av branschen skulle kunna utforma en bättre överblick kring behovet av skydd för familjen.

Vilka utmaningar är hanterade

- Svårigheter att överblicka behovet av skydd till familjen
- Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget av pension

Vilka val är berörda

- Skydd för familjen

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger första hand mot fasen spara och planera vilket innefattar cirka 5 500 000 individer⁷⁰.

2.2.1 Beskrivning av åtgärden

För att möta individens utmaningar kan ett alternativ vara att skapa en liknande tjänst som uttagsplan. Där skulle individen ha en möjlighet att samla in information om sitt livförsäkringsskydd från alla berörda aktörer och därefter se vilken ersättning det skulle ge till efterlevande. Tjänsten bör även ge individen möjlighet till att simulera alternativa lösningar för livförsäkringsskyddet och bedöma om individen är under- eller överförsäkrad.

När valen är gjorda bör individen på ett enkelt sätt ha möjlighet att kommunicera de önskade förändringarna i sina försäkringar till de berörda aktörerna.

Produkter som bör vara innefattade i tjänsten

Tjänsten bör innefatta efterlevandeskyddet i det allmänna pensionssystemet, efterlevandeskydd för premiepensionen samt individens alla tjänstepensionsförsäkringar. Tjänsten bör även inkludera individens eget sparande, IPS och privat pensionsförsäkring. Fristående försäkringar som avser livförsäkringsskydd från andra försäkringsgivare utöver banker och tjänstepensionsbolag bör även ingå.

5.2.1 Effekter av åtgärden

Den direkta effekten är att individen kan planera och simulera sitt behov av livförsäkringsskydd inklusive efterlevandeskydd på ett ställe. I de fall individen är överförsäkrad kan individen minska sina kostnader genom att välja bort något skydd. I de fall individen är underförsäkrad blir individen uppmärksam på behovet av försäkringsskydd. Därmed får individen bättre förståelse för sitt behov av livförsäkringsskydd,

---

⁷⁰ Källa: Pensionsmyndigheten.

vilka valmöjligheter som finns samt konsekvenserna av valen. Det innebär att individen har möjlighet att göra ett mer medvetet val.

5.2.2 Utmaningar i utvecklingen av tjänsten

Det finns utmaningar med att utveckla tjänsten. Här följer några exempel på utmaningar oavsett hur tjänsten är utformad, vem som "äger" tjänsten och var tjänsten är placerad.

Att samla in och att erhålla information

Generellt finns det idag inte ändamålsenlig information sammanställd på ett ställe för att kunna göra en simulering, utifrån beskrivningen av tjänsten ovan. Merparten av alla aktörer kan troligen leverera rätt data, men det kräver att aktörerna prioriterar arbetet med dessa leveranser.

Pedagogisk utformning av tjänsten

Då syftet med tjänsten är att skapa underlag för medvetna val räcker det inte att samla in informationen och tillhandahålla exakta uppgifter, den måste också bli presenterad på ett för individen begripligt sätt. Det innefattar exempelvis användarvänlighet, enkla visuella presentationer och tydlig vägledning.

Kommunicera valen på ett enkelt sätt

När valen är gjorda bör individen på ett enkelt sätt kunna kommunicera önskade justeringar för att öka eller minska försäkringsnivån, direkt till de valda aktörerna. I de fall individen avser att minska försäkringsnivån och ta bort försäkringsskyddet helt, bör tjänsten ge tydlig information kring vad individen behöver göra för att utöka eller teckna försäkringen igen, exempelvis avseende krav på hälsodeklaration.

För att säkerställa tillgången till ändamålsenliga data för simuleringen samt kommunikationen mellan individen och försäkringsgivare, måste en struktur och standard för en gemensam informationshantering och kommunikation utvecklas. Det ställer krav på samverkan i hela försäkringsbranschen.

5.3 Standard för en förvald utformning av valen i hela pensionssystemet

Tidigare i rapporten har vi beskrivit att tjänstepensionsavtalen generellt sett har andra uttagsåldrar än den allmänna pensionen och att skillnaderna kan skapa osäkerhet och även kan medföra felaktiga beslut. Utifrån regleringsbrevet har myndigheten ingen synpunkt på *när* individens uttag av pension ska ske, utan åtgärderna baseras istället på *hur* uttaget bör ske samt på *hur* en förvald utformning bör bli hanterad. Därmed riktar vi åtgärderna mot valarkitektens konstruktion vid uttaget av pensionen.

Idag har individen möjlighet att skjuta upp sitt uttag av tjänstepension. Analyser visar dock att det innebär ett arbete för individen att hålla koll på att flytta fram det första uttagstillfället och att hålla det framflyttat. Det gäller i synnerhet om individen måste administrera flera tjänstepensioner och dessutom från olika försäkringsgivare. Myndigheten konstaterar även att uttaget av allmän pension har fått en allt större spridning i åldrarna och nu blir uttagen både tidigare och senare. Myndigheten ser därför fördelar med att individen, generellt sett, själv initierar uttaget av pensionen.

Idag kan en individ behöva välja till eller från ett återbetalningsskydd inom ett avtalsområde med flera pensionsdelar, exempelvis hos valbara eller icke valbara försäkringsgivare. Det kan innebära att det finns ett förvalt återbetalningsskydd i en försäkring som individen kan välja bort, medan det motsatta gäller för en annan del av försäkringen och då med en annan försäkringsgivare.⁷¹ Det skiljer även mellan olika avtalsområden när det gäller återbetalningsskydd som i vissa fall är förvalt respektive inte förvalt. Inom två avtalsområden behöver individen kontakta valcentralen, medan det kräver kontakter med respektive försäkringsgivare för att initiera ändringar inom de andra avtalsområdena.

---

⁷¹ Avser Avtalsområdet PA03.

Det gäller även för fler val inom pensionssystemet, vilket medför att individen kan ha svårt att ta till sig vad de måste göra i valsituationen, samt att det kan vara svårt att få en överblick av de valda lösningarna i hela pensionssystemet. Det gäller i synnerhet om individen inte fullt ut är medveten om vad ett temporärt uttag av pensionen kan få för konsekvenser efter en tid som pensionär, då pensionen (inkomsten) kan sjunka drastiskt. Myndigheten har inga synpunkter utifrån de analyser som är gjorda i rapporten, på *vad* individen ska välja i en valsituation. Åtgärderna är istället riktade mot valarkitekturens konstruktion vid val inom pensionssystemet, därmed *hur* individen ska agera för att initiera ett val.

Vilka utmaningar är hanterade

- Olika uttagsförfaranden skapar osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut
- Olika standard för förvald utformning skapar osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut
- Liten överblickbarhet av valen och dess konsekvenser i uttaget av pension

Vilka val är berörda

- Uttagsprofil (uttagstid och uttagsnivå)
- Uttagsålder
- Val av pensionsålder

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger mot fasen spara och planera vilket innefattar cirka 5 500 000 individer.⁷²

5.3.1 Beskrivning av åtgärderna

Myndigheten anser att *samma* förvalda utformning bör finnas för alla försäkringsgivare för samma typ av val samt att *individen* bör initiera vissa val. Vi rangordnar nedan de viktigaste förändringarna utifrån ett konsumentperspektiv:

1. Ett livsvarigt uttag bör vara förvalt vid uttagstillfället oavsett tidigare gjorda val av uttagstid. Det bör gälla oavsett försäkringsgivare, avtalsområde och pensionsprodukt. Livsvarigt uttag bör även vara förvalt vid nyval och omval av tjänstepension.
2. Myndigheten ser generella fördelar med att individen själv initierar uttaget av sin pension, istället för att ett avtal per automatik förutbestämmer att ett uttag bör ske vid en viss ålder. Myndigheten föreslår därmed att en standardisering sker av hur uttaget av pension ska bli initierat. Det är därmed viktigt att säkerställa att individen blir medveten om alla pensionsförsäkringar som kan vara berörda av uttaget.

Myndigheten anser även att individen ska kunna ”känna igen sig” vid uttaget av pension. Det vill säga att individen får likvärdig valutformning och information från alla aktörer i de fall uttaget av pension inte sker via uttagsplan som vi beskrivit ovan. Det omfattar även formulär för nyval, omval, kompletteringar, ansökningshandlingar och uttagsbekräftelser.

3. Individen ska antingen välja till eller välja bort ett efterlevandeskydd vid nytecknande eller omval av försäkringsgivare, oavsett pensionsprodukt eller koncept. Myndigheten ser här att det finns behov av en vidare analys för att kunna ange vad som lämpar sig bäst som förvalt alternativ, att välja till eller välja bort.

---

⁷² Källa: Pensionsmyndigheten.

5.3.2 Effekter av åtgärderna

Förenkling – samma grundprincip för alla delar av pensionen gör det enklare för individerna att förstå vad de ska göra. Vidare kan risker minska för ”omedvetna” konsekvenser av valet efter en tid som pensionär, då pensionen (inkomsten) kan sjunka drastiskt.

Ett mer medvetet val – det finns fördelar med att individen själv aktivt behöver ta ställning till så stort systemval.

Valfrihet – minskar risken att individen oåterkalleligt och ofrivilligt går i pension, därmed säkerställer vi att valet motsvarar individens behov och önskemål.

Tydlighet – genom att individen måste fatta ett aktivt beslut om att gå i pension blir det även enklare att aktualisera fler viktiga val som hör ihop med pensionens uttag, till exempel val av efterlevandeskydd. Detta ökar sannolikheten att individen får en lösning som motsvarar behov och önskemål.

5.3.3 Utmaningar i standardiseringsarbetet

Åtgärderna kräver regelverksförändringar tillika förändringar av blanketter och informationsmaterial för respektive avtalsområde, därmed även för försäkringsgivarna.

För att säkerställa att individen blir medveten om vilka försäkringar som är berörda av pensionsuttaget, kräver det ett branschsamarbete, där Pensionsmyndigheten är en aktör. Därtill ett branschsamarbete kring likvärdig valutiformning och information avseende bland annat blanketter och ansökningsformulär.

5.4 Översyn av premiepensionens förval/tradlångförsäkring

Inom den allmänna pensionen finns AP7 Såfa för de individer som inte vill välja fonder inom premiepensionen, samt för dem som vill välja just den fonden. Vid uttaget av premiepensionen och även tiden därefter finns valmöjligheten att flytta sitt premiepensionskapital till Pensionsmyndighetens traditionella livförsäkring eller att ligga kvar i fondförsäkringen. Valet gäller även för de individer som har sitt premiepensionskapital i AP7 Såfa. Det innebär att pensionsspararna i samband med pensionsuttaget gör ett val, aktivt eller inte, mellan två olika förvaltningsformer.

För individen kan det vara svårt att förstå innebörden av valet av förvaltningsform vid uttaget av premiepensionen och varför valmöjligheten skiljer sig mellan faserna spara och leva. Därför föreslår myndigheten en översyn av premiepensionens förval/tradlångförsäkring.

Vilka utmaningar är hanterade

- Flera sparalternativ vid uttaget av premiepension kan skapa osäkerhet och kan medföra felaktiga beslut

Vilka val är berörda

- Valet av förvaltning av pensionskapitalet (premiepensionen)

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger mot alla faser spara, planera och leva vilket innefattar cirka 7 600 000 individer.⁷³

5.4.1 Beskrivning av översynen

Pensionsmyndigheten anser att regeringen bör överväga att låta utreda frågan om det är möjligt att förenkla systemvalet och valarkitekturen för individen inom premiepensionssystemets förvaltningsalternativ och förvaltningsformer. De frågor som hanteras i utredningen om ett reformerat premiepensionssystem hänger till viss del samman med ovanstående utmaningar för individen.

---

⁷³ Källa: Pensionsmyndigheten.

5.4.2 Effekter av en eventuell åtgärd

Beroende på utfall av analysen kan det medföra en förenkling för individen av hur denne ska förhålla sig till valen av förvaltningsform vid uttaget av premiepensionen.

5.4.3 Utmaningar vid eventuell förändring

Eventuella förändringar av systemvalen och valarkitekturen inom premiepensionssystemets förvaltningsalternativ och förvaltningsformer kräver regelverksförändringar. Här ingår överväganden om övergångsregler för befintlig lösning.

5.5 Utökad informationsgivning vid vissa livshändelser

Myndighetens analys pekar på att det kan vara svårt att förstå hur vissa livshändelser påverkar den framtida pensionens storlek, oavsett om livshändelsen medför ett systemval eller inte. Myndigheten ser därför att det finns ett behov av ökad information genom exempelvis tumregler, simuleringsmöjligheter och checklistor för vissa målgrupper och vid vissa livshändelser.

Vilka utmaningar är hanterade

- Det saknas idag tillräcklig information vid vissa livshändelser för att kunna göra medvetna val.

Vilka val är berörda

- Valet av överföring av premiepensionsrätter och barnårarätter
- Nyval, omval och flytt

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger mot fasen spara och planera vilket innefattar cirka 5 500 000 individer.⁷⁴

De målgrupper som vi har identifierat i analysen är nuvarande och blivande småbarnsföräldrar, personer som planerar att flytta utomlands eller har bott utomlands med avsikt att studera eller arbeta, samt individer som saknar tjänstepension eller har tjänstepension och behöver hjälp att förstå sin tjänstepension.

5.5.1 Beskrivning av åtgärderna

Föräldrakoll med pension

Föräldrakoll med pension, är en tjänst som ger individen möjlighet att förstå *om* och *hur* deltidsarbete kan påverka den framtida pensionens storlek. Tjänsten är också kopplad till möjligheterna att kompensera mellan föräldrar, exempelvis vid överföring av barnårs- och premiepensionsrätter.

Myndigheten ser även möjligheter att genomföra gemensamma informationsmöten med andra aktörer, inklusive att utbilda andra aktörers informatörer. Myndigheten kan även göra riktade insatser, exempelvis genom medskick av information i orange kuvert till dem som har fått pensionsrätt för barnår. För att uppnå syftet krävs ett samarbete mellan Pensionsmyndigheten, Försäkringskassan och andra aktörer.

Tjänstepensionsguiden

Tjänstepensionsguiden ska ses som ett neutralt informationsnav kring tjänstepension, som hjälper individen att se vikten av att ha och konsekvensen av att inte ha tjänstepension, exempelvis småföretagare. Tjänsten ska vara ett komplement till det informationsarbete arbetsgivare och fackliga organisationer redan gör. Guiden bör vara i form av en e-tjänst där vägledningen sker i checklistor som beskriver kompensation av tjänstepension. Till checklistorna kan räknescruttor vara kopplade så att individen kan räkna ut hur mycket individen behöver spara för att kompensera för utebliven tjänstepension. För att ytterligare hjälpa till med

⁷⁴ Källa: Pensionsmyndigheten samt SCB, antal individer 60-64 år aug 2015

tjänstepensionsfrågor inkluderar tjänsten även de som idag har tjänstepension, byter arbetsgivare eller sysselsättning, eller som just ska börja tjäna in till tjänstepensionen i sitt första arbete. Till denna grupp behöver vi ta fram information om vad som gäller för olika avtalsområden, hur mycket arbetsgivaren sätter av, när intjänning börjar och slutar, vilka val individen kan göra och hur individen går till väga för att agera i olika frågor.

Utlandsguiden

Rörligheten över landsgränserna har ökat allt mer de senaste årtiondena. Det gäller både invandring och utvandring, där jobb och studier är två orsaker till migration. Utlandsguiden innefattar lättillgänglig och samlad information om att planera för arbete utomlands, bosätta sig utomlands eller ta ut pension vid bosättning utomlands. Det finns även ett behov av att få information om vad som händer med intjänad pensionsrätt i Sverige vid flytt utomlands. I tjänsten kan även annan information innefattas, exempelvis om sjukvård och skatt i andra länder.

5.5.2 Effekter av utveckling av informationsgivning vid vissa livshändelser

Individen får bättre information inför och under vissa livshändelser. Därmed får individen även möjlighet till bättre förståelse för valen, de olika valmöjligheterna samt konsekvenserna av valen. Därmed kan individen få bättre förutsättningar för att göra medvetna val.

5.5.3 Utmaningar i utvecklingen av tjänsterna

Framtagandet av tjänsterna kräver samarbeten inom branschen, mellan myndigheter och med intresseorganisationer för att nå individen där individen *är* tillika *när* individen är mottaglig för informationen. Det kan till exempel handla om att etablera eller utveckla samarbeten med andra myndigheter, verksamt.se, redovisningsbyråer, företagarföreningar, fackförbund, universitet och högskolor, samt aktörer som erbjuder pensionsförsäkringar.

5.6 Översyn av framtida hantering av försäkringar med litet pensionskapital

Allt fler försäkringar i den allmänna pensionen och tjänstepensioner i fribrev innehåller ett litet pensionskapital. Orsakerna är många men kan bland annat vara kopplade till att individer byter mellan avtalsområden under sitt yrkesliv och/eller att avtalsområdet i sig har förändrats, vilket skapar nya försäkringar. En annan orsak är att globaliseringen innebär att allt fler utländska medborgare kommer att ha arbetat en kort tid i Sverige, till exempel medborgare utanför EU som är säsongarbetare i Sverige.

I det senare exemplet är det vanligt att individerna inte meddelar en ändrad adress till sin svenska försäkringsgivare vid en flytt inom eller utanför hemlandet. Den korta tiden i Sverige innebär ofta att individerna även missar att ta ut sin svenska pension vid pensioneringen. Försäkringsgivarnas ”problem” när det gäller avsaknaden av en korrekt adress startar tidigare än Pensionsmyndighetens eftersom avtalen generellt sett medför en automatisk utbetalning vid 65 års ålder. Kostnaden ligger troligen inte på registerhållning i första hand, utan beror på att tjänstepensionsavtalen kan ha krav på årliga kontaktförsök för utbetalning. Beroende på var individen bor i världen kan även uttaget av utbetalda pensionsbelopp från ett annat land medföra, i förhållande till det utbetalda beloppet, stora uttagskostnader.

Det finns även fler utmaningar kopplade till försäkringar med litet pensionskapital. Exempelvis hur länge ett försäkringsbolag eller Pensionsmyndigheten behöver behålla kunden i sina system, det vill säga hur gammal kan en individ vara i försäkringssystemet. Frågan innefattar även hanteringen av samordningsnummer, försäkringsavgiftens betydelse för små tjänstepensionskapital i fribrev, samt om försäkringen automatiskt blir utbetald och var den då blir placerad och hur länge. Myndigheten ser därför behov av en översyn av hanteringen av försäkringar med litet pensionskapital.

Vilka utmaningar är hanterade

- Det ökande antalet försäkringar med litet pensionskapital kan medföra onödiga kostnader för både individer och försäkringsgivare.

Vilka val är berörda

- Nyval, omval och flytt
- Valet av skydd av efterlevande
- Val av pensionsålder
- Val av uttagsprofil

Vilka individer blir hjälpta

Fokus ligger mot alla faser spara, planera och leva vilket innefattar cirka 7 600 000 individer.⁷⁵

5.6.1 Beskrivning av åtgärderna

En analys bör genomföras för att genomlysas branschens inklusive Pensionsmyndighetens möjligheter att:

- För medborgare från andra länder som är yrkesverksamma en kortare tid i Sverige, skapa enklare möjligheter för engångsutbetalningar av allmän pension och tjänstepension, direkt efter intjänandet eller vid pensionering.
- Införa en högre kvalifikationsgräns för den allmänna pensionen med avseende på pensionsrätter. Där ”alla år räknas” men exempelvis en viss volym av inbetalda pensionsrätter styr från *när* ”alla år” ska räknas.
- Individen ska lättare kunna slå samman tjänstepensionsförsäkringar i fribrev med ett litet pensionskapital. Här avses i första hand sammanslagning av tjänstepensionsförsäkringar som ligger inom samma försäkringsgivare och avtalsområde, för att minimera försäkringsavgifterna.

Myndigheten ser att analysen även bör adressera vad vi bör räkna som ett ”litet” pensionskapital.

5.6.2 Effekter av åtgärderna

Minskade onödiga kostnader både för individer och för försäkringsgivare. Bättre överblick för individen av tjänstepensionskapitalet.

5.6.3 Utmaningar i utvecklingen av åtgärderna

Åtgärderna kräver branschsamarbeten kring regelverksförändringar samt eventuell förändrad lagstiftning.

---

⁷⁵ Källa: Pensionsmyndigheten.

6 Hur går vi vidare?

Pensionsmyndighetens roll

Utifrån myndighetens grunduppdrag samt de regleringsbrev som syftar till ett ökat fokus mot pensionssparare och pensionärer som konsumenter, planerar myndigheten att initiera arbetet med flera av de identifierade åtgärderna. Det inkluderar även det behov av översyn som vi beskriver i rapporten.

Branschsamarbete som förstahandsval

Flera av åtgärderna innefattar information från och mellan myndigheter, samt mellan myndigheter och försäkringsgivare, vilket kräver både myndighets- och branschgemensamma samarbeten. Det arbetet involverar även samarbetsorgan inom branschen. Vidare ställer även åtgärderna krav på regelverksförändringar för att möjliggöra exempelvis *en standard för förvald utformning för val*.

Regering och riksdag har möjlighet att, genom förändringar av lagstiftning, genomföra de identifierade åtgärderna. Pensionsmyndigheten anser att åtgärderna i första hand bör realiseras genom bransch- och myndighetssamarbeten och först i andra hand genom förändrad lagstiftning. Åtgärderna kan dock kräva förändrad lagstiftning för att legalt möjliggöra realiseringen.

Nästa steg i arbetet

Arbetet har i ett första steg fokus på e-tjänsten *uttagsplan*. Inom ramen för samarbetet med Min Pension planerar myndigheten en förstudie av uttagsplanen med start redan under hösten 2015.

Under hösten 2015 och fram till våren 2016 planerar myndigheten även att genomföra förstudier kring utökad informationsgivning när det gäller *föräldrakoll med pension, tjänstepensionsguiden och utlandsguiden*.

Myndigheten ser därefter behov av översyn kring åtgärder för *bättre överblick kring behovet av skydd för familjen* samt en *översyn av premiepensionens förval/tradlivförsäkring* och av *framtida hantering av försäkringar med litet pensionskapital*.

Myndigheten kommer även fortsätta tillsammans med branschen, initiera arbete med att standardisera och förenkla förvalda lösningar inom valarkitekturen för att underlätta valet för pensionssparare och pensionärer. Här ingår bland annat standard för förvald utformning av *att uttaget av pension bör vara livsvarigt som förval, att individen själv bör initiera uttaget av pension, samt val av efterlevandeskydd*.

Bilaga 1

De privatekonomiska konsekvenserna av de olika val som vi beskrivit i rapporten kan beskrivas på många sätt. En god förståelse för vad de olika valen skulle kunna betyda för olika individer ges av pensionsutfallet för olika så kallade typfall. Ett typfall avser individer med vissa egenskaper, till exempel ålder, kön, inkomst och tillhörande kollektivavtal. Fördelen med typfall är att de är lätta att ta till sig och förstå, medan nackdelen är att den beskrivna individen och dess beskaffenheter inte finns eller är sällsynt. Det finns därför en risk att utfallet är mer eller mindre träffande.

I analyserna av valsituationen ser vi på skillnaden i bruttopension (allmän pension och tjänstepension) för olika individer, eller så kallade typfall, samt på pensionen efter skatt.

Normalt är det även intressant att titta på hushållets samlade inkomster efter skatt och bidrag, vilket kräver kännedom om hushållets samtliga inkomster och boendekostnader. Ålderspensionärer (även förtidspensionärer) kan få bostadstillägg, som påverkar hushållets disponibla inkomster. Myndigheten är dock endast intresserad av utfallet för typfallet och nöjer sig därför med inkomst efter skatt. I rapporten nämns dock att bostadstillägg kan förekomma och påverka den enskildes ekonomi. Pensionsmyndighetens grundskyddsrapport <http://www.pensionsmyndigheten.se/GrundskyddetIPensionssystemet.html> innehåller bland annat ett resonemang om bostadstillägg och dess marginaleffekter.

I denna rapport studerar vi de val som dagens yrkesverksamma har och därför har myndigheten valt ett antal typfall (en man och en kvinna) som är födda 1950, 1970 respektive 1994 (65, 45 respektive 21 år gamla 2015).

De gemensamma beräkningsförutsättningarna och antaganden för typfallet eller typfallen är följande, om inget annat anges:

- Individerna är födda 1950, 1970 respektive 1994.
- Individerna går i pension vid 63 och 65 års ålder och vid den så kallade alternativa pensionsåldern. Den alternativa pensionsåldern för de som är födda 1950 är 66,4 år, för de som föddes 1970 är den 68,4 år och för årskullen 1994 är den alternativa åldern beräknad till 69,6 år.⁷⁶
- Löneinkomsten år 2015 motsvarar genomsnittsinkomsterna för de olika sektorerna (privata arbetare, privata tjänstemän, kommunalanställda och statsanställda).⁷⁷
- Typfallen har en så kallad rak löneprofil, det vill säga att lönerna förändras i takt med inkomstindex. Den årliga omräkningen av inkomstindex kommer framöver att vara 1,8 procent reall.

⁷⁶ Den alternativa pensionsåldern är den pensionsålder som krävs för att få samma inkomst- och premiepension som andel av slutlönen vid 65 år, om livslängden inte hade ökat sedan det nya pensionssystemet beslutades 1994. Den alternativa pensionsåldern är ett sätt att beskriva den ökade livslängdens effekt på pensionerna. Jämför: Orange rapport 2014, sidorna 62–63.

⁷⁷ Medellönerna uppgår 2014 till:

Avtalsområde/sector	Heltidslön kvinnor	Heltidslön män
Privata tjänstemän	34 700	42 600
Privata arbetare	33 100	35 900
Kommunal- och landstingsanställda	28 500	32 800
Statligt anställda	24 000	27 200
Samtliga	29 200	33 600

Källa: SCB <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Arbetsmarknad/Loner-och-arbetskostnader/Lonestrukturstatistik-hela-ekonomin/14367/14374/149087/>

Anm. För kommun- och landstingsanställda antas att 2/3 arbetar i kommunal sektor och att resterande tredjedel är landstingsanställda. Observera att det här avser heltidslöner, vilket överskattar sektorns löneinkomster eftersom samtliga inte arbetar heltid. Typfallen ovan får därmed ett bättre utfall än genomsnittspersonen inom de olika avtalsområdena. Det förhållandet gäller i högre utsträckning kvinnor som i allmänhet arbetar mer deltid än männen.

- Avkastningen på premiepensionsfonderna är för förfluten tid den faktiska genomsnittliga utvecklingen på premiepensionsfonderna. Framöver är avkastningen efter avgifter reallt 3,5 procent.⁷⁸ Tjänstepensionen har motsvarande avkastning som premiepensionen. Livsvarig utbetalning av tjänstepensionen och den har samma delningstal som premiepensionen.
- Typfallet är ogift och har inget privat pensionssparande.
- Den kommunala inkomstskatten är 32 procent (vilket i stort motsvarar den genomsnittliga skattesatsen för samtliga skatteskyldiga 2015).
- Typfallen byter inte avtalsområde under sin yrkeskarriär.

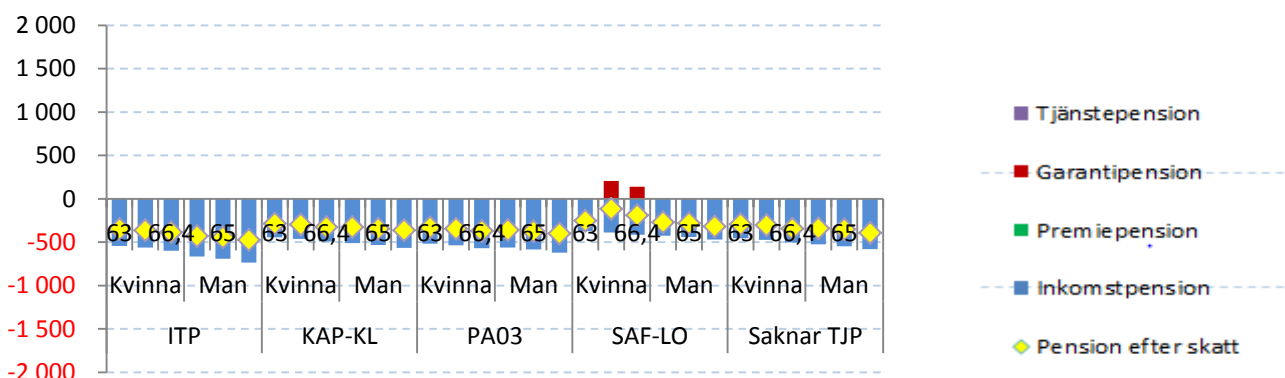
Observera att redovisningen är periodiserad (och inte kassamässig) eftersom hänsyn tas till den sista intjänade pensionsrätten året före pensioneringen.

De fall som är analyserade tidigare i rapporten redovisas nedan. Här i bilagan lägger vi till typfallen födda 1950 och 1994 för att läsaren ska kunna jämföra utfallet för de tre olika generationerna.

Ingen intjäning påverkar utfallet av pensionen

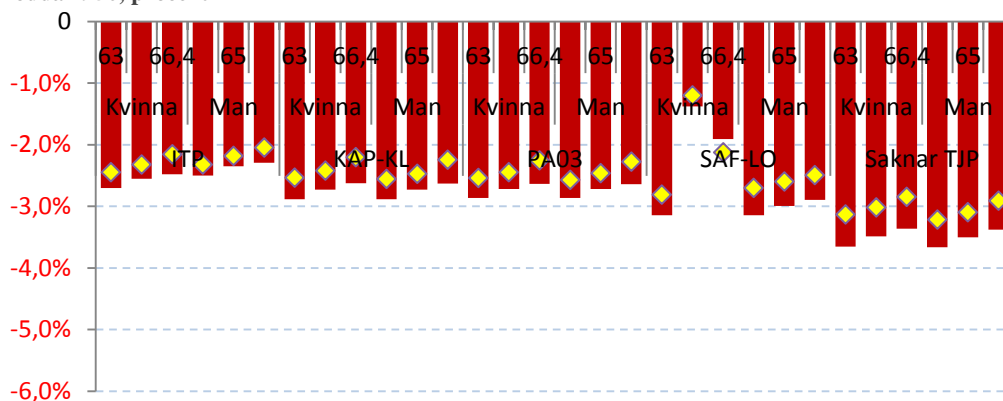
Pensionsutfallen med och utan sabbatsår utgör skillnaden.

Figur 25. Pensionsförlusten av sabbatsår vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1950, kronor per månad

Pensionsbortfallet för typfallen är omkring 500 kronor per månad. Förlusten ovan avser således första månadsinkomsten (före och efter skatt) vid pensioneringstillfället.

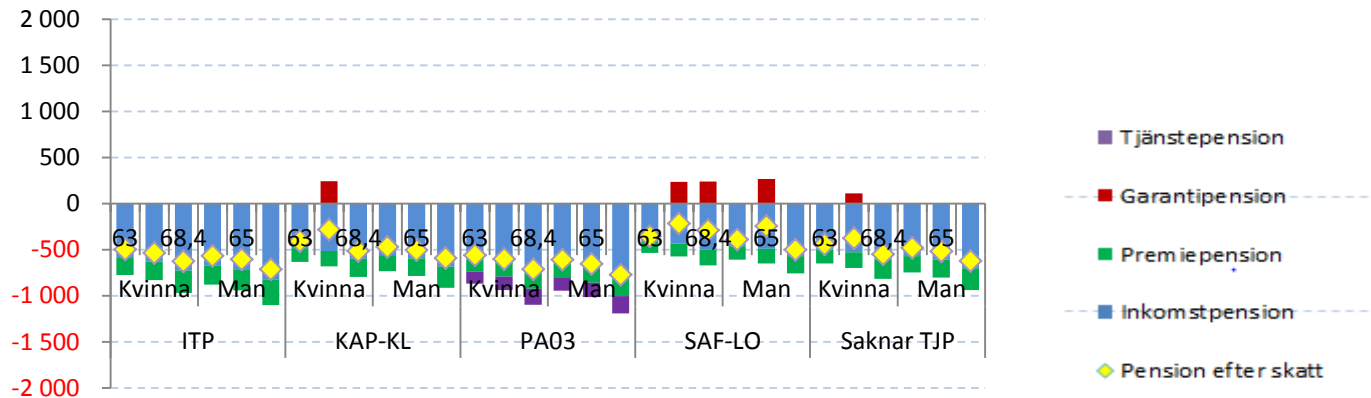
Figur 26. Pensionsförlusten brutto (röda staplar) och netto (gula romber) av sabbatsår vid 25- 26 års ålder för typfallen födda 1950, procent

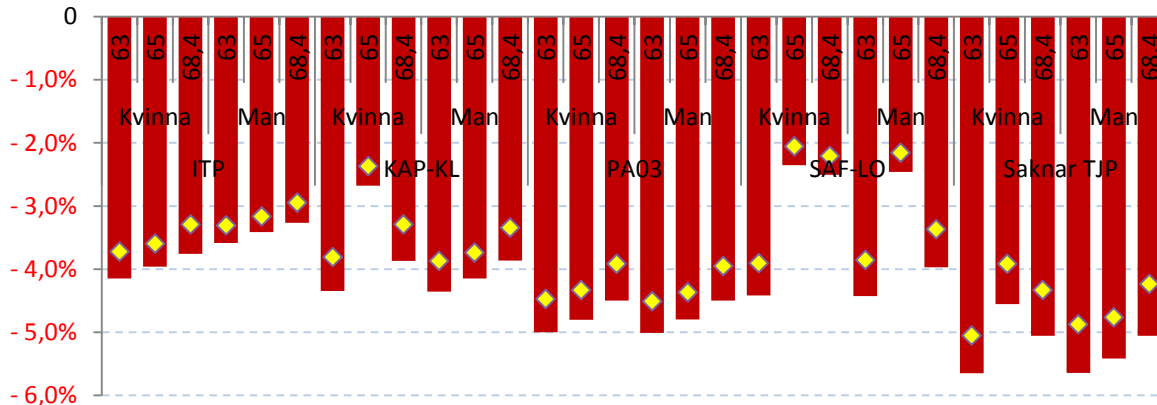
⁷⁸ 3,5 procent är avkastningsantagandet i försäkringsbranschens gemensamma prognosstandard för avgiftsbaserade pensioner. Givet en antagen inkomstillväxt om 1,8 % innebär antagandet att avkastningen överstiger inkomstillväxten med 1,7 procentenheter.

Nedan visar vi motsvarande figurer för typfallen som är födda 1970 och 1994.

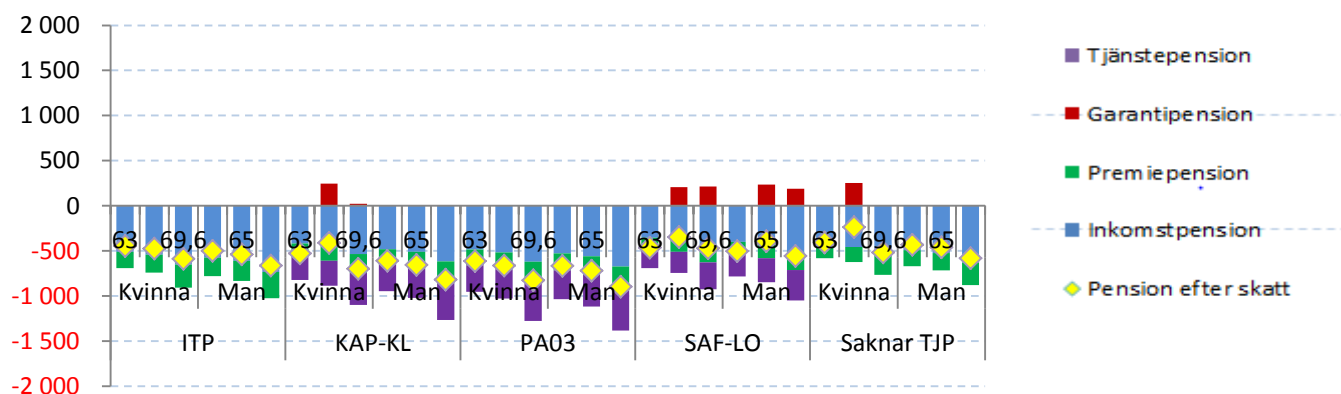
Figur 27. Pensionsförlusten av sabbatsår vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1970, kronor per månad

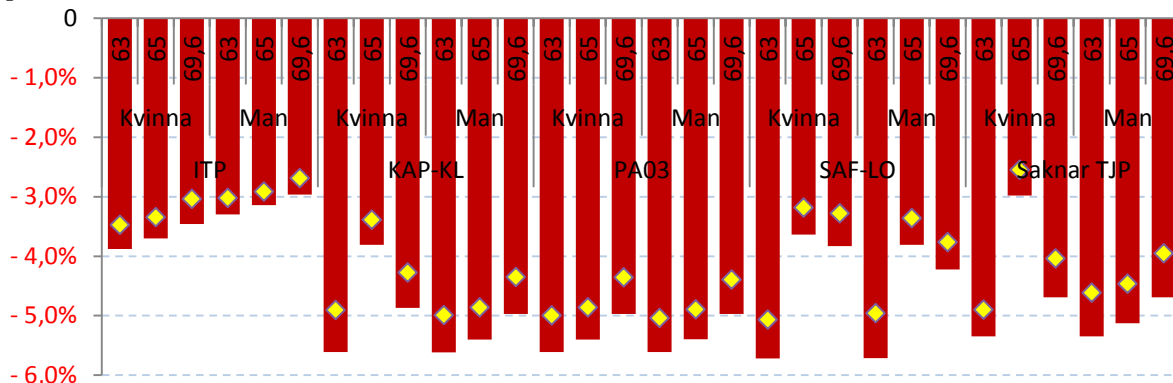
Figur 28. Pensionsförlusten brutto (röda staplar) och netto (gula romber) av sabbatsår vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1970, procent

Figur 29. Pensionsförlusten av sabbatsår vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1994, kronor per månad

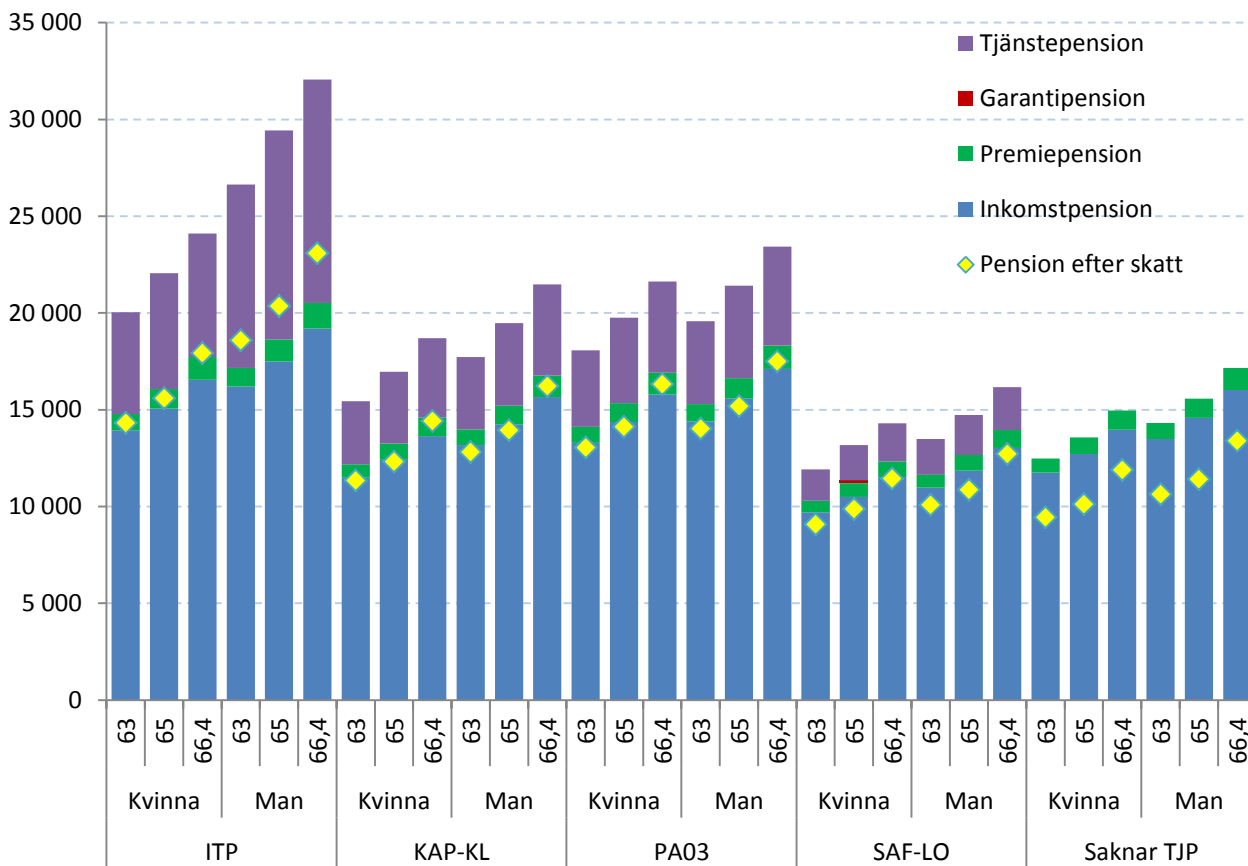
Figur 30. Pensionsförlusten brutto (röda staplar) och netto (gula romber) av vid 25-26 års ålder för typfallen födda 1994, procent

Uttagstillfälle

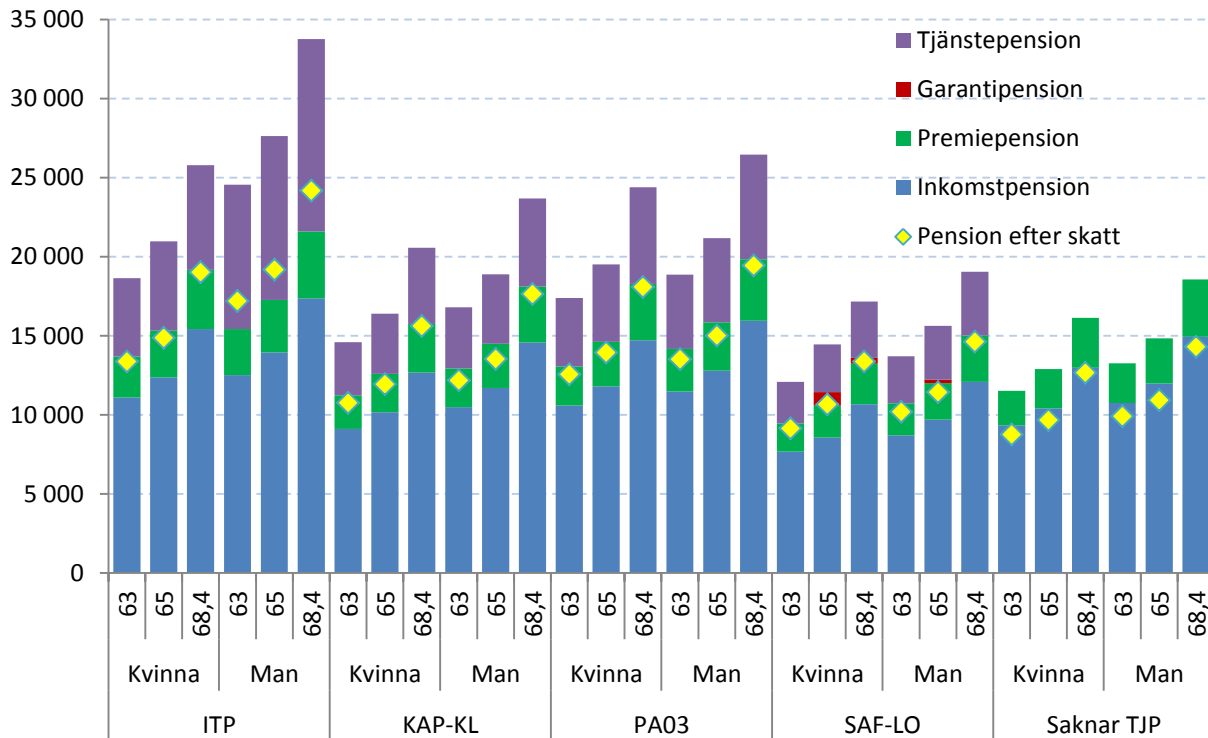
Följande avsnitt beskriver utfallet för olika val av pensionsålder. Det är beräknat utifrån män och kvinnor som är födda 1950, 1970 och 1994 och som tillhör olika avtalsområden. Lönerna är baserade på medellöner för kvinnor respektive män. De pensionsåldrar som vi visar är 63 år, 65 år och alternativ pensionsålder.

Figur 31. Pensionsutfallet för kvinnor och män födda 1950, fördelat på pensionsåldrar och olika avtalsområden samt uttryckt i dagens lönenivåer, kronor per månad

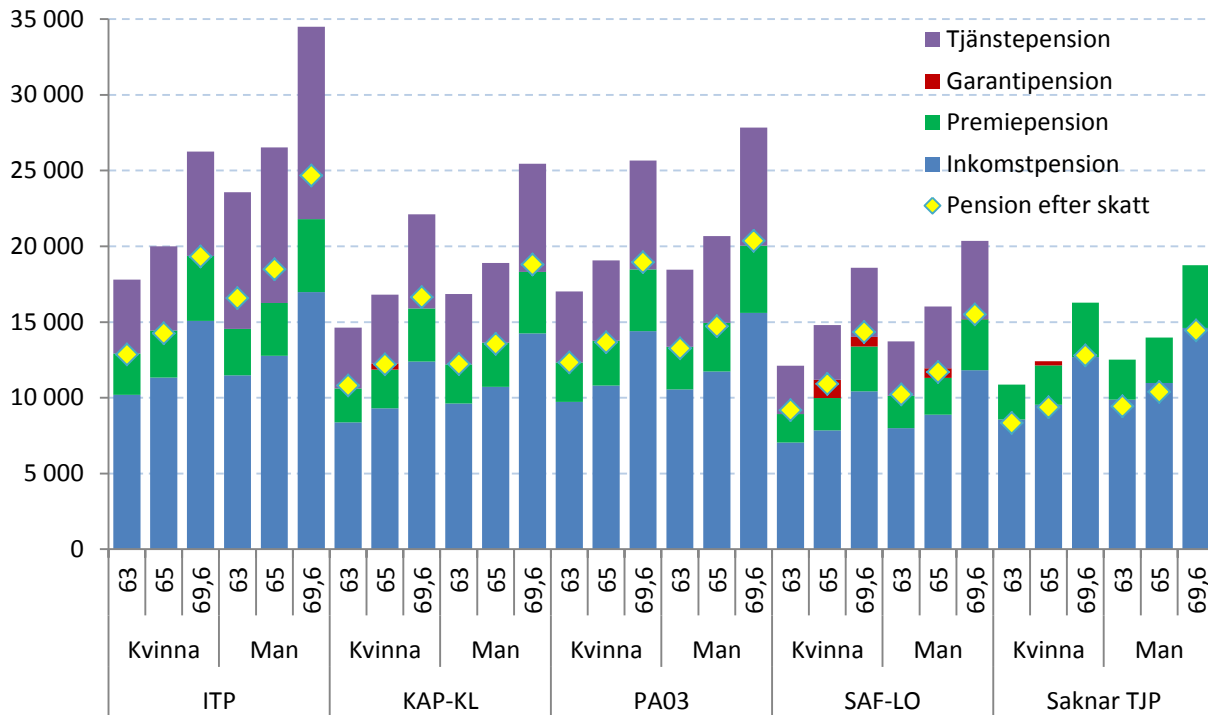

I figur 32 och 33 nedan redovisar vi motsvarande figurer för individer födda 1970 och 1994.

Figur 32. Pensionsutfallet för kvinnor och män födda 1970, fördelat på pensionsåldrar och olika avtalsområden samt uttryckt i dagens lönenivåer, kronor per månad

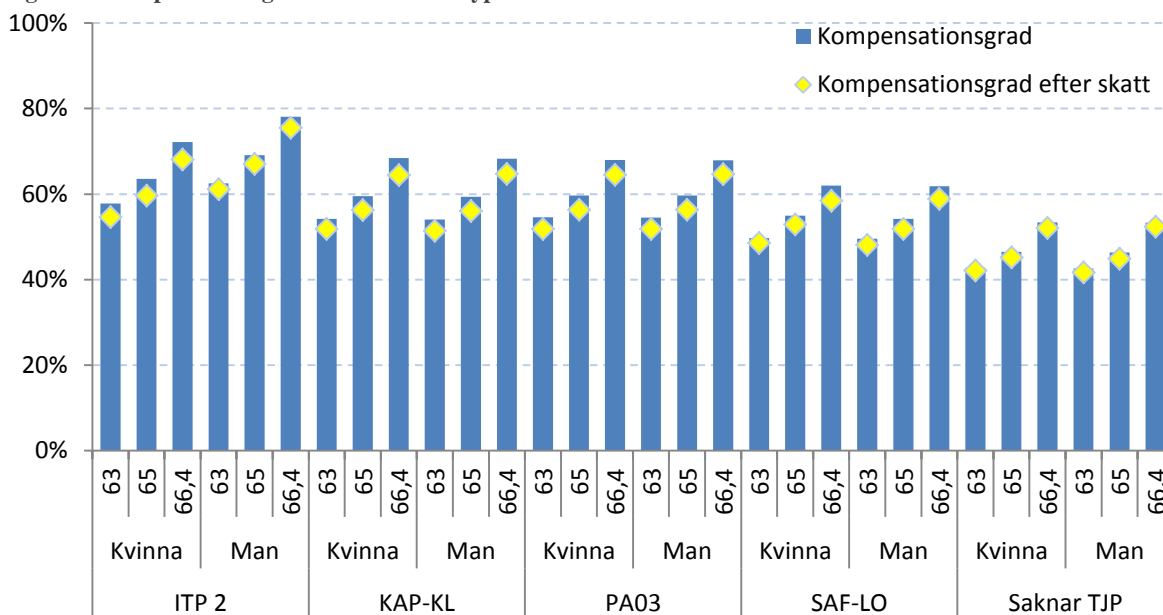
Figur 33. Pensionsutfallet för kvinnor och män födda 1994, fördelat på pensionsåldrar och olika avtalsområden samt uttryckt i dagens lönenivåer, kronor per månad

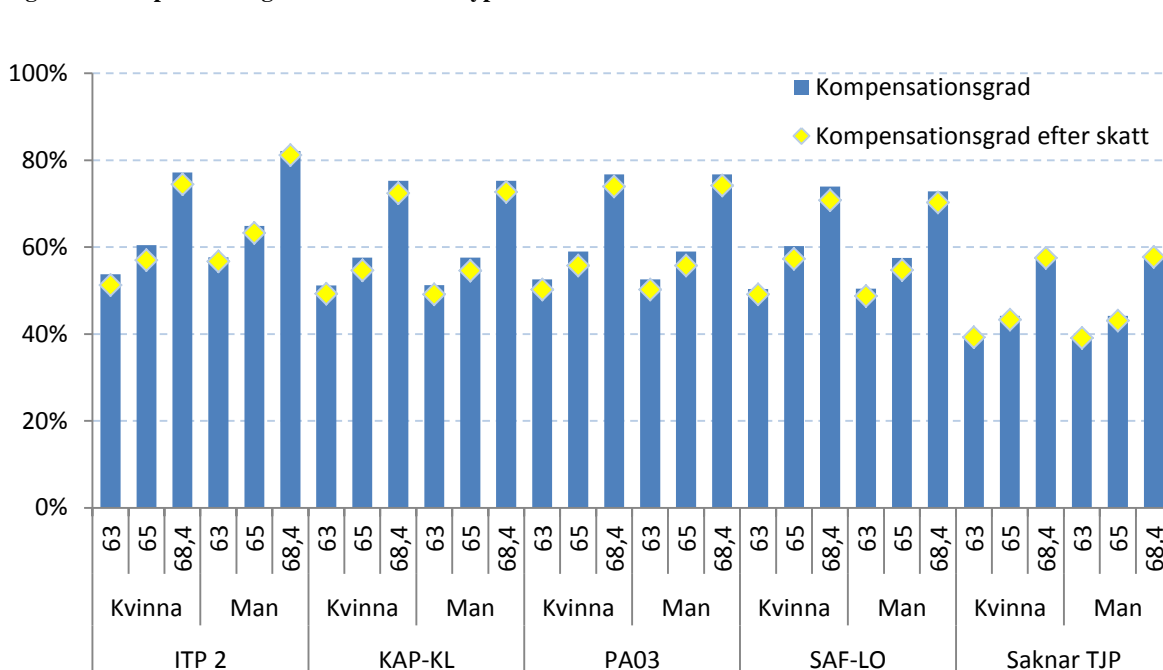
Figurerna ovan visar utfallet för de olika typfallen. Gemensamt för alla är att en senarelagd pensionering ger ett högre pensionsutfall (omkring tio procent per år),⁷⁹ vilket är naturligt och det har vi redovisat tidigare i rapporten.

Pensionsutfallet kan även uttryckas som kompensationsgrader som avser pensionen som en andel av slutlönen. Kompensationsgrad netto avser motsvarande relation efter skatt. I figurerna 34-36 visar vi kompensationsgraderna före och efter skatt för de olika typfallen.

Figur 34. Kompensationsgraden för de olika typfallen födda 1950

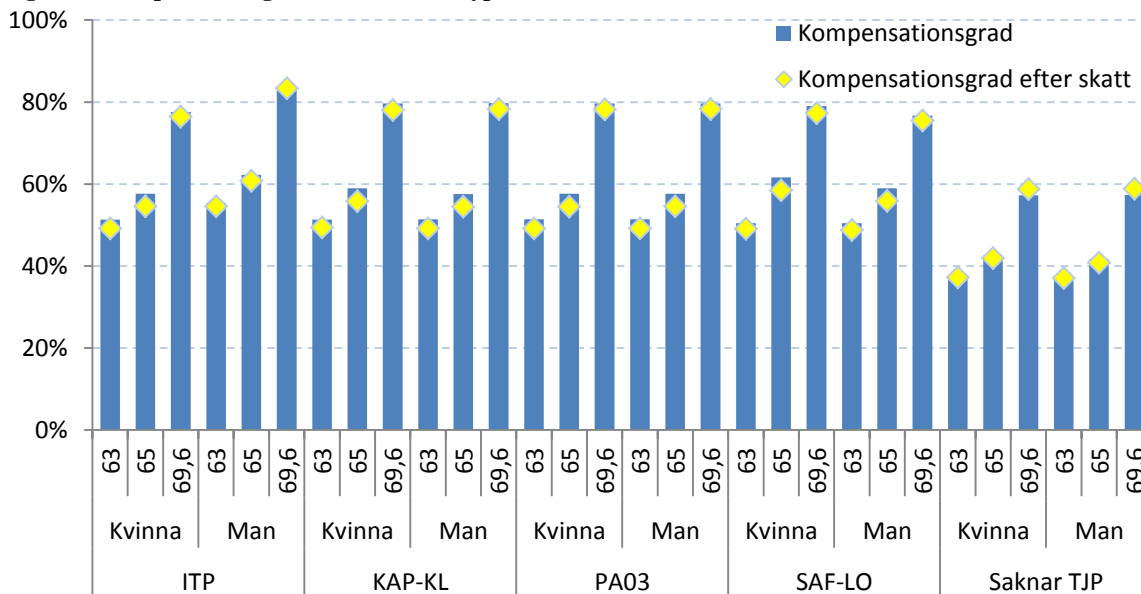

Figur 35. Kompensationsgraden för de olika typfallen födda 1970

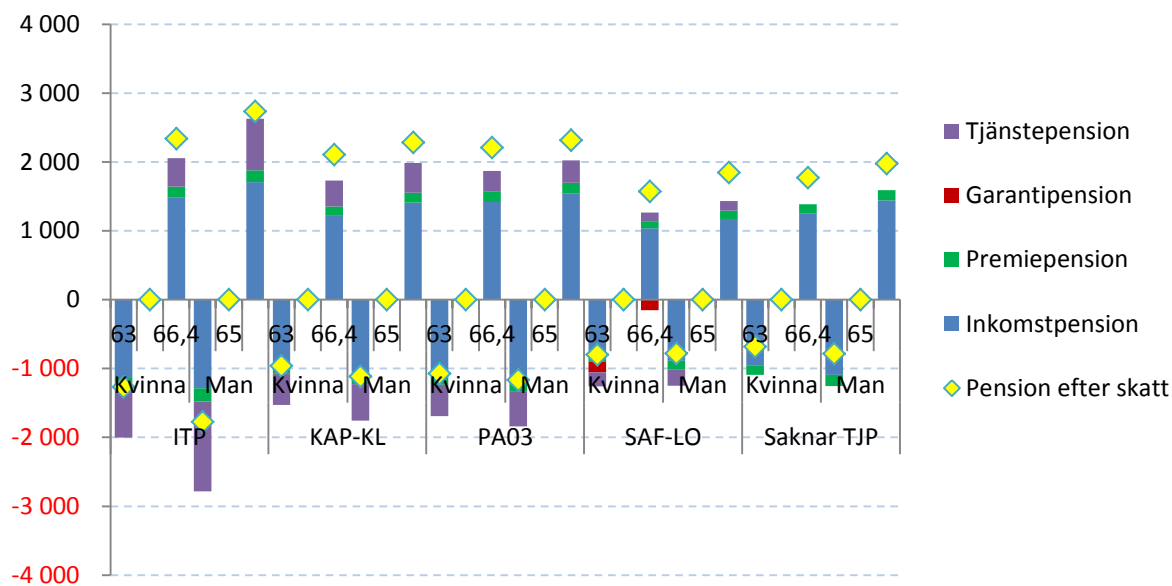
⁷⁹ Givetvis varierar det mellan typfallen. Rådet för den enskilde individen är att gå in på minpension.se och göra en egen prognos på pensionsutfallet vid olika uttagstidpunkter.

Figur 36. Kompensationsgraden för de olika typfallen födda 1994

I figurerna tidigare har vi illustrerat pensionsutfall av att gå i pension vid 63, 65 och alternativ pensionsålder. Nedan redovisar vi differensen från pensionering vid 65 års ålder för de olika typfallen.

Figur 37. Differens i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1950, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

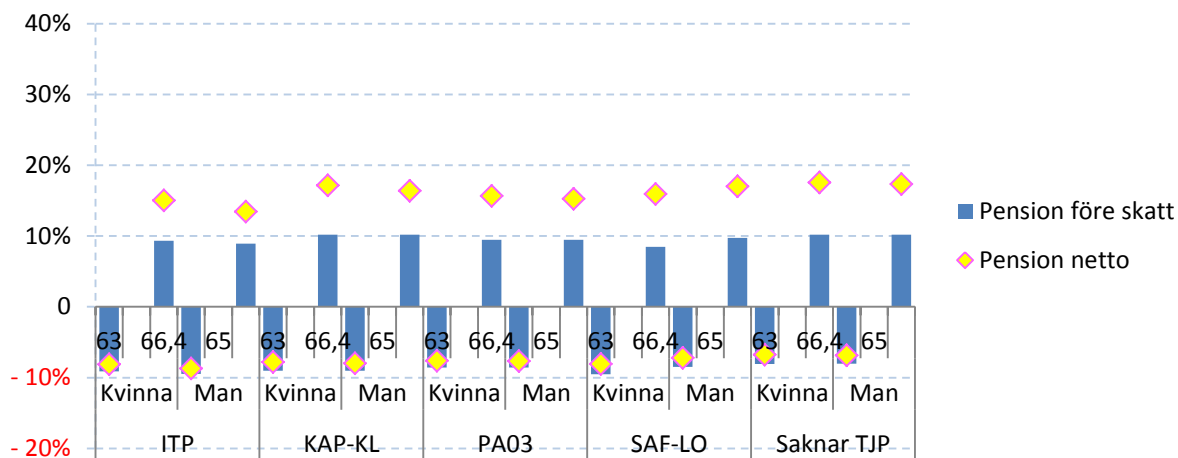

Att skjuta på pensionsuttaget ökar pensionsinkomsterna. Garantipensionen som individen eventuellt får först vid 65 år har dock en motsatt effekt.⁸⁰

⁸⁰ Notera dock att vid årsräkningar av inkomstpensionen innebär en lönetillväxt som är större än följsamhetsnormen på 1,6 procent en ökad inkomstpension. Den ökade pensionen innebär i sin tur att inkomstunderlaget för garantipensionen också ökar, vilket reducerar garantipensionen. En lönetillväxt som är lägre än 1,6 procent får motsatt effekt, med en minskad inkomstpension och en ökad garantipension. Om hushållet har bostadstillägg får det liknande motverkande effekter.

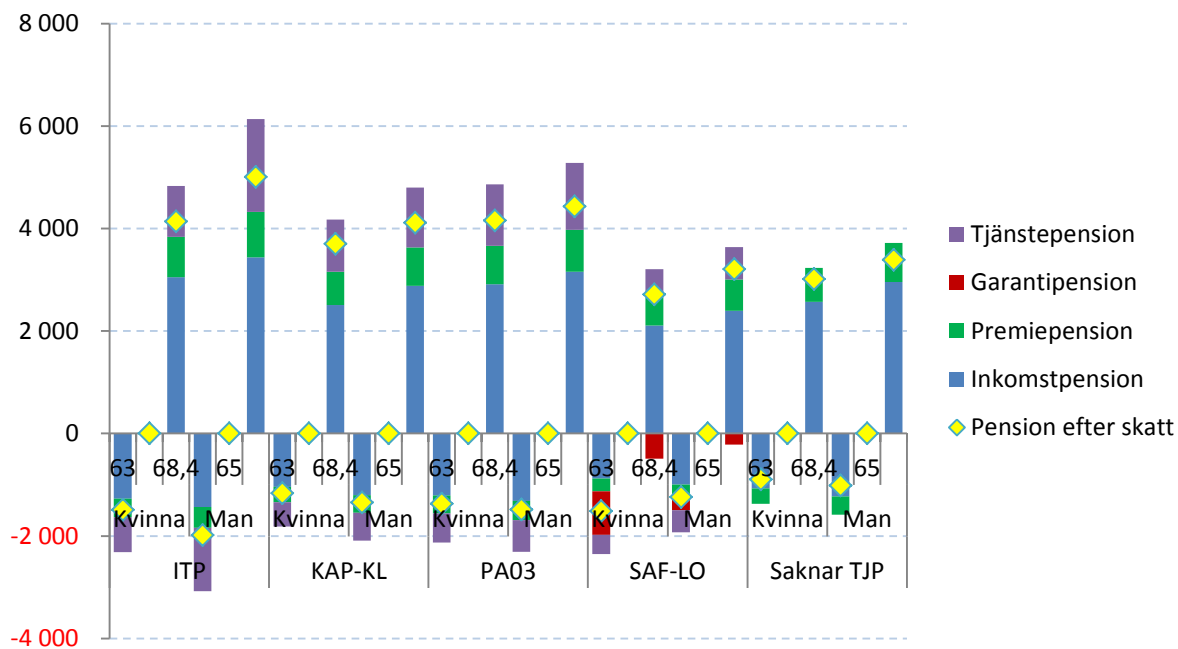
I figur 38 visar vi motsvarande uppgifter i procent.

Figur 38. Procentuell skillnad i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1950, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder

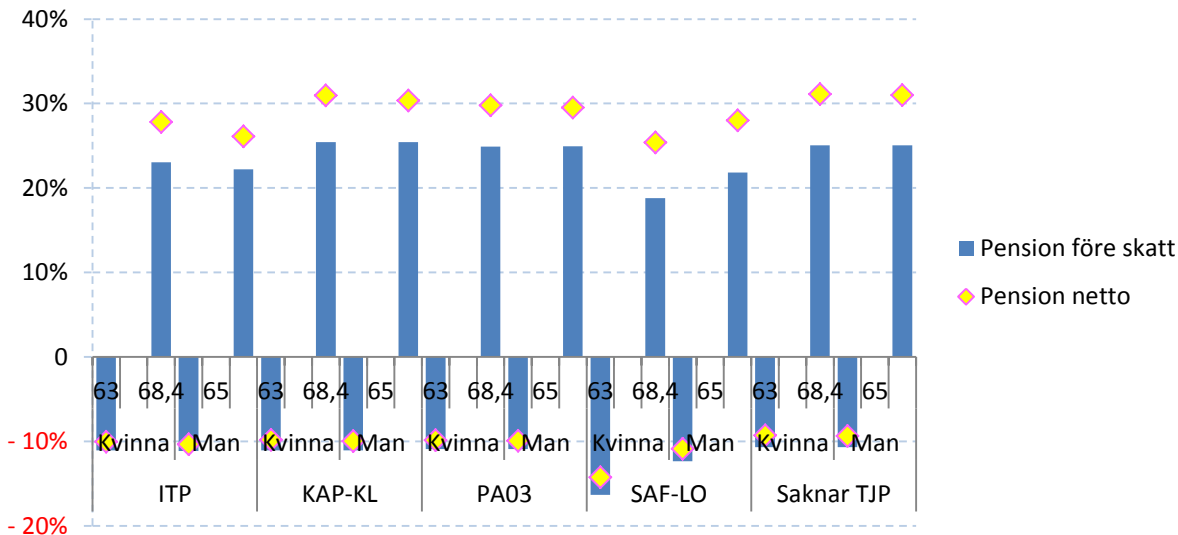
Förhållandet ovan avser typfallen som är födda 1950. Figur 39–42 redovisar typfallen som är födda 1970 och 1994.

Figur 39. Differens i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1970, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

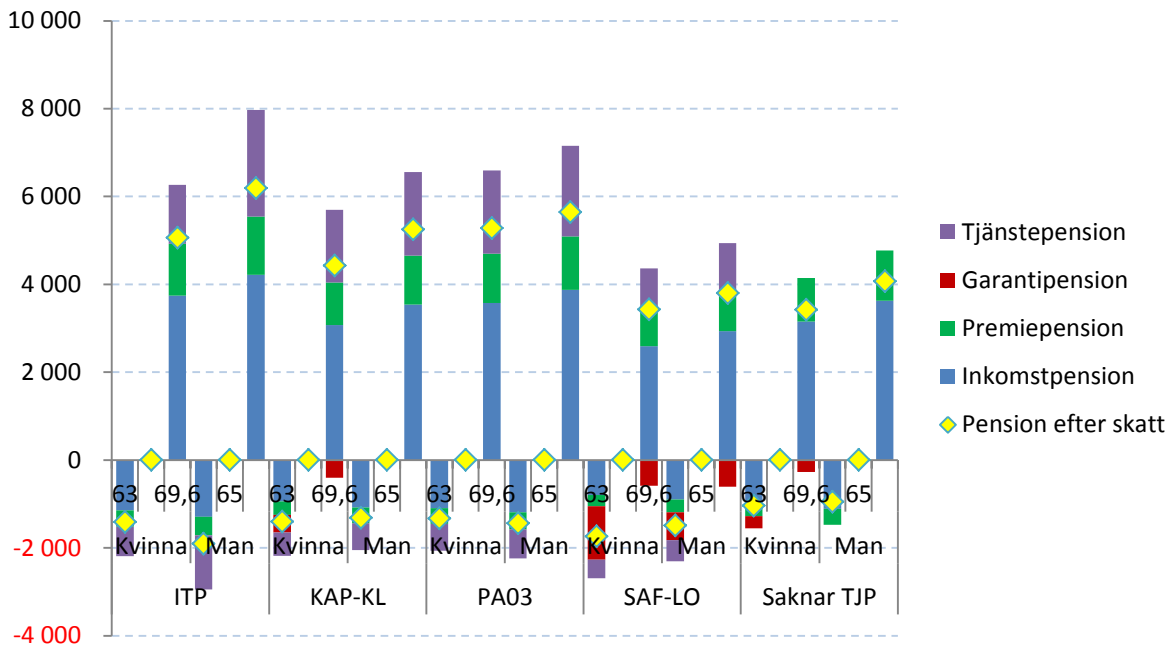

Figur 40. Procentuell skillnad i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1970, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

Figur 41. Differens i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1994, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

Figur 42. Procentuell skillnad i pensionsinkomster för de olika typfallen födda 1994, i jämförelse med pensionering vid 65 års ålder, kronor per månad uttryckt i dagens lönenivå

